

Asiakkaiden ääni lastensuojelun lainsäädännön kokonaisuudistuksessa

Työryhmä:

Lastensuojelun Keskusliitto: Annukka Paasivirta, Petri Paju, Johannes Jahnukainen, Kirsi Hokkila ja Nelli Näränen

Kasper – Kasvatus- ja perheneuvonta ry.: Sanna Välimäki, Armi Ahvenainen ja Sari Hellsten

Sisällys

1	Johdanto	2
2	Kokemus Tiedoksi – hankkeen alustavat tulokset: Lastensuojelu elettyinä kokemuksena.....	3
1.1.	Johdanto	3
1.2.	Kuinka selvitys tehtiin?	4
1.3.	Mitkä tekijät lastensuojelussa koetaan kaikkein tärkeimmiksi?	6
1.4.	Mitkä ovat kokemusasiantuntijoiden mielestä keskeisimmät hyvää lastensuojelua estävät tekijät?	15
2.	Lasten ja nuorten näkemyksiä	17
2.1.	Lastensuojelun joulutodistus	17
2.2.	Lasten ja nuorten työpajat.....	24
3.	Vanhempien näkemyksiä.....	34
3.1.	Vanhempien kuulemisen toteutus ja käytetty aineisto	34
3.2.	Vanhempien kuulemisen eettinen pohdinta	35
3.3.	Vanhempien keskeiset näkemykset lastensuojeluun liittyvän lainsäädännön kokonaisuudesta ja lastensuojelun paikasta palvelujärjestelmässä	35
4.	Yhteenveto	50
5.	Loppupohdintaa	55
3	LIITTEET.....	57

1 Johdanto

Lastensuojelun asiakkaana olevien tai asiakkaana olleiden lasten, nuorten ja heidän vanhempiensa näkökulmien selvittäminen osana lastensuojelun lainsäädännön kokonaisuudistamista on erittäin tärkeää. Tämä vahvistaa lastensuojelun asiakkaana olleiden osallisuutta lastensuojelulain uudistamistyössä ja tekee uudistuksesta paremman, kun palveluja tarvitsevat asiakkaat saavat osallistua siihen alusta lähtien.

Lastensuojelun Keskusliiton ja Kasper – Kasvatus- ja perheneuvonta ry:n toteuttamassa projektissa toteutettiin lasten, nuorten ja vanhempien kuuleminen monikanavaisesti. Projektissa tehtiin kysely lapsille ja nuorille, järjestettiin työpajoja niin lapsille, nuorille kuin vanhemmillekin sekä toteutettiin useita nuorten aikuisten ja vanhempien haastatteluja. Tämän lisäksi hyödynnettiin jo meneillään olevassa Lastensuojelun Keskusliiton Kokemus tiedoksi -hankkeessa koottua ja tuotettua tietoa lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden näkemyksistä lastensuojelusta sekä Kasperin Vanhemman ääni -hankkeessa aiemmin toteutettua laajaa kyselyä vanhemmille. Projektin päävastuu oli Lastensuojelun Keskusliitolla ja Kasper ry vastasi vanhempien äänen kuulemisen osatoteutuksesta.

Projektin haasteena oli tiukka aikataulu. Etukäteen pohditutti erityisesti lastensuojelun kokemusta omaavien asiakkaiden tavoittaminen lyhyessä ajassa laajasti. Tässä onnistuttiin kuitenkin yllättävän hyvin. Lyhyessä ajassa lasten ja nuorten kyselyyn saatiin runsaasti vastauksia, työpajoja ja haastatteluja järjestettiin useita. Aihe selvästi kiinnosti ja motivoi eri toimijoita ja erityisesti asiakkaita osallistumaan.

Tavoitteena oli saada lastensuojelun asiakkuudessa olevien tai asiakkuudessa olleiden lasten, nuorten ja heidän vanhempiensa näkökulmat, muutostarpeet ja tulevaisuuden toiveet osaksi lastensuojelulain kokonaisuudistusta ja kansallista vision muodostamista. Osallisuustyössä oli tavoitteena tarjota mahdollisimman monelle lapselle, nuorelle ja vanhemmalle mahdollisuus osallistua kansalliseen kehittämiseen. Laajan tavoittamisen lisäksi tavoitteena oli kuulla niitä lapsia, nuoria ja vanhempia, joiden ääntä ei yleensä tavoiteta.

Raportti jakautuu kolmeen eri osaan. Ensimmäisenä tuodaan esille Kokemus tiedoksi -hankkeessa kerättyä lastensuojelun kokemusasiantuntijatoiminnassa olevien nuorten ja vanhempien ääntä. Aineistona on laaja dokumenttiaineisto, haastattelut sekä työpajat. Tähän osuuteen on pyritty laajasta ja hyvin moniulotteisesta aineistosta tiivistämään kokemusasiantuntijoiden keskeisimmät viestit.

Toisessa luvussa on koottu lasten ja nuorten näkemyksiä, joita selvitettiin lastensuojelun joulutodistus -nimisellä kyselyllä sekä lapsille ja nuorille järjestetyillä työpajoilla. Lastensuojelun joulutodistus -kyselyyn saatiin 297 vastausta 10-25 vuotiailta nuorilta. Työpajoja järjestettiin neljä eri-ikäisille ja eri kohderyhmän lapsille ja nuorille.

Kolmannessa luvussa on raportoitu vanhempien osatoteutus Kasperin toimesta. Aineistona on käytetty aiempaa Tienviittoja lastensuojeluun- kyselyn aineistoa sekä kolmen työpajan ja kymmenen yksilöhaastattelun muistiinpanoja. Vanhempien näkemyksistä on muun muassa muodostettu viisi erilaista visiota lastensuojelulle.

Raportin yhteenvedossa nostetaan esille vielä keskeiset raportissa esiin nousseet ilmiöt ja loppupohdinnassa esitämme omia pohdintojamme peilaten niitä lainsäädäntöön ja koko perheiden palvelujärjestelmään.

2 Kokemus Tiedoksi – hankkeen alustavat tulokset: Lastensuojelu elettyinä kokemuksena

2.1 Johdanto

Kokemus tiedoksi- hanke on Lastensuojelun Keskusliitossa 2022-2023 toimiva kokemusasiantuntijuuteen keskittyvä hanke. Hankkeen tehtävänä on koota yhteen lastensuojelun kokemusasiantuntijatoiminnassa tuotettu kokemustieto. Hankkeessa paikannetaan lastensuojelun kriittisiä pisteitä eli niitä kohtia, joissa elämä on lähtenyt parempaan tai huonompaan suuntaan ja lastensuojelun onnistumista tukea näissä hetkissä. Hankkeen aineisto koostuu kokemusasiantuntijoiden ja vanhempien tuottamasta yhteen koostetusta dokumenttiaineistosta vuodesta 2008 lähtien, sekä vanhemmille ja nuorille tehdyistä haastatteluista ja työpajoista. Aineisto esitellään tarkemmin seuraavassa osiossa.

Pääsääntöisesti kokemukset lastensuojelusta ovat positiivisia. Lastensuojelulle ollaan kiitollisia turvallisesta ympäristöstä ja välittävistä aikuisista, korjaavista kokemuksista ja uudesta mahdollisuudesta ponnistaa toiveikkaammin tulevaisuuteen. Lastensuojelua kiitetään avusta ja ”kopin ottamisesta” siinä vaiheessa, kun omat voimat loppuvat. Ollaan kiitollisia siitä, että lapsen etu on asetettu vanhempien tai muiden lähipiirin aikuisten välittömän edun ja toiveiden edelle.

Jaettu kokemus on kuitenkin se, että positiivisilla kokemuksilla olisi ollut mahdollisuus syntyä usein huomattavasti aiemmin. Lastensuojelun kokeneet olisivat omien sanojensa mukaan voineet välttyä monilta vahingoilta, mikäli apua olisi silloin kun riski lapsen elämään on ilmaantunut tai viimeistään ensimmäisestä pyynnöstä. Tai silloin kuin jollakin lähipiirin aikuisella on herännyt lapsesta huoli, ja varsinkin jälkikäteen kokemuksia tarkastellessa herää kysymys: Miksi tilannetta ei otettu tosissaan edes silloin kun minusta tehtiin ensimmäinen lastensuojeluilmoitus?

Surullisimpia kertomuksia ovat ne, joissa apua ei saada ensimmäisen palvelutarpeen arvion tai ensimmäisen sijoituksen jälkeen vaan lapsi joutuu käymään näitä palveluita läpi useita kertoja, pahimmillaan palaamaan turvattomiin oloihin kerta toisensa jälkeen, kunnes tilanne kärjistyy sellaiseksi, että ainoa vaihtoehto on huostaanotto. Liian usein kokemukset kertovat tarinaa siitä, ettei lastensuojelu ole kyennyt tukemaan avun tarvitsijoita tarpeeksi ajoissa eikä haasteisiin ole tartuttu oikealla tai riittävän jämäkällä otteella.

Vaikka kokemukset peruspalveluiden heikosta saatavuudesta ja perheiden haasteiden tunnistamattomuudesta kuuluvat aineistoissa, ja lastensuojelun stigman koetaan olevan yksi merkittävä oikea-aikaisen avun estävä tekijä, koettiin, että myös lastensuojelulla olisi mahdollisuus auttaa nopeammin ja tehokkaammin. Kokemustiedon valossa keskeinen kysymys tuntuukin olevan se, että miksi ei auteta silloin kun avuntarve jo on – kun aikuinen ja ammattimainen silmä sen selvästi näkee, se jopa kuullaan ja sitä asiakkaan taholta pyydetään?

Liian usein asiakkaiden puheissa toistuvat kokemukset myös siitä, etteivät palvelut tarjoa asiakkaan tarpeita vastaavaa apua. Perheiden ongelmat monimutkaistuvat ja tuen tarpeet monipuolistuvat monimuotoisessa ja alati muutoksessa olevassa maailmassa jatkuvasti. Kokemuspuheen kautta rakentuu kuva sosiaalityöstä, joka ei ole monin osin pysynyt ajankohtaisten haasteiden tasalla rakenteiden, tiedon, toimintatapojen ja asenteiden osalta. Palveluista puuttuu yksilöllisten ja joustavien ratkaisujen mahdollisuus – tässä kohtaa on tärkeää pysähtyä miettimään mikä sitä estää. Ovatko haasteena rakenteet ja resurssit, vai jopa syvään

juurtunut toimintakulttuuri ja totuttu tapa tehdä töitä, jotka eivät aidosti ole asiakaslähtöisiä tai vastaa tämän päivän haasteisiin?

Aineiston valossa lastensuojelun laatu ja vaikuttavuus tulee kyseenalaistetuksi – mitkä ovat ne syyt, ettemme saa aidosti ”korjattua” tai ”ehjättyä” turvattomista oloista kärsineitä lapsiamme? Liian usein koetaan, että laitoksista ja perhekodeista itsenäistytään samojen traumojen kanssa kuin sinne on mentykin. Monesti sijaishuolto mielletään nuorten ”säilyttämiseksi”, jossa kuntouttava tavoitteellinen työ tai edes normaalien vastuiden ja velvollisuuksien opettaminen – lasten kasvattaminen- ei näyttäydy edes tavoitteina. Monet lapset kaipaavat muutakin kuin turvallisia seiniä ympärilleen – tällöin keskiöön asettuu esimerkiksi terapian ja muun mielenterveyshoidon saatavuus, lastensuojelupalveluiden ja muiden palveluiden yhteen toimivuus, asiakkaan kannalta ikävät hallinnolliset, jopa lainsäädännölliset, raja-aidat, määräajat ja muut palvelujärjestelmää - ei asiakasta palvelevat - kriteerit. Näihin tilanteisiin kytkeytyy myös holistisen työskentelyn puute – sijoituksen aikana vanhemmat jäävät usein tuetta ja perheenyhdistämisen tavoite tuntuu lähes jokaisesta haastattelusta tai kokemuksensa kertoneesta ”kuolleelta kirjaimelta”. Jos perheiden olosuhteita ei saada eikä edes tavoitteellisesti pyritä korjaamaan, miksi edes puhumme siitä tavoitteena?

Kaiken tämän lisäksi tämän hetken vaativien ongelmien ratkaisemiseen ei lastensuojelun kokeneiden mielestä ole tarpeeksi resursseja, jaksamista, osaamista tai yhteistyötä. Valitettavasti edelleenkin syntyy kokemuksia, jossa avun antaja on henkilö, jolla ei koeta olevan edellytyksiä tehdä inhimillistä auttamistyötä tai on niin työnsä uuvuttama, ettei voimat haastavien tilanteiden edessä riitä toimimaan lain, saati yhdessä jaettujen eettisten periaatteiden mukaisesti. Motiivit lähteä huolehtimaan haavoittuvassa asemassa olevista lapsista ja nuorista vaikuttavat kyseenalaisilta, ja työn vaikuttavuuden ja laadun valvontaa peräänkuulutetaan.

1.1. Kuinka selvitys tehtiin?

Aineisto on koottu lastensuojelun nuorten ja vanhempien kokemusasiantuntijatoiminnan piirissä tuotettuihin materiaaleihin. Ajallisesti ensimmäiset materiaalit on tuotettu 2010-luvun taitteessa, kun lastensuojelun kokemusasiantuntijatoimintaa on Suomessa käynnistetty. Aineisto sisältää kirjallista materiaalia; raportteja, oppaita, blogitekstejä, uutisia, ryhmien sisäisiä työtiedostoja sekä audiovisuaalista materiaalia; videoita, luentoja ja podcast-jaksoja. Tämän raportin kirjoittamishetkellä tämän materiaalin määrä on yli 170 kappaletta.

Lisäksi aineistoa kerättiin vanhempien ja nuorten elämäkerrallisilla haastatteluilla sekä työpajoilla. Haastattelussa käytiin läpi jokaisen ”lastensuojelupolku” ja keskusteltiin erityisesti niistä tekijöistä, jotka olivat saaneet aikaan positiivisen tai negatiivisen käänteen omassa tai perheen elämässä.

Hankkeen järjestämissä työpajoissa keskusteltiin kokemusasiantuntijoiden kanssa hankkeen tekemistä alustavista havainnoista, ja näin altistettiin ne vielä kokemusasiantuntijoiden arvioitavaksi. Keskusteltiin siitä, että vastaavatko tämänhetkiset havainnot heidän mielestään todellisuutta. Tämän lisäksi kokemusasiantuntijat tuottivat tilaisuuksissa uusiakin kokemuksia ja näkemyksiä lastensuojelun kriittisistä tekijöistä.

Vanhempien tuottamaa valmista materiaalia oli huomattavasti vähemmän kuin nuorten kokemusasiantuntijoiden tuottamaa valmista materiaalia. Tästä syystä vanhempien haastatteluja tehtiin

enemmän, kokonaisuudessaan 13 kappaletta. Haastatteluissa tavoitettiin 15 vanhempaa. Vanhempien työpajoja toteutettiin yksi, ja niillä tavoitettiin 3 vanhempaa.

Nuoria haastateltiin 8 ja työpajoja järjestettiin 3 kappaletta. Työpajoissa nuoria tavoitettiin 25 kappaletta.

Aineisto ja sen tarjoama tieto on laaja. Tämän vuoksi jokaista aineistossa esitettyä yksityiskohtaista kehittämiskohdetta on mahdotonta raportoida. Aineistoa on luettu ensinnäkin nostamalla esiin ne kehittämiskohdat, jotka kokemusasiantuntijoiden puheissa ja tuotoksissa toistuvat, mutta myöskin mahdollisia asioita, jotka toistuvasti saavat kiitosta.

Tämän jälkeen tuotettu tieto on yhdistelty suuremmiksi teemoiksi, jotka näyttäytyvät lastensuojelukokemusta ja siihen liittyviä näkemyksiä kaikkein merkittävimmin värittävinä tekijöinä – niinä asioina, joilla voi tulkita olevan merkittävä vaikutus siihen millaiseksi kokemus lapsensuojelusta sekä ihmisen elämänkulku on muodostunut. Käännekohta voi tapahtua missä kohtaa palvelupolkua tahansa, merkittävää on se, milloin ”ihana sossu” astuu kuvioihin tai missä vaiheessa aloitetaan terapia, joka avaa hankalat solmut.

Lastensuojelun Keskusliitto tulee vuoden 2023 aikana julkaisemaan yksityiskohtaisemman selvitysraportin kaikesta kootusta kokemustiedosta, mutta tähän raporttiin on ensimmäistä kertaa koottu sen keskeisimmät ”päälinjaukset” yleisellä tasolla, jotka monelta osin kietoutuvat yhteen ja vaikuttavat toinen toisiinsa. Joitakin konkreettisia kehittämiskohteita on tässäkin tekstissä esitetty, mikäli ne ovat huomattavan usein toistuneet aineistossa tai kuvaavat ongelmaa erityisen hyvin.

Aineiston muodostavista kokemuksista kuuluu suurelta osin, että kerronta on kehittäjäryhmätoiminnassa tai kokemusasiantuntijana toimivien henkilöiden ääntä. Omia kokemuksia osataan analysoida suhteessa lastensuojelusta käytävään julkiseen keskusteluun, yhteiskehittämishankkeissa ammattilaisten käytyihin keskusteluihin ja erilaisissa asiantuntijaseminaareissa kuultuun tietoon – tämän selvityksen nuoretkin informantit puhuvat rakenteista, resursseista ja ammattitaidosta. Näin ollen monet muistellut tapahtumat saavat kokemusasiantuntijoiden silmissä merkityksensä tämän viitekehyksen kautta. Vaikka lastensuojelun ensisijaisesti koettaisiin toimineen heidän kohdallaan, osaa selvityksen kohderyhmään kuuluvat tunnistaa omasta tarinastaan myös kehittämiskohteita, ja helposti myös tunnistaa palvelujärjestelmästäme syitä näille haasteille.

Toki joillekin syy osallistua lastensuojelun kokemusasiantuntijatoimintaan on se, *”ettei kenellekään muulle kävisi näin.”* Mukana on tarinoita ja kokemuksia, jotka ovat täysin lapsen edun vastaisia, on kyse lastensuojelussa koetusta epäasiallisesta ja epäammattimaisesta käytöksestä, jopa kaltoinkohtelusta ja väkivallasta. Vanhemmille motiivi kokemusasiantuntijatoimintaan on usein ohitetuksi tulemisen kokemus ja näin ollen voimakas pettymys lastensuojelun toimintaan. Koontia luettaessa ja siitä tulkintoja tehdessä on pidettävä tämä mielessä. Mutta kuten alussa todettiin, pääsääntöisesti aineisto kertoo kiitollisuudesta lastensuojelua kohtaan.

Aineistolle rajoitteita asettaa myös se, että materiaalia tuottaneissa ja haastatteluissa nuorissa on enemmän nuoria, jotka ovat olleet laitoshoidossa, vähemmän taas perhehoidossa kasvaneita ja kehittyneitä nuoria. Vaikka toiminnassa on mukana myös perhehoitonooria, painottuvat kokemusasiantuntijatoiminnassa usein laitoshuoltoon liittyvät kokemukset. Tämä väistämättä vaikuttaa tuloksiin joiltakin osin.

1.2. Mitkä tekijät lastensuojelussa koetaan kaikkein tärkeimmiksi?

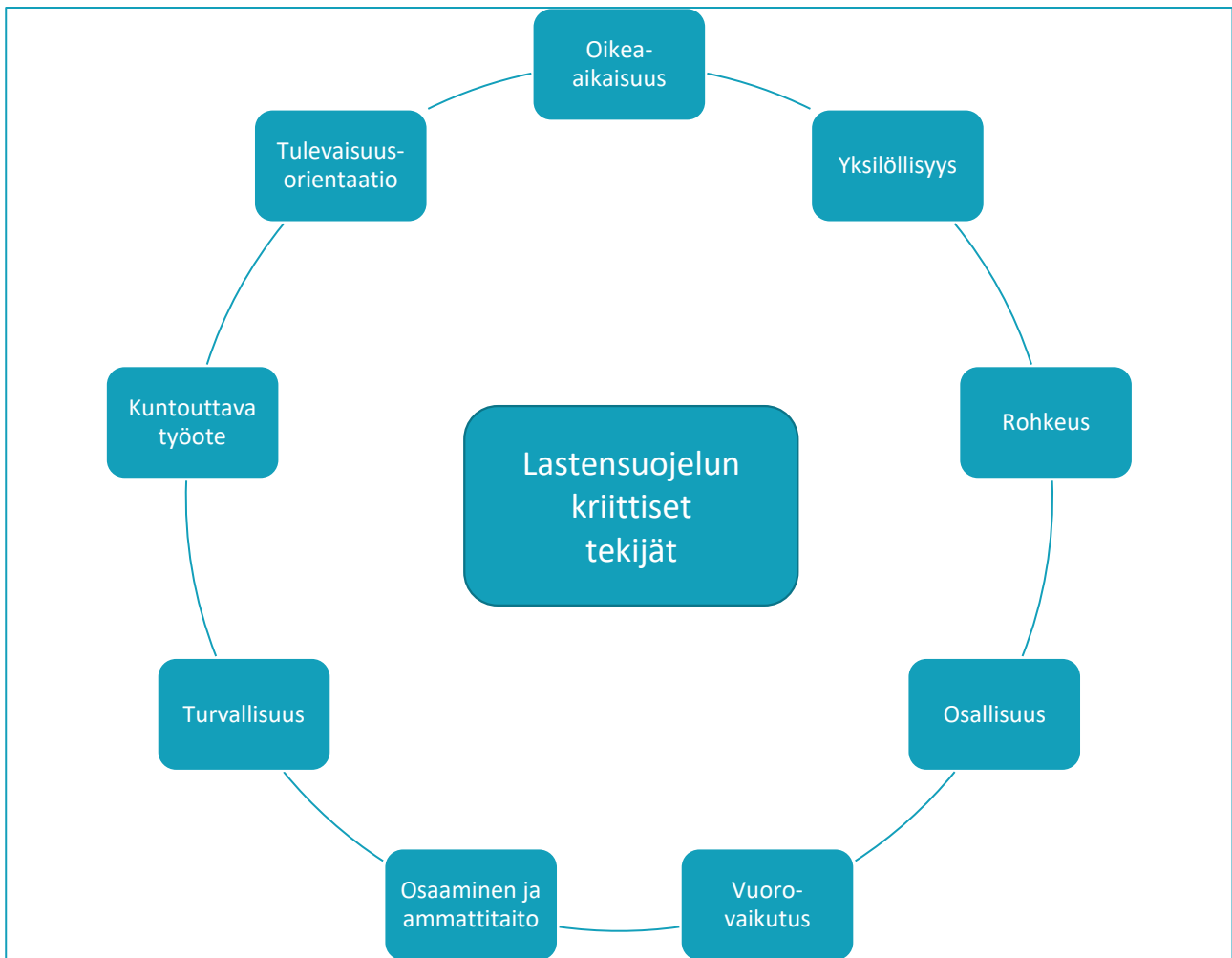
Aineiston valossa seuraavat yhdeksän teemaa (ks. myös kuvio seuraavalla sivulla) nousevat selvästi lastensuojelun *kriittisiksi tekijöiksi*. Kriittisyydellä tarkoitamme sitä, että seuraavassa esittelemämme seikat ovat asioita, joiden toteutumisesta riippuu se, millaiseksi kokemus lastensuojelusta muodostuu, ja millainen palvelun koettu vaikuttavuus on. Toteutumatta jääminen voi aiheuttaa asiakkaan elämässä negatiivisen käänteen, ja laadukas toteutuminen parhaimmillaan positiivisen käänteen ja kehityskulun, riippumatta siitä missä kohtaa palvelua se toteutuu tai jää toteutumatta. Näin ollen asiakkaiden mielestä seuraavassa kuvattavien seikkojen tulisi pyrkiä turvaamaan kaikissa lastensuojelun palveluissa, yksiköissä ja jokaisen ammattilaisen toiminnassa.

Oikea-aikaisuus

Ylipäätään lasten suojelemisessa tärkeäksi koetaan ensisijaisesti avun oikea-aikaisuus. Nuoret olivat sitä mieltä, että monilta ikäviltä asioilta ja lastensuojeluasiakkuudelta olisi vältytty, mikäli heidän vanhempiaan olisi kyetty auttamaan ajoissa, useasti jo ennen heidän syntymäänsä. Nuoret myös kokivat, että jos heidät olisi huomioitu aiemmin heidän vanhempiensa palveluissa tai hoidossa, esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalveluissa, olisi ongelmalliseen kehityskulkuun voitu mahdollisesti vaikuttaa tai jopa estää.

Myös monet kokemusvanhemmat kertoivat oman lapsuutensa olleen haastava, ja kokivat, että tilanteeseen olisi tullut viranomaisten toimesta puuttua jo silloin. Vanhempien haasteet usein peilaavat ylisukupolisesti heidän omien vanhempiensa haasteita. Vanhemmat ja nuoret tuovatkin esiin perheen historian kartoittamisen tärkeyden palveluissa heti alkumetreillä. Lapsen turvallista kasvua ja kehitystä vaarantavien riskien havaitseminen onkin sekä vanhempien että nuorten mielestä riittämätöntä. Koetaan, että riskien havaitsemisen ja ehkäisevän tukemisen tarjoamisen tulisi tapahtua perustason palveluissa – neuvolassa, varhaiskasvatuksessa, koulussa ja vanhempien palveluissa. Kuitenkin perustason palveluiden saatavuus koetaan hyvin haastavaksi. Aineiston valossa on olemassa lapsiryhmiä, kuten neuroepätyypilliset lapset, joiden oikea-aikainen avunsaanti on erityisen haastavaa, joiden palvelujärjestelmä ja heidän haasteisiinsa liittyvä osaaminen tulisi saada kiireellisesti saadaan järjestettyä niin, että he saisivat oikeanlaista apua ajoissa. Lastensuojelun tulisi olla viimesijainen keino – paljon enemmän olisi tehtävissä ennen sitä, mikäli vain palvelujärjestelmät ja resurssien ohjaus saataisiin järjestettyä sillä tavoin.

Jos ja kun lastensuojelun asiakkuuteen päädytään, on oikea-aikaisten palveluiden vaade ja tarve läsnä sielläkin. Myös lastensuojelupalveluita tulisi saada ensimmäisestä avunpyynnöstä, ensimmäisestä lastensuojeluilmoituksesta tai palvelutarpeen arvioinnista – liian usein koetaan, että perheet jäävät ilman apua tässä vaiheessa, koska tilanne ei ole ”tarpeeksi paha”. Koetaan myös, että tilanteen kartoitusta ei tehdä kokonaisvaltaisesti ja huolella – monia riskejä ja haavoittavia tekijöitä jää havaitsemassa tässäkin vaiheessa. Huolellinen tilannekartoitus edistäisi oikea-aikaisuutta ja oikeanlaista palvelua. Tärkeäksi (kehittämiskohteeksi) koettiin myös se, että palveluiden tulee pystyä joustavammin tukemaan perheitä heidän yksilöllisessä tilanteessaan. Perheiden ja heidän tilanteidensa ei kuulu osua kriteereihin, vaan palveluiden tulee osua yksilölliseen tarpeeseen.

Yksilöllisyys

Oikea-aikaisuuden lisäksi tärkeäksi koetaankin yksilöllisyys. Yksilöllisyyden ajateltiin toteutuvan paremmin, mikäli yksilöitä sekä perheitä osattaisiin tarkastella kokonaisvaltaisemmin, sekä palveluita kyettäisiin yhdistelemään kokonaisvaltaisemmin ja joustavammin.

Yksilöllisen palvelun lähtökohtana on suhde sosiaalityöntekijään; päätöstentekijän on tunnettava asiakkaansa. Aineistossa kuitenkin korostuvat kertomukset etäisestä, jopa olemattomasta, suhteesta omaan sosiaalityöntekijään. Tällöin yksilöllinen ja oikeanlainen apu ja tuki ei voi toteutua. Nuoret esittävät kysymyksiä siitä, että voisiko päätöksenteon joiltain osin siirtää lähemmäksi nuoren arkea, esimerkiksi laitoksen henkilökunnalle. Vanhemmat taas peräänkuuluttavat joustavampia mahdollisuuksia esimerkiksi vaihtaa sosiaalityöntekijää tai ehdottavat päätöksenteon muuttamista esimerkiksi kehittämällä tätä varten tiimirakenteita.

Lastensuojelun asiakkaiden ja perheiden tilanteet ovat monimuotoisia ja haasteita on usein päällekkäin. Usein huomautetaan myös, että perheessä on useita yksilöitä, joilla on yksilölliset tuen tarpeet. Liian usein puhumme *perheen tukemisesta*, kun todellisuudessa *perheenjäseniä tulisi tukea*, usein hyvin erilaisillakin palveluratkaisuilla. Palveluita tulisi olla joustavammin ja yksilöllisemmin saatavilla tukien kokonaisvaltaisesti kaikkia perheessä esiintyviä haasteita. Myös itse palveluita tulisi pystyä toteuttamaan yksilöllisemmin, ja yksilöllisyys voi toteutua hyvin pieninä ja yksinkertaisina ratkaisuin – joskus kaikkein kipeimmin kaivattu apu

ja tilanteen eskaloitumista estävä tuki on esimerkiksi se, että perhetyöntekijä auttaa pakkaamaan muuttotavaroita, tai sosiaalityöntekijä antaa lapsen neuvotteluissa istua lattialla.

Kokonaisvaltaisuuden vaade nousee esiin kokemusaineistossa vahvasti. Lastensuojelu on koko perheeseen vaikuttava asia, joten tukea tulee olla saatavilla kaikille perheen jäsenille. Sijaishuollon alkaessa tukea tulee olla saatavilla sekä sijoitettavalle lapselle sijaishuolto paikassa, mutta myös vanhemmille ja perheen mahdollisille muille lapsille. Vanhemman haasteet tulevat sijaishuollonkin aikana väistämättä kuormittamaan lasta – lapsen hyvinvointia ei voi tässä tilanteessa parhaalla mahdollisella tavalla tukea, mikäli vanhemmat eivät saa tukea haasteisiinsa. Vanhempien tuetta jääminen näissä tilanteissa korostuu räikeänä epäkohtana aineistossa.

Kokemusasiantuntijat kritisoivat diagnoosi- ja sairauskeskeistä palvelua. He kokivat, että liian usein avun ja tuen saaminen riippuu diagnoosista, jota ei ehkä koskaan saada tai saadaan aivan liian myöhään, vaikka palvelun tarve on oireiden ja asiakkaan toiveen perusteella ilmeinen. Nuoret puhuivat myös (eri) laitoksissa tapahtuvasta ”pakkolääkityksestä” ja ihmettelivät, kuinka lääkäri voi määrätä yhtä ja samaa lääkettä (jota käytetään kaksisuuntaisen mielialahäiriön hoitoon) jokaiselle nuorelle, kun heidän ongelmansa ja erityisesti niiden juuret olivat kuitenkin hyvin moninaiset. Lämpileikkaava kokemus oli, että lastensuojelussa sammutellaan tulipaloja lyhytjänteisillä ratkaisuilla – lyhyillä sijoituksilla, automaattilääkityksellä tms. eikä koskaan keskitytä selvittämään ongelmien juurisyitä, ja hoitamaan niitä yksilöllisesti.

”Oletko edes oikeasti ollut sijaishuollossa, jos et ole saanut Ketipinoria?”

Paljon esiintyi puhetta palveluiden toisensa poissulkevuudesta. Mielenterveyspalveluita ei saa, kun lapsen ajatellaan olevan turvassa lastensuojelussa, ja perheiden koettiin jäävän tuetta niissä tilanteissa, kun perheessä on esimerkiksi huoltajuuskiistasta johtuva oikeusprosessi. Nämä tilanteet koettiin kestäättömiksi, ja usein näissä tilanteissa ongelmat olivatkin eskaloituneet sellaisiksi, joiden korjaaminen ei ole enää mahdollista tai vaatii valtavan määrän työtä. Vahva viesti oli, että palveluiden tulee keskustella keskenään ja tukea toinen toisiaan, eivät sulkea toisiaan pois.

Systeemisen ajattelun implementoiminen lastensuojelun työskentelyyn koetaan tärkeäksi. Vanhemmilla oli positiivisia kokemuksia systeemisestä työskentelystä ja moniammatillisesta intensiivisestä työskentelystä yleisesti ottaen. Moniammatillisten tiimien koettiin parantavan palvelun laatua merkittäväällä tavalla, koska moniammatillinen työskentely antaa mahdollisuuden nähdä lapsen kaikkien elämän osa-alueiden vaikutukset lapsen kehitykseen ja vanhemmankin hyvinvointiin. Toivottiin, että moniammatillisuus ja systeeminen ajattelu toteutuisivat palvelupolun alusta lähtien nykyistä paremmin.

Työskentelyssä tulisi huomioida ja sisällyttää siihen lapsen lähiverkosto ja kasvu ympäristöt. Vanhempien kanssa työskennellessä taas on tärkeää, että lastensuojelussa otetaan huomioon esimerkiksi talouteen liittyvät asiat, jotka ovat merkittäväällä tavalla perheen hyvinvointiin vaikuttava asia. Tällä ei viitata avustamiseen lomakkeiden täyttämiseksi, vaan siihen, että joku työntekijä tiimissä hoitaisi talousasioita pitkäjänteisimmin esimerkiksi yhteistyössä lääkärin kanssa, niin että diagnoosit ja lausunnot tukisivat KELAn kanssa sujuvaa työskentelyä.

Kokemustiedon valossa koulujen ja varhaiskasvatuksen ymmärrystä lastensuojelun prosessista ja sen tehtävästä tulisi myös vahvistaa. Yhteistyön kannalta tärkeänä nähtiin myös aito yhteistyön tekeminen lastensuojelun prosessissa. Kun koulusta tai varhaiskasvatuksesta tehdään lastensuojeluilmoitus, tulee heidän sitoutua yhteistyöhön asian selvittämiseksi. Lastensuojeluilmoitus toivottiin tehtävän yhteistyössä perheen jäsenten kanssa. Kokemuksia nousi esiin esimerkiksi tilanteesta, jossa tukea ei annettu koulusta

tilanteen vaatimalla tavalla, mutta sen sijaan tehtiin lastensuojeluilmoitus kertomatta siitä perheelle. Kokonaisvaltaisuus ja yhteistyö kaikilla lapsen elämän osa-alueilla vahvistaa myös riskien tunnistamista aikaisemmin.

Rohkeus

”Suojelkaa meitä, älkää meidän vanhempia!”

Nuoret kokevat usein vanhempien edun, toiveiden ja mielipiteiden menevän lapsen edun ja turvallisuuden edelle. Kokemustiedon valossa lastensuojelussa peräänkuulutetaan työntekijöiden rohkeutta ottaa lapsen etu ensisijaiseksi arvioinnin kohteeksi rohkeasti, tarvittaessa pakottavia keinoja käyttäen. Rohkeus tehdä päätöksiä lisää kokemustiedon valossa luottamusta työntekijään ja kietoutuu kokemukseen hyvästä työntekijästä. Tällainen mielipide oli myös useilla vanhemmilla – useimmiten niillä, jotka itse jälkikäteen osasivat tunnistaa ongelmia omassa toiminnassaan tai käytöksessään. Rohkeus näyttäytyy katsomisena nykyhetkeä kauemmaksi päätösten tekemisessä ja syy- ja seuraussuhteiden tunnistamisena.

”Mun lempisossu osasi myös tehdä vaikeita päätöksiä ja tekikin niitä. Kaikkia päätöksiä en välttämättä heti niellyt, mutta näen nyt, että ne oli mun omaksi parhaaksi. Hyvä työntekijä ei oo välttämättä se ”hyvä tyyppi”. ”

Kokemustiedon valossa lastensuojelussa tärkeää on tehdä esimerkiksi sijaishuollossa lapsen edun mukaisia rajoittamistoimenpiteitä, jotka edesauttavat turvallisuutta monin eri tavoin. Nuoret puhuvat ja heidän kanssaan keskusteltiin rajoitustoimenpiteistä – tämänhetkisen lainsäädännön koettiin mahdollistavan muun muassa huumeiden ostamisen ja kuljettamisen sijaishuoltoyksikköön ja luvattomat poistumiset yksiköstä. Toisaalta edeltävän lainsäädännön koettiin mahdollistavan enemmän rajoitustoimenpiteiden väärinkäytöksiä. Vanhemmat selvästi kokivat nykyisen lainsäädännön asettavan lapset vaaraan, mutta toisaalta oltiin myös huolissaan epäkohdista, jotka toisenlainen lainsäädäntö voisi mahdollistaa. Asia ei ole siis helppo ja yksiselitteinen edes kokemusasiantuntijoille, mutta yhdistävä viesti oli, että nykyään sijaishuollosta puuttuvat keinot pitää lapset turvassa. Peräänkuulutettiin niin sanottuja ”kasvatuksellisia keinoja”, leikkimielisesti puhuttiin uhkailusta, lahjonnasta ja kiristyksestä, joita vanhemmilla on oikeus ja mahdollisuus käyttää. Keinot vaativat toisin sanoen osaamista ja työkaluja työntekijöiltä kohdata ja kasvattaa lapsia, ei vain rajoittaa tai rankaista.

Sekä nuoren että vanhempien puheissa kriittisenä seikkana rajoittamistoimenpiteiden suhteen korostuikin ammattilaisten osaaminen ja soveltuvuus tehtäväänsä eli taito ja tahto asettaa ja käyttää rajoittamistoimenpiteitä oikealla tavalla sekä ammattilaisen ja asiakkaan suhteen laatu. Erityisen paljon painotettiin sitä, että rajoittamistoimenpiteiden tulee olla aina yksilöllisiä (ei koskaan kaikkia nuoria koskevia), tilanteen vaatimia (ei rangaistuskeinona käytettyjä), nuorelle selkeästi ja oikeudenmukaisesti perusteltuja ja päätös niistä tehdään parhaassa tapauksessa yhdessä nuoren kanssa. Nuorella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa rajoituksiin ja niiden keston omalla toiminnallaan.

Osallisuus

Asiakkaan osallisuuden merkitystä ei lastensuojelupalveluissa voi korostaa liikaa. Lastensuojelussa puututaan ihmisen perusoikeuksiin, jolloin esimerkiksi yhteistyössä tehdyt päätökset ovat kriittinen palvelukokemukseen vaikuttava asia. Ensinnäkin, tärkeäksi koetaan aito kuuleminen. Perheen tilannetta arvioitaessa jokaista perheenjäsentä on kuultava yksin. Liian usein koetaan, että koko perheen kanssa työskennellessä väkivallalla alistetut, muuten vanhempien vallan alle jäävät äänet tai epäluottamuksen vuoksi sanomatta jääneet sanat jäävät kuulematta, joka vinouttaa arviointia palvelun tarpeesta ja johtaa

vääränlaiseen palveluun. Lasta on nuorten kokemustiedon mukaan kuultava yksin ja useita kertoja. Lasta tulisi kuulla pitkän asiakkuuden aikana useita kertoja ja erityisesti aina tilanteiden muuttuessa. Myös erityisesti parisuhdeväkivallasta kärsivät vanhemmat kokivat, ettei heitä ollut osattu kuulla niin, että tilanteen oikealla luonteella olisi ollut mahdollisuutta paljastua. Kuulemiseen kietoutuukin näin ollen vahva vaatimus erilaisten lastensuojelussa esiin nousevien ilmiöiden tunnistamisesta.

Osallisuuden ylläpitämiseen kietoutuu myös tiedon antaminen työskentelyn aikana. Kokemustiedon mukaan tiedon saaminen prosessista ja mahdollisista toimintavoista lisää luottamusta lastensuojeluun ja kokemusta osallisuudesta. Lähtökohtaisesti vaatimuksena on kuitenkin tietää mihin on mahdollisuus vaikuttaa. Usein kokemusasiantuntijat kertoivat tilanteista, joissa heille ei kerrottu millaista mahdollista apua ja tukea heidän olisi ensinnäkään mahdollista saada, jolloin on mahdotonta myöskään olla aktiivisesti osallisena ohjaamassa omaa asiakkuuttaan. Tiedon antamisen tulee alkaa heti ensimmäisestä yhteydenotosta perheenjäseniin.

Perheen ja asiakkaan osallistaminen omassa prosessissaan vaatii sen, että jokainen osapuoli ymmärtää miksi perheen tai lapsen tilannetta arvioidaan, mitkä ovat mahdolliset palvelut tai toimintatavat ja mihin työskentelyssä pyritään. Tiedon antamisessa on tärkeää myös se tapa, jolla tietoa jaetaan. Esimerkiksi lastensuojeluilmoituksesta ilmoittaminen tulisi tehdä sensitiivisesti ja ymmärtäen, että asiakas tai perhe ei tunne lastensuojelun prosessia. Tietoa antaessa lastensuojelun ammattilainen ei saa koskaan tehdä minkäänlaisia oletuksia – aina pitää kysyä ja varmistaa, että asiat ymmärretään ja vieläpä samalla tavalla.

Positiivisen palvelukokemuksen muodostuminen vaatii kokemuksen siitä, että omilla mielipiteillä on ollut merkitystä ja vaikutusta. Lapsen osallisuus ei saisi jäädä näennäiseksi lapsen kuulemiseksi, vaan hänet tulee nähdä oman asiansa asiantuntijana. Liian useilla lapsilla ja nuorilla on kokemus, ettei heitä ole uskottu eikä heidän kokemustaan tai mielipidettään ole kunnioitettu tai huomioitu. Osallisuus päätöksentekoprosessissa myös sitouttaa työskentelyyn – osattomuus taas heikentää palvelun vaikuttavuutta merkittäväällä tavalla niin nuorten kuin vanhempien keskuudessa ja vaikuttaa yhteistyön onnistumiseen.

Vuorovaikutus

Kyky kohdata aidosti ihminen ihmisenä – ei asiakas ammattilaisena - koetaan vaikuttavan lastensuojelun lähtökohtana, jonka päälle rakentuu muu palveluiden vaikuttavuus. Sosiaalityö on pääasiassa vuorovaikutuksessa tehtävää työtä ja parhaimmillaan yhteistyötä perheen, asiakkaan ja verkoston välillä. Kyky kohdata erilaisia perheitä ja lapsia ennakkoluulottomasti ja yksilöllisesti on taito, jota sosiaalityössä tarvitaan. Perheissä on erilaisia elämäntilanteita ja ilmiöitä, jotka vaativat erilaisia kohtaamisia, mutta yhtä lailla sensitiivisyyttä ja ymmärrystä. Hyvää vuorovaikutusta ja kohtaamista sävyttää häivytetty valta-asetelma, jossa sosiaalityöntekijällä on kyky asettua horisontaaliseen asiantuntijuuteen perheen kanssa.

Työskentelyn lähtökohdiksi aineistossa nousevat inhimillisuus, rehellisyys ja avoimuus, aitous, ymmärtäminen ja ennakkoluulottomuus. Inhimillistä kohtaamista kuvattiin usein asiakkaan ja perheen tunteiden ymmärtämisenä, ”niiden taakse näkemisenä” ja niiden hyväksymisenä.

”Hän näki minut ihmisenä ja omana itsenäni, vaikka en käyttäytynyt parhaalla mahdollisella tavalla siinä tilanteessa.”

Ennakkoluulottomuus kietoutuu asiakkaan ja työntekijän väliseen kohtaamiseen. Nuoret tuovat esiin esimerkiksi kirjausten merkityksen siihen, miten yhteistyö lähtee käyntiin ja etenee. Erityisesti sosiaalityöntekijän vaihtuessa tärkeänä nähtiin uuden työntekijän mielikuva nuoresta. Sosiaalityöntekijän toivottiin olevan yhteydessä nuoreen ja selvittävän, toivoisiko tämä sosiaalityöntekijän lukevan kirjaukset

ennen tapaamista. Nuoret näkivät tämän vaikuttavan siihen, saavatko he itse vaikuttaa uuden ensivaikutelman tekemiseen ja kuvaukseen itsestään. Nuoret kuvasivat kirjausten saattavan heijastaa heitä ihmisinä ongelmakeskeisesti. Yhteistyön laatu voi heijastua kirjauksiin, jolloin vaikutelma nuoresta voi vääristyä, jos henkilökemiat eivät ole kohdanneet aikaisemmin.

Rehellisyys näyttäytyy tärkeänä päätöksenteossa ja pitkän aikavälin työskentelyssä. Yhteistyön onnistuminen ei vaadi aina samanmielisyyttä, vaan kykyä tehdä vaativia päätöksiä lapsen edun mukaisesti. Avoimuutta ja rehellisyyttä peräänkuulutetaan siinä, kuinka työskentelyn tavoitteet tuodaan esiin vanhemmille ja lapselle. Nuoret peräänkuuluttavat rehellisyyttä ja sitä kautta ennakoitavuutta palveluihin ja omaan elämään. Koettiin, että yllättäviä käännteitä tapahtuu jatkuvasti, ja ”reun tulee olla aina pakattuna”, kun ei tiedä eikä kukaan anna mitään varoitusmerkkejä siitä mitä mahdollisesti tulee tapahtumaan.

Sekä lapset että vanhemmat sanoittavat, että jos sijaishuollossa tavoitteena todellakin on perheen yhdistäminen, niin tällöin tulisi rehellisesti ja avoimesti tuoda esiin tarvittavat muutokset sen tapahtumiseksi. Jos perheen yhdistäminen ei ole mahdollista, on inhimillisin vaihtoehto tuoda se rohkeasti esiin. Rehellisyys, suora puhe ja avoimuus lisäävät luottamusta yhteistyössä, vaikka osapuolet olisivat erimielitä päätöksistä. Räikeänä epäkohtana aineistossa korostuu vanhempien tuetta ja tiedoitta jääminen sijaishuollon aikana.

”Mä jäin ikään kuin kellumaan siinä tilanteessa. Kukaan ei kertonut mitä tulee tapahtumaan, mitä pitäisi tapahtua ja millä ehdoilla.”

Yllättävät tapahtumat, joihin liittyviin päätöksiin ei ole ollut osallinen, ja joita ei ole suunniteltu avoimesti ja rehellisesti, voivat jättää sekä nuoriin että vanhempiin pitkät syvät haavat. Ne väistämättä heikentävät aina luottamusta palvelujärjestelmään ja ammattilaisiin, ja vaikuttavat kaikkiin kohtaamisiin sen jälkeen – ja heikentävät palvelun laatua ja vaikuttavuutta.

Sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan, ja hyvin usein sekä nuorten että vanhempien mielestä koettiin puuttuvan, toisen asemaan asettumisen taitoa eli mentalisaatio-osaamista. Koettiin, että sen täytyy olla jatkuva prosessi – ammattilaisen puhe asiakkaalle tulisi pystyä kuulemaan koko ajan asiakkaan korvin ja refleктоimaan jatkuvasti onko tiedon vastaanottajalla kykyä tai juuri sen hetkessä tunnetilassa ymmärtää sanottua. Samalla tavoin omia päätöksiä, niistä viestimistä sekä omaa toimintaa tulee jatkuvasti tarkastella asiakkaan silmin. Toisen asemaan asettuminen takaa asiakaslähtöisen palvelun ja inhimillisen toiminnan.

Peräänkuulutettavat vuorovaikutustaidot kietoutuvat osaltaan osaamiseen, mutta myös soveltuvuuteen. Kehittämisehdotuksena esitettiin, että asiakkaalla tulisikin olla mahdollisuutta vaikuttaa siihen, kenen kanssa työskentelee – palvelun laatua ja vaikuttavuutta parantaisi huomattavasti se, että asiakas saisi valita ”työparikseen” sen, jonka kanssa kemiat kohtaavat. Esimerkiksi moniammatilliset tiimit perheen ympärillä lisääisivät todennäköisyyttä löytää ammattilainen, jonka kanssa yhteistyö toimii, kun työntekijöitä olisi niin sanotusti tarjolla useita.

Ymmärrys vaikuttavalla tavalla kohtaavasta vuorovaikutuksesta asiakkaiden ja vanhempien kanssa nousee niin sanottuja käännekohtia tarkastellessa erittäin kriittiseksi tekijäksi. Usein sen ”oikean tyyppin” kohdalle sattuminen oli lastensuojelupalveluissa positiivisen kehityskulun alullepanija. Sekä kirjallisissa aineistoissa että haastatteluissa puhuttiin ”huipusta sossusta” tai ”ihanasta ohjaajasta”, joka oli käännteentekevä ihminen omassa tarinassa. Hän oli osaava ja jämäkkä mutta myös välittävä, kuunteleva, ymmärtävä, armollinen ja kärsivällinen ja sai aikaan esimerkiksi nuorissa niin sanotun ”ryhtiliikkeen” tai vanhemmissa aidon kuulluksi tulemisen tunteen, jonka myötä asiat olivat lähteneet parempaan suuntaan.

Osaaminen ja ammattitaito

Aineistossa tärkeäksi seikaksi lastensuojelussa nousee ammattilaisten osaaminen ja soveltuvuus. Lastensuojelun tärkeänä lähtökohtana kautta aineiston koettiin olevan osaavat ja tehtäväänsä soveltuvat ammattilaiset.

Ensinnäkin, osaamista erilaisiin ihmistä ja perheitä kuormittaviin ilmiöihin kaivataan enemmän. Traumatietoinen työote ja erilaisten psykologisten haasteiden tunnistaminen, väkivallan eri muodot, neuropsykiatristen haasteiden kanssa toimiminen, päihdeosaaminen ja mielenterveysongelmien tunnistaminen vaatisivat lisää osaamista työntekijöiltä niin nuorten, kuin vanhempien kokemustiedon mukaan. Erityisesti osaaminen väkivallan ilmiöistä, jotka kytkeytyvät vanhempien välisiin ristiriitoihin, kuten vieraannuttaminen ja vainoaminen, nousivat esiin. Erityisesti traumausten, neuropsykiatristen erityispiirteiden sekä väkivallan tunnistamisessa ja sen niiden työskentelyssä koettiin ammattilaisilla olevan osaamisen puutteita.

Nuoret toivat esiin kokemuksiaan ”ongelmanuoriksi” leimaamisesta; siitä, että oireilun takaa ei nähdä oireilua aiheuttavia tekijöitä ja niiden parissa ei työskennellä oireilun vähentämiseksi. Nuoret korostavat, että osaamista on nuoren kokemusten ja niiden vaikutusten ymmärtäminen.

Mielenkiintoinen havainto nuorten tarinoihin liittyen oli se, että perustason laitoksesta erityistason laitokseen siirryttäessä rajoitustoimenpiteiden ja kiinnipitojen kerrottiin usein vähentyneen. Tämän voi tulkita niin, että erikoistuneempi osaaminen todellakin tarjoaa lapsen edun mukaisempia keinoja pitää hänet turvassa tai vaikuttaa positiivisesti hänen käyttökseen.

Osaaminen ja soveltuvuus kytkeytyvät myös vuorovaikutustaitoihin, kuten kohtaamiseen. Myös parempaa arviointia työntekijöiden soveltuvuudesta sosiaalialalle peräänkuulutetaan aineistossa suuressa määrin. Laajalti kysyttiin voisiko haastavien lasten kanssa työskenteleville ihmisille asettaa tarkempia soveltuvuus- ja osaamiskriteereitä. Nämä kysymykset koskivat erityisesti lastensuojelulaitosten henkilökuntaa sekä perhehoitajia. Valitettavan usein myös perhehoitajien motiiveja toimia perhehoitajina kyseenalaistettiin, vaikka perhehoidosta oli pääsääntöisesti positiivisempia kokemuksia kuin laitoshoidosta. Joskus nämä pohdinnat koskivat myös sosiaalityöntekijöitä.

Työntekijöiden osaamiseen mutta myös vuorovaikutuksen ja kohtaamiseen laatuun kietoutuu resurssivaje. Resurssivaje osaamisen kontekstissa näyttöä näyttöinä sosiaalityöntekijöiden perehdytyksenä työtehtäviin ja siihen, ettei työntekijöillä ole aikaa kehittää osaamistaan koulutuksilla työn ohessa. Se näyttöä näyttöä myös niin, että palveluihin joudutaan palkkaamaan henkilöitä, jotka eivät ole soveltuvia ja osaavia tehtävään. Aineistossa resurssivaje liittyi vahvasti esimerkiksi laitosten henkilökunnan kokoonpanoon – koettiin, että on täysin lapsen edun vastaista, että laitoksissa järjestyksenvalvojat toimivat ohjaajien sijaisina.

”Järjestyksenvalvojalla ei ole koulutusta tai osaamista hoitaa lastensuojelutehtävää!”

Osaamisen peräänkuuluttaminen kytkeytyy myös moniammatillisuuteen. Moniammatillisuus lisää osaamista asiakkaan asiassa, mutta vaatii myös osallistujilta ymmärrystä toistensa tehtävistä ja mahdollisuuksista toimia. Esimerkkinä nuoret antoivat koulun osaamisen lastensuojelusta ja sen prosessista; lapsen tuen tarve koulussa ei siirry pois lastensuojeluilmoituksen myötä.

Turvallisuus

Turvallisuuden kokemukseen huomioon kiinnittäminen korostui erityisesti sijaishuollosta puhuttaessa. Sijaishuoltopaikkojen tulisi olla lähtökohtaisesti kodinomaisia ja turvallisia paikkoja lapsille. Turvallisuuden kokemus kietoutuu kokemustiedon mukaan välittäviin ammattilaisiin, sijoituspaikan ilmapiiriin, yksilölliseen

työskentelyyn ja hyvään kohteluun. Turvallisuus liittyy myös rajoihin ja aikuisten luontevaan kasvatusvastuuseen, josta laitoshoidossa kasvavat nuoret kokevat usein jääneensä paitsi.

”Ai oisko niiden tehtäviin muka kuulunut niinku kasvattaa mua? Tää oli aivan uusi oivallus!”

Merkittävänä turvallisuuteen liittyvänä kehittämiskohtana on lastensuojelun pysyvyys. Kokemus elämän ennakoitavuudesta luo turvaa. Sosiaalityöntekijöiden vaihtumisen nopeus ja lukumäärä on joidenkin kokemusasiantuntijoiden tarinoissa surullista kuultavaa. Monien nuorten kertomuksissa laitokset vaihtuvat – useimmiten siksi, että sijaishuoltopaikka oli nuorelle alun perin väärä. Joko siellä työskentelevien ammattilaisten osaaminen ei vastaa hänen tarpeitaan tai laitoksen muut voimakkaasti oireilevat nuoret aiheuttavat turvallisuusriskin. Ympärillä vaihtuvien aikuisten lähteminen uusintaa hylkäämisen ja ennakoimattomuuden eli turvattomuuden traumaa.

Työntekijöiden suuri vaihtuvuus näyttäytyy vaikuttavan lastensuojelun haastajana myös vanhempien kertomuksissa, sillä tieto ei pääse kumuloitumaan pitkäkestoisten työntekijöiden myötä. Hiljainen tieto ja syvempi ymmärrys tuen tarpeista ja toisaalta taas asiakkuuteen liittyvien päätöksien perusteet ja vaikutukset jäävät epätietoon työntekijöiden vaihtuessa, mikä laskee lastensuojelun laatua. Koska työ on luottamuksellisissa suhteissa tapahtuvaa työskentelyä, hidastaa henkilöstön vaihtuminen aina positiivisten vaikutusten aikaansaamista.

Sosiaalityöntekijöiden pysyvyys, laitoshenkilökunnan kokoonpanon ennakoitavuus ja sijaishuoltopaikkojen vaihtuminen on asia, johon kokemusasiantuntijoiden mielestä olisi myös lainsäädännöllä kiireesti puututtava. Kehotettiin pohtimaan, kuinka voisimme taata nuorelle pysyvän ja ennakoitavan elinpiirin ja ympärillä olevat ihmiset. Erityisesti erilaisissa siirtymävaiheissa, joihin liittyy paljon muutoksia ja epävarmuutta, tulisi ihmissuhteiden pysyvyyteen kiinnittää huomiota. Tällä hetkellä lastensuojelupalveluiden organisoiminenkin tuottaa työntekijöiden vaihtumista; kun siirrytään palvelusta toiseen, vaihtuu usein myös sosiaalityöntekijä. Tätä käytettiin yhtenä esimerkkinä, josta kehittäminen kohti pysyvyyttä voitaisiin aloittaa.

Sen lisäksi, että puhuttiin laitoksen henkilökunnan epäasiallisesta ja laittomasta toiminnasta, kerrottiin myös laitoksissa nuorten keskuudessa tapahtuvasta kiusaamisesta ja muusta väkivallasta puhuttiin, ja se korostui erityisesti uudemmissa kertomuksissa ja nuorten työpajoissa. Näihin asioihin puuttumiseen peräänkuulutettiin nimenomaan rohkeaa puuttumista ja jämerämpiä keinoja estää ikävien asioiden tapahtumista.

Turvallisuuteen liittyy myös sijaishuollon parempi valvonta. Valvonnan tulisi olla laadukasta, pitkäjänteistä ja prosessinomaista. Tarkastuksia olisi tärkeää tehdä tasaisesti ja lapsia tulisi aina kuulla puolueettomasti ilman henkilökuntaa. Myös perhehoidon osalta tärkeänä nähdään perheiden kouluttaminen ja taustojen selvittäminen, sekä valvonta. Sijaisperheeksi ryhtyvän perheen motivaatio sijaisperheeksi ryhtymiseen nostetaan aineistossa tärkeäksi arvioinnin kohteeksi turvallisen ympäristön ja kohtelun turvaamiseksi. Arvioivaan työskentelyyn tulisi sisällyttää sekä sijaisperheen vanhemmat, että biologiset vanhemmat ja sijaisperheen muut lapset.

Valvonta kytkeytyy vahvasti myös nuorten äänen kuulumiseen arvioinneissa. Nuorten kertomia epäkohtia tulee lähtökohtaisesti uskoa ja niihin tulee puuttua aktiivisesti selvittämällä. Kokemusaineistossa tuodaan ilmi sitä, etteivät lapset ja vanhemmat eivät tiedä omia oikeuksiaan lastensuojelussa, tai mihin he voivat kertoa koetusta väärästä toiminnasta tai oikeuksien rikkomisesta. Omien oikeuksien ymmärtäminen on lähtökohta turvallisuuden kokemukselle, mutta myös osallisuudelle.

Kuntouttava työote

Kokemusasiantuntijoilla toistuu kokemus, etteivät lastensuojelupalvelut pystyneet paikkaamaan tai korjaamaan tunnetason puutteita tai siinä aiheutuneita vahinkoja. Lapsuuden mahdollisten traumojen, jopa sukupolvien yli kulkeneiden traumojen, korjaaminen vaatisi pitkäjänteisempää ja vaikuttavampaa kuntouttavaa työskentelyä. Peräänkuulutetaan tavoitteellista ja kokonaisvaltaista terapeutista työskentelyä – juurisyiden tarkastelua ja hoitamista – sen sijaan, että ”*sammutellaan tulipaloja*” eli hoidetaan oireita. Liian usein lastensuojelun asiakkailta on kokemus, ettei palveluissa syystä tai toisesta päästä sille syvyydelle, jossa aiheutuneita vahinkoja päästäisiin korjaamaan. Joskus tilanteet ovat eskaloituneet niin pitkälle, ettei turvallisten seinien tarjoaminen lapselle riitä – tarvittaisiin paljon enemmän!

Sekä nuoret että vanhemmat ihmettelevät sitä, miksi lastensuojelussa ei ymmärretä esimerkiksi päihdeongelman olevan mielenterveysongelma. Kysyttiin: Miksi laittaa laastari, kun voitaisiin parantaa haava? Erityisesti päihde- ja mielenterveyskuntoutuksessa nähdään kehitettävää, mutta myös ihan muilla tavoin vakavasti oireilevien nuorten kanssa työskentelyssä. Miksi oireiden taakse ei nähdä? Miksi ei hoideta ongelmaa, joka oireet aiheuttaa? Kokemusasiantuntijat peräänkuuluttavat tavoitteellista kuntouttavaa työskentelyä ”*nuorten säilyttämisen*” sijaan. Samalla tavoin vanhemmat peräänkuuluttavat kuntouttavaa työskentelyä omien päihde- ja mielenterveysongelmiensa kanssa – he kokevat, että jos häntä oikeasti autettaisiin hänen ongelmassaan, pystyisi hän olemaan turvallisempi vanhempi lapselleen.

”Mietitään mieluummin, että mitä tälle ihmiselle on tapahtunut, eikä mikä tällä ihmisellä on.”

Jos terapeutisista ja kuntouttavista palveluista oli kokemusta, olivat ne useimmiten positiivisia. Monesti oma henkilökohtainen kuntoutuspsykoterapia koettiin merkittävänä positiivisena käännekohtana omassa tarinassa. Vanhempien kertomuksissa kiiteltiin myös perheterapiaa vaikuttavana palveluna.

Niin sanottuun ”vahinkojen korjaamiseen” kietoutuu puheissa vahvasti lastensuojelupalveluiden ammattilaisten osaamiseen liittyvät kysymykset, mutta myöskin laadun arviointi. Tähänkin teemaan liittyy kokemusasiantuntijoiden keskuudessa enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Ihmetellään miksi seuraamme tilastotiedoilla ja valtakunnallisilla rekistereillä lastensuojeluasiakkaiden määriä ja heidän onnettomia elämänsäntakojaan, kouluttautumattomuutta ja huono-osaisuutta. Miksi emme seuraa millaisia vaikutuksia eri sijaishuoltopaikat nuorissa saavat aikaan? Miksi emme seuraa millaisia vaikutuksia saamme erilaisilla terapeutisilla tai kuntouttavilla palveluilla lastensuojelussa aikaan? Miksi emme seuraa sitä missä vaiheessa annettu palvelu johtaa parhaimpaan lopputulokseen? Myös kokemusasiantuntijat osaavat kovaan ääneen peräänkuuluttaa lastensuojelun, lastensuojelupalveluiden ja lastensuojeluyksiköiden laadun ja vaikuttavuuden arvioinnin kehittämistä.

Tulevaisuusorientaatio

Lastensuojelun työskentelemisessä peräänkuulutetaan pitkän aikavälin arviointia. Tavoitteiden tulee olla selkeitä ja rehellisiä. Nuorempien lasten osalta tärkeäksi teemaksi nousee perheen jälleenyhdistäminen. Vanhempien kokemusten mukaan perheen jälleenyhdistämistä kohti tähtäävä työskentely on puutteellista. Vanhempien ja työntekijän tulee olla samalla kartalla siitä, millä aikataululla jälleenyhdistämistä tavoitellaan ja mitkä ovat ne mittarit, joiden osalta muutosta tulee tapahtua jälleenyhdistämisen mahdollistamiseksi. Työskentelyssä peräänkuulutetaan rehellisyyttä. Sijoituksen pitkittyessä lapsen kotiinpaluun todennäköisyydet saattavat laskea, mutta asiasta ei keskustella rehellisesti vanhempien kanssa. Perheen

jälleenyhdistämisessä tärkeänä nähdäänkin selkeys työskentelyssä, jaetut tavoitteet ja aito halu jälleenyhdistämiseen.

Tulevaisuuden näkökulma näyttäytyy erityisesti sijaishuollossa, jossa itsenäistymistä kohti tähtäävä työskentely tulee nostaa vahvemmin keskiöön. Konkreettisten taitojen opetteleminen on osa aikuiseksi kasvamista ja tämän tulee toteutua myös sijaishuollossa. Jälkihuollossa olevien nuorten mukaan jälkihuoltoon valmistaminen on sijaishuollon aikana puutteellista sekä tietojen, että taitojen osalta. Lastensuojelulaitoksissa uhkana on laitostuminen, jolloin nuoret passivoituvat ja omatoimisuus vähenee. Sijaishuollon tulee pystyä vastaamaan siihen kodinomaisuuteen ja kasvattamiseen, joka tähtää nuorten selviytymiseen itsenäisesti täysi-ikäistyessään. Nuoret painottavat sitä, että erityisesti laitoshuollossa ei riittävästi opeteta sitä mitä on olla *”vastuullinen ja kunnollinen aikuinen”* – mitkä ovat aikuisen vastuut ja velvollisuudet?

On tärkeää tukea nuorta sijaishuollon päättyessä, mutta liian usein jälkihuollosta kieltäydytään, kuitenkin katuen tätä päätöstä jälkikäteen. Koettiin, että jälkihuoltoa tulisi *”markkinoida”* lapsille paremmin ja kannustaa heitä siihen jo huomattavasti nykyistä aikaisemmin – ikään kuin nähdä se luonnollisena jatkumona lastensuojelulle myös ammattilaisten mielessä.

Kokemusasiantuntijoiden konkreettinen jälkihuollon *”vikalista”* on pitkä, mutta pääsääntöisesti itsenäistymiseen tähtäävän työskentelyn tulisi vahvistaa aikuisuudessa vaadittavia konkreettisia taitoja, mutta myös henkisiä voimavaroja. Liian usein koetaan, että jälkihuollossa vain opetetaan *”täyttämään KELAn lappuja”* eikä vahvisteta sellaisia taitoja, jotka voisivat oikeasti kannustaa tai työntää elämässä eteenpäin. Erityisen tärkeää on sosiaalityöntekijän tavoittaminen ja tarpeeksi usein tapahtuvat tapaamiset – turvallisuus ja luottamus siihen, että turvaverkko kantaa edelleen. Jälkihuollon epätasalaatuisuus ja alueellinen eriarvoisuus nousivat aineistoista keskeisenä laajempaa kehittämissinjana.

Nuoret nostavat esiin jälkihuollossa tärkeäksi myös tuen jatkumisen edelleen koko perheelle eli jälleen kerran palvelun kokonaisvaltaisuuden. Jälkihuollon aikana nuoren ei tulisi joutua kantamaan huolta esimerkiksi vanhemmistaan, vaan nuoren tulee saada keskittyä itsenäistymiseen ja arjen hallintaan itsensä osalta. Läheissuhteiden tukemista tulisi nuorten mukaan vahvistaa jälkihuollossa, sillä läheissuhteet ovat vaarassa katketa ylläpitävien voimavarojen puuttuessa.

1.3. Mitkä ovat kokemusasiantuntijoiden mielestä keskeisimmät hyvää lastensuojelua estävät tekijät?

Aliresursoidut ja siiloutuneet palvelut

Läpileikkaavana vaikuttavaa lastensuojelua estävänä tekijänä ovat kokemusasiantuntijoiden mielestä liian vähäiset resurssit. Resurssien puutteet näkyvät konkreettisesti työntekijäpulana ja ajan riittämättömyytenä sekä myöhässä saatuna apuna tai avun saamattomuutena. Se heijastuu laajasti asiakkaan kohdatuksi ja kuulluksi tulemisen kokemukseen sekä ammattilaisten osaamiseen.

”Siis jo lapsetkin osaa sanoittaa sitä, että on resurssipula ja sitä miten se vaikuttaa arkeen tosi raastavilla tavoilla”

Lastensuojelu ei ole tällä hetkellä kansallisesti tasalaatuista. Kuntakohtaisia eroja kuuluu kokemuspuheessa paljon, ja niitä on sekä palveluiden saatavuudessa että sen laadussa. Joissain kunnissa palveluita on saatavilla nopeammin ja tehokkaammin, kun toisessa palvelujonot estävät oikea-aikaisen palvelun saamisen. Laatuerot liittyvät kunnan omien palveluiden ja ostopalveluiden koettuihin eroavuuksiin. Vanhemmat kokivat

yksityisiltä palveluntuottajilta ostopalveluna hankitut palvelut pääsääntöisesti laadukkaimpina ja vaikuttavimpina palveluina kuin kunnalliset palvelut – erityisesti silloin kun kyse oli koko perhettä tukevista palveluista, esimerkiksi perheterapiasta. Myös järjestöjen palveluita, esimerkiksi Ensi- ja turvakotien toimintaa, kiitettiin.

Aineistosta nousi esiin myös erot palveluiden tarjoamisessa perheille ja lapsille. Lastensuojelun palvelut eivät vastaa aina perheen tarpeisiin; palveluissa on määräaika ja määrä, paljonko palvelua saa tarjota. Tällä hetkellä perheen pitää sopia palvelun raameihin eikä toisinpäin. Joskus hyväksi koetun palvelun lopettaminen hallinnollisista syistä johtuen voi suista perheen uudelleen ahdinkoon.

Ruuhkautuneet palvelut ja heikko palvelun tarjoaminen johtuu osaltaan työntekijäpuulasta ja työntekijöiden kuormittumisesta. Työntekijäresurssien lisääminen lastensuojeluun on ollut yksi tärkeimmistä kehittämisen kohteista aineistossa. Asiakas ei saa työntekijään yhteyttä tarvittavalla hetkellä ja päätökset saattavat tulla myöhässä. Tämä vaikuttaa asiakkaan osallisuuteen ja turvallisuuden tunteeseen, kun asiakas ei voi luottaa saavansa apua tarvitessaan.

Tällä hetkellä vaikuttavaa lastensuojelua haastaa myös palvelujärjestelmän siiloutuneisuus ja prosessikeskeiset palvelut. Siiloutuneisuus näyttäytyy yhteistyön puutteena, tiedonkulun haasteina ja byrokraattisina rajauksina ja ratkaisuina, eli ennen kaikkea kokonaisvaltaisen ja pitkäjänteisen palvelun puutteena. Palveluiden organisoiminen palvelee tällä hetkellä organisaatioita ja asiantuntijoita, ei avun tarvitsijaa. Palveluja ei saada keskustelemaan keskenään tai varsinkaan tukemaan toinen toisiaan, sillä ne toteutetaan eri hallinnon, budjettien sekä lainsäädännön alla.

Resurssien puute ja palvelujärjestelmän siiloutuneisuus näyttäytyy myös koko perheen puutteellisena tukena. Voi olla, että vain yksi jäsen saa tarvitsemansa avun muiden jäädessä ilman. Muiden perheenjäsenten haasteet lopulta kuitenkin vetävät myös apua saaneen pinnan alle. Samalla tavoin yksilön kohdalla – yhteen haasteeseen saadaan aikaan parannus, mutta muiden asioiden jäädessä hoitamatta ei päästä jaksaa kannatella pitkään pinnan yläpuolella.

Lastensuojelun stigma

Lastensuojelun yhteiskunnallinen representaatio koostuu pitkälti lastensuojelun negatiivisista tapauksista ja epäkohdista. Lastensuojeluun liittyy häpeää ja stigmaa, joka vaikuttaa asenteisiin ja mielikuvaan lastensuojelusta. Avun hakemista pitkitetään tai sitä ei haeta ollenkaan, sillä ei haluta leimaantua lastensuojelun asiakkaiksi tai palvelua pelätään.

Kokemustiedon valossa lastensuojeluun liitettävä leima vaikuttaa muiden ihmisten suhtautumiseen, itsetuntoon ja näin ollen myöhempiin valintoihin ja ylipäätään elämässä avautuviin mahdollisuuksiin. Leimaantumisen kokemuksia on kokemustiedon valossa koettu myös kouluissa ja muissa omaan arkielämään liitetyissä tilanteissa. Lastensuojelun asiakkuudessa olevat lapset ja nuoret nähdään ongelmallisina ja heidän kykyjään kyseenalaistetaan. Vanhemmillä ylipäätään on vielä nykyisinkin epärealistisia käsityksiä lastensuojelupalveluista ja työskentelyn ja interventioiden tavoitteista.

2. Lasten ja nuorten näkemyksiä

Lasten ja nuorten näkemyksiä kerättiin osaksi lastensuojelun lainsäädännön uudistusta tekemällä lyhyt kysely lastensuojelusta - entisiä asiakkaita pyydettiin antamaan lastensuojelulle ”joulutodistus” (luku 2.1.) sekä syventämällä tietoa lapsille ja nuorille järjestetyissä neljässä eri työpajassa (luku 2.2.).

2.1. Lastensuojelun joulutodistus

Lastensuojelun joulutodistus on työnimi kyselylle, jolla nimen mukaisesti pyydettiin antamaan lastensuojelulle arvosanoja eri ”oppiaineissa”. Kysely oli auki 16.11.–4.12. (suomeksi) ja 28.11.–4.12 (på svenska). Kysely toteutettiin Webropol-ohjelmalla verkkokyselynä. Kyselyä jaettiin sosiaalisessa mediassa ja sähköpostilla eri verkostojen kautta sekä Tiktok-palvelussa yhteistyössä [Tiktok-sossujen](#) kanssa.

Vastauksia kyselyyn saatiin kaikkiaan 372 (362+ 10). Lomakkeella oli vain yksi pakolliseksi asetettu kysymys. Tämä huomioon ottaen vastauksia saatiin jokaiseen kysymykseen hyvin. Oppiaineiden lisäksi lomakkeella oli arvosanan antamista helpottamaan kirjattu lyhyt väite, jolla selvennettiin keskeistä oppiaineen sisältöä. Väitteet ja koko kyselylomake ovat liitteessä 1.

Vastaajilta kysyttiin heidän ikänsä ja se ovatko he olleet jossain vaiheessa sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Muita taustakysymyksiä ei esitetty. Lomakkeen laadinnassa pyrittiin siihen, että lomake on helppo ja nopea täyttää myös puhelimella.

Kysely oli suunnattu lapsille ja nuorille, joilla on omakohtaista kokemusta lastensuojelusta. Tässä luvussa esitetään pääasiallisesti alle 25-vuotiaiden tuloksia, jolloin aineistossa on 297 vastaajaa. Tekstissä ja kuvioissa on mainittu erikseen, jos mukana ovat kaikki vastaajat. Käytetyn aineiston vastaajien mediaani-ikä on 16. Vastaajista 77 % kertoo olleensa jossain elämänsä vaiheessa sijoitettuna kodin ulkopuolelle (kaikki vastaajat 70 %). Käytetyn aineiston vastaajien keski-ikä on 16 (vaihtoehto ”10 tai alle” on laskettu arvolla 10).

Tiedossa ei ole mitään, mikä antaisi aiheutta epäillä lomakkeella annettuja vastauksia epäluotettaviksi. Vastaajamäärä on ennakoitua hieman suurempi. Kyselyllä tavoitettiin hyvin sen kohderyhmään kuuluvia henkilöitä. Toimeksiannon mukaisesti tällä kertaa tavoiteltiin lapsia ja nuoria, vanhempien näkemysten esille tuominen tapahtuu kokonaisuuden toisissa osissa.

Joulutodistuksen arvosanoja kysyttiin kuudessa eri ”oppiaineessa”. Tämän lisäksi kysyttiin avunsaannin vaikeudesta, ensisijaisesta luotetusta aikuisesta ja siitä, millaisin terveisin vastaaja haluaa allekirjoittaa antamansa todistuksen. Luokiteltujen kysymysten lisäksi lomakkeen lopussa oli avoin tekstikenttä, johon kirjoitti 135 suomenkieliseen lomakkeeseen vastannutta ja seitsemän ruotsinkieliseen lomakkeeseen vastannutta (joista yksi suomeksi).

Vastaajille kerrottiin, että kyselyn jälkeen on mahdollista osallistua erillisellä lomakkeella lahjakortin arvontaan.

Joulutodistuksen arvosanat lastensuojelulle

Kyselyn keskeinen sisältö oli pyytää arvosanoja lastensuojelulle kuudessa aineessa, joiden ajateltiin heijastavan lastensuojelun perustehtäviä ja -arvoja. Jotta asetelma olisi tuttu, arvosanat pyydettiin perinteisellä alakouluasteikolla 4–10 kokonaislukuina. Jokaiseen ”oppiaineeseen” saatiin arvosana lähes kaikilta vastaajilta.

Alla olevassa todistuksessa on esitetty joulutodistuksen arvosanat. Liitteessä 2 on esitetty samat tiedot ja muita tunnuslukuja koko aineistosta.

Annetuista arvosanoista yleisin oli 4 jokaisessa aineessa. Kaikista vastaajista yli 50 henkilöä antoi arvosanaksi pelkkiä nelosia. Annettujen arvosanojen keskiarvot nousevat jonkin verran, mutta ei kovin paljon, jos pelkkiä nelosia antaneet poistetaan laskuista. Nelosia antoivat paljon myös ne vastaajat, jotka antoivat myös muita arvosanoja.

Yksi tavoite oli saada eroja lastensuojelun onnistumiselle sen keskeisissä tehtävissä. Tämä ei toteutunut; oppiaineiden välille ei muodostunut suuria eroja. Merkittävää eroa ei myöskään syntynyt sen mukaan oliko vastaaja oman ilmoituksensa mukaan ollut sijoitettuna tai ei.

Joulutodistus lastensuojelulle

Reiluus	7
Turvallisuus	7
Oikeaan aikaan	6
Mielipiteeni	6
Onnistuminen	6
Ymmärrettävyys	6

Aineiden
keskiarvo 6,33

Reiluus - lastensuojelu on kohdellut minua oikein

Turvallisuus - olen kokenut oloni turvalliseksi lastensuojelun kanssa asioidessani

Oikeaan aikaan - olen saanut lastensuojelusta apua silloin, kun siitä on eniten hyötyä

Mielipiteeni - näkemykseni on otettu huomioon, kun asioitani käsitellään

Onnistuminen - olen saanut lastensuojelusta tarvitsemäni avun

Ymmärrettävyys - minulle on kerrottu mitä on tapahtumassa niin, että olen ymmärtänyt asiat

Arvosanat ovat lomakkeella annettujen arvosanojen keskiarvoja, jotka ovat melko lähellä toisiaan. Kaksi ensimmäistä pyöristyy ylöspäin ja kolme viimeistä alaspäin (ymmärrettävyyden keskiarvo oli 6,49 ja reiluuden 6,53, joten kokonaisluvut ylikorostavat eroja). Annettujen nelosten määrä vaihteli välillä 77–99 ja kymppien välillä 18–35.

Todistuksen arvosanat vaihtelevat näin välttävän ylärajan ja tyydyttävän alarajan liepeillä. Keskiarvo 6,33 on välttävän puolella. Näillä arvosanoilla ei yleensä stipendejä saa, mutta ei jää luokallekaan.

Melko heikoksi jäävät arvosanat selittyvät ensisijaisesti sillä, että heikointa arvosanaa annettiin niin yleisesti. Alla olevaan taulukkoon on koottu kiitettävien arvosanojen prosenttiosuudet (9,10) kaikissa oppiaineissa.

	Kiitettäviä (9,10), prosenttiosuus vastauksista
REILUUS/ SCHYSST BEMÖTANDE	19,8 %
TURVALLISUUS /TRYGGHET	26,9 %
OIKEAAN AIKAAN/HJÄLP I RÄTT TID	16,9 %
MIELIPITEENI/ MINA ÅSIKTER	19,2 %
ONNISTUMINEN/FRAMGÅNG	22,2 %
YMMÄRRETTÄVYYS/TYDLIGHET	23,6 %

Kiitettävien arvosanojen osuus nousi korkeimmillaan yli neljäsosaan turvallisuudessa. Pienimmillään se oli alle viidesosan kolmessa oppineessa. Turvallisuudelle annetuissa arvosanoissa osuus on kymmenen prosenttiyksikköä oikea-aikaisuutta korkeampi. Turvallisuus on oppiaine, jossa kiitettävien osuus saisi tietenkin olla 100 %, koska lastensuojelu niin usein puuttuu tilanteeseen juuri turvaa tuodakseen.

Suomenkieliseen lomakkeeseen tulleissa vastauksissa arvosanat olivat kautta linjan ruotsinkielistä lomaketta alhaisemmat. Ruotsiksi vastasi 10 henkilöä, heidän antamat arvosanat eivät juurikaan nosta kokonaisarvosanoja, mutta reiluuden keskiarvo ilman ruotsinkielisiä vastaajia jää alle 6,5 ja arvosana pyöristyy alaspäin. Myöskään ruotsiksi vastanneita tarkasteltaessa eri ”oppiaineiden” välille ei muodostunut eroja.

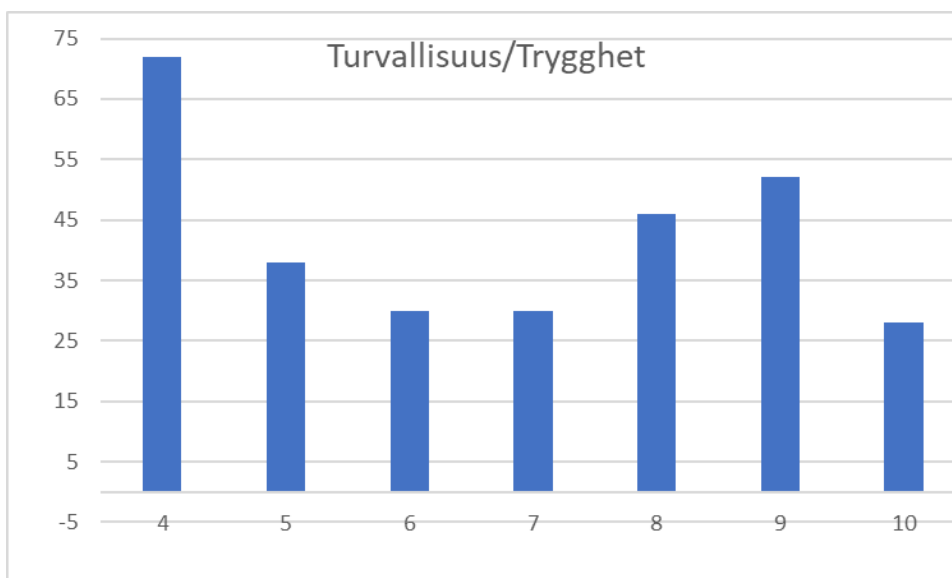
Arvosanat	Suomeksi vastanneet	Ruotsiksi vastanneet
REILUUS/ SCHYSST BEMÖTANDE	6	8
TURVALLISUUS/TRYGGHET	7	8
OIKEAAN AIKAAN/ HJÄLP I RÄTT TID	6	8
MIELIPITEENI/ MINA ÅSIKTER	6	8
ONNISTUMINEN/ FRAMGÅNG	6	8
YMMÄRRETTÄVYYS/ TYDLIGHET	6	8

Ikäryhmittäin arvosanat laskivat loivasti vastaajien iän noustessa. Erot ovat pieniä ja kaikki arvosanat olivat joko 6 tai 7.

Arvosanat/ikä	10-14	15-17	18-24
REILUUS/ SCHYSST BEMÖTANDE	7	6	6
TURVALLISUUS/TRYGGHET	7	7	7
OIKEAAN AIKAAN/ HJÄLP I RÄTT TID	6	6	6
MIELIPITEENI/ MINA ÅSIKTER	6	6	6
ONNISTUMINEN/ FRAMGÅNG	6	6	6
YMMÄRRETTÄVYYS/ TYDLIGHET	7	7	6

	Ollut sijoitettuna	Ei ollut sijoitettuna
REILUUS/ SCHYSST BEMÖTANDE	6	7
TURVALLISUUS/TRYGGHET	7	7
OIKEAAN AIKAAN/ HJÄLP I RÄTT TID	6	7
MIELIPITEENI/ MINA ÅSIKTER	6	6
ONNISTUMINEN/ FRAMGÅNG	6	6
YMMÄRRETTÄVYYS/ TYDLIGHET	6	7

Vastaajat, jotka eivät kertoneet olleensa sijoitettuna kodin ulkopuolelle, antoivat hieman parempia arvosanoja kuin sijoitetut. Kaikki arvosanat tässäkin tarkastelussa ovat joko 6 tai 7, erot ovat melko pieniä ryhmien välillä.

Yllä olevassa kuvaajassa ovat turvallisuudelle annettujen arvosanojen frekvenssit. Kuten kuviosta käy ilmi, arvosanoja annettiin melko tasaisesti muuten, mutta nelosten lukumäärä oli ylivoimaisesti suurin. Muutoin jakauma muistuttaisi etäisesti normaalijakaumaa. Turvallisuudessa arvosanaksi muodostui 7, vaikka seiskoja annettiin vähän.

Eniten nelosia annettiin oikea-aikaisuudelle (hjälp i rätt tid) (99) ja eniten kympejä ymmärrettävyydelle (tydlighet) (35). Erot olivat kuitenkin melko pieniä eri aineiden välillä ja ero nelosten ja kymppien välillä suuri jokaisessa "oppiaineessa". Turvallisuudessa annettiin eniten kiitettäviä arvosanoja, mutta niistä moni oli yhdeksikkö.

Avun hakemisen vaikeus

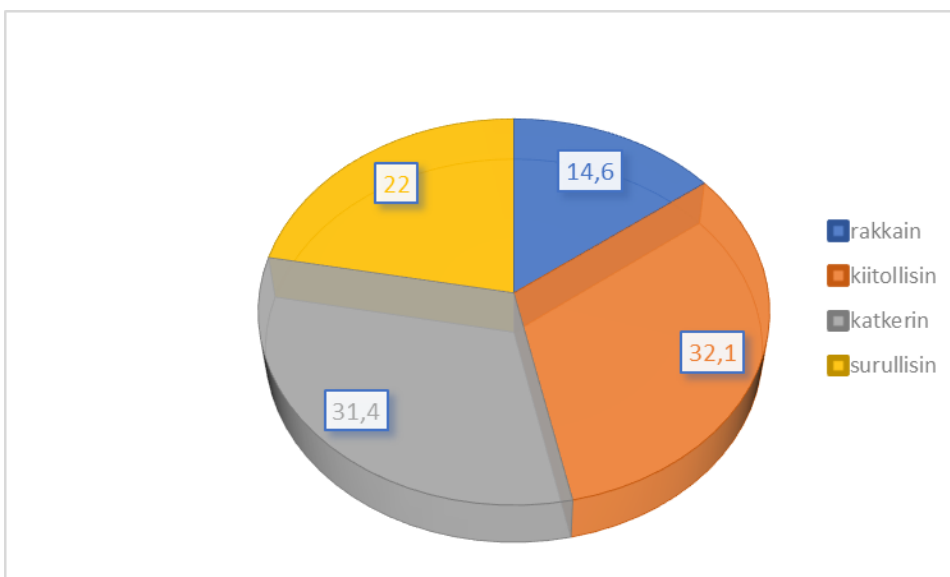
Vastaajilta tiedusteltiin syitä siihen, miksi avun hakeminen voi olla vaikeaa. Valittavana oli viisi vaihtoehtoa jatkoksi johtolauseelle: Avun hakeminen on vaikeaa, koska /Det har varit svårt att söka hjälp, eftersom. Selkeästi useimmin valittiin vaihtoehto: en yleensä luota siihen, että saisin apua/ jag inte litar på att jag kommer att få hjälp, sen valitsi 51 %. Se olisi siis suosituimpi kuin muut vaihtoehdot yhteensä. Tiedon puute tai rohkeuden puute, samoin kuin vaikeus tavoittaa ketään saivat kaikki hieman yli kymmenen prosenttia valinnoista.

Sijoitettuna olleet valitsivat suosituimman vaihtoehdon hieman useammin kuin ei sijoitettuna olleet. Suuria eroja ryhmien välillä ei ollut. Suosituimman vaihtoehdon valinneiden keski-ikä on hieman korkeampi kuin vastaajien muuten. Luottamuksen puute avun saamiseen on yhtä yleistä ruotsiksi vastanneilla.

Epäluottamus voi johtua epäonnistuneista yrityksistä hakea apua tai olla yleisempää epäluottamusta palveluita kohtaan. Molemmissa tapauksissa tulos on kuitenkin kiusallisen huono, samalla korostaen sitä, ettei lastensuojelua voi kehittää vain lastensuojelun sisäisin toimin.

Kiitollisin ja katkerin terveisin

Vastaajia pyydettiin lopuksi valitsemaan neljästä eri allekirjoituksesta sopivin. Jakauma on alla olevassa kuvassa. Negatiiviset vaihtoehdot valittiin hieman positiivisia useammin, mutta eroa ei voi pitää suurena erityisesti ajatellen arvosanojen matalaa tasoa. Kiitollisin terveisin on vaihtoehdoista niukasti suosituin allekirjoitus. Positiiviseksi katsottavat vaihtoehdot valittiin yhteensä lähes joka toisella lomakkeella. Tätäkin voidaan pitää melko korkeana lukemana ajatellen arvosanoja. Alla olevassa kuviossa on jakauma terveisin-kysymyksestä.

Avoimet vastaukset

Kyselyn lopussa oli mahdollisuus vastata avoimesti kysymykseen: Haluan vielä sanoa. Tähän tuli vastauksia yhteensä 142 (suomenkielisiä 135 ja ruotsinkielisessä kyselyssä 7). Avoimista vastauksista suurin osa, 95 eli lähes kolme neljästä oli negatiivista palautetta lastensuojelulle. Vastauksista 30 oli positiivista palautetta.

Palautteissa korostuivat muun muassa lapsen oman mielipiteen kuuleminen ja huomioiminen:

”lastensuojelun pitäisi olla lastensuojelua eikä vanhempien suojelua. jos lapsella on paha olla kotona niin siihen pitää lastensuojelun puuttua. sossun pitäisi kuunnella lasta ja hänen tarpeitaan, miettii mikä on turvallista sille lapselle, antaa apua niihin asioihin mihin se lapsi tarvii, eikä päin vastoin, että suojelee vanhempia eikä ajattele lapsen etua”

”kaikki sossut eivät osaa tulkita lapsien pelkoa/reaktioita. koska en osannut vastata heidän kysymyksiin kunnolla koska minua pelotti, en saanut ikinä apua.”

Avun saamisen haasteet:

”Apua ei saa ajoissa ja sosiaalityöntekijän ei vastaa puhelimeen, apua saa vasta kun on lopettamassa elämää ja sekin viimisinillä minuuteilla.”

”Olen ollut pienestä asti jollain tavalla lastensuojelunasiakas mutta pienempänä apua en saanut, vaikka silloinkin tiedettiin väkivallasta kaikki vaan aina jäi kesken eikä mistään monista monista lasu ilmoituksista seurannut mitään mutta nykyään vaikka en vanha vielä olekaan asiat on muuttuneet parempaan suuntaan ja vaikka tietysti parannettava on arvostan hirveästi sitä mitä teette<3 ”

”Kiitos, että minua on yritetty auttaa, mutta en ole kokenut apuanne hyödyllisenä.”

Rajoittamiseen liittyviä haasteita:

”Olen muuten tyytyväinen lastensuojeluun mutta perusteettomia rajoituksia tehtiin paljon, minulta myös kiellettiin harrastus (pelaaminen) ilman perusteita. Mutta ohjaajat olivat mahtavia ja sijoitettuna minusta tuntui että oikeesti välitettiin”

Monissa vastauksissa tuotiin esille epäreiluuden kokemus sijoittamisesta ja erottamisesta omasta perheestään. Myös yhteydenpitoa läheisiin kaivattiin.

”Minut vietiin kotoa vaikka kotona oli hyvä olla, minut vieraannutettiin perheestä en ole heitä nähnyt moneen vuoteen, en kehtaa enää tavata heitä. Nyt ei ole yhtään ystävää, vain surua.”

”Luulin että mut on vangittu, kun poliisit haki mun kotoa pikkuveljen kanssa. Oltiin yöpuvut päällä ja satukirjat kädessä, koska isä ja äiti oli laittamassa meitä nukkumaan. Monta vuotta luulin tappaneeni jonkun ja yritin kysyä, miks en saa nähdä ketään, veljeä, äitiä, isää, mummeja, pappoja, kavereita.”

Avoimissa vastauksissa oli myös useampia kuvauksia perhekodeissa koetusta huonosta hoidosta ja myös suorasta kaltoinkohtelusta.

"Pienenä vietiin ja paikat vaihtui

Päällimmäisenä on katkeruus

-sijaiskodissa oli nälkä

-meillä ei ollut kunnan vaatteita ,perheen pään mielestä meille kävi vanhat vaatteet

-häpesin sijaisvanhempiani

-koskaan ei kukaan käynyt kaupungilra katsomassa miten pärjäsimme ----huonosti!

-kotia oli ikävä , läheisiä sijaisperhe ei antanut tavata tarpeeksi

-jatkuvasti annettiin ymmärtää--- olet vain vieraana täällä, käymässä

-mietin nyt korvausten hakemista niin kaupungilta kuin perheeltäki. Varsinkin niiltä sossuilta jotka eivät hoitaneet hommiaan. Nuina vuosina en nähnyt ainookaan sossuu - haluttiinko meille olla tahallaan tuollasia kun oltiinhan me hylkiöitä kaikkien mielestä"

Myös työntekijöiden vaihtuvuus tuli esille avoimissa vastauksissa:

"Kiitos siitä mitä teette! Aina en voi sanoa, että olen ollut onnellinen sossun päätöksistä mutta suurimmaksi osaksi olen ja kaikki on kuitenkin päätetty minun parastani ajatellen. Sossujen vaihtuvuus on ollut suurta mutta onneksi nyt mulla on maailman ihanin sossu."

"En voi antaa hyvää arvosanaa, toistakymmentä sossua oli kaikenkaikkiaan ja välillä monia kk ettei ollut omaa sossua ollenkaan. Eikä ne ois uskoneet meitä lapsia, johtaja kertoi meidän kuulumiset ikinä multa ei sossu käynyt kysyyn mitenkä minä voin taikka mitenkä mä kestan tän kotoota viennin."

Positiivisissa palautteissa korostuivat erityisesti kiitollisuus lastensuojelun olemassaolosta ja siitä työstä, jota lasten ja nuorten eteen on tehty.

"Jag har själv haft en bra upplevelse med barn skyddet och är tacksam för den vård jag har fått."

"olen tyytyväinen että minun tilanteeseeni on puututtu, kun meni huonosti"

Pohdintaa joulutodistuksesta

Lastensuojelu ei tänä jouluna tuo kotiin ihan parasta todistusta. Ennen kuin tehdään todistuksesta kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä, on hyvä muistuttaa kyselyn toteuttamisen tavasta. Ei ole aihetta epäillä, että vastaajat olisivat systemaattisesti kertoneet itsestään vääriä tietoa tai antaneet arvosanoja, joita eivät oikeasti tarkoita. Päinvastoin; osa todistuksista on annettu järjestetyissä työpajoissa, joissa tiedettiin osallistujien kuuluvan kohderyhmään. Lomaketta myös levitettiin kanavissa, jotka tavoittavat ensisijaisesti kohderyhmään kuuluvia. Vastaajamäärä on sinällään hyvä, mutta kysymyksessä on nettikysely ja muodostunut aineisto on näyte, ei otos. Johtopäätöksiä tehdessä tämä on hyvä pitää mielessä.

Usein kyselyissä vastaajien tyytyväisyys palveluihin yllättää positiivisesti. Esimerkiksi lasten lääkäripalveluihin ollaan perheissä tyytyväisempiä, kuin mitä saattaisi kuvitella julkisuuden perusteella. Lastensuojelun saamat arvosanat eivät yllätä positiivisesti, eivät ainakaan vielä tänä jouluna. Heikokojen arvosanojen ja

epäluottamusta osoittavien vastausten jälkeen yllättävän moni allekirjoittaa todistuksen positiivisin sanoin. Mahdollisesti ajatus on silloin jossain yksittäisessä työntekijässä, mutta itse lastensuojeluun kohdistetaan kritiikkiä. Yksi kyselyn ominaisuus on, että yhdellä arvosanalla arvioidaan mahdollisesti vaiherikas ja pitkä historia lastensuojelussa. Työpajoissa tuotiin ilmi, että nimenomaan sen vuoksi vastaaminen oli haastavaa, koska pitkään palvelupolkuun mahtuu sekä hyviä että huonoja kokemuksia ja ihania että inhottavia ammattilaisia. Arvosanoista päätellen enemmän olisi kuitenkin voitu tehdä.

Voisiko lastensuojelu koskaan saadakaan kovin korkeita arvosanoja? Se saadaan ehkä selville toistamalla kysely tarpeeksi monta kertaa. Kiitettäviin keskiarvoihin on vaikea päästä yksin siitä syystä, että lastensuojelu tapaa saada kontrollin ”mustan Pekan” käteensä. Tyytymättömyys ei ole onneksi aivan sama asia kuin epäonnistuminen. Lastensuojelu toimii myös keskenään erimielisten ihmisten kanssa. Jokaista kymppiä voi vastata toisaalla nelonen ja päinvastoin.

Lastensuojelussa tehdään suuria päätöksiä nopeasti ja rajallisen tiedon varassa. Ei ole ihme, jos kaikki eivät ole tyytyväisiä. Ihme ei ole sekään, jos kukaan (ml. lastensuojelun työntekijät) ei ole täysin tyytyväinen. Arvosanoista ei käy ilmi tulevatko lukuisat neloset siitä, että on suojeltu väärin, vai siitä, että ei suojeltu ollenkaan. Tähän kysymykseen antavat raportin muut luvut paremman vastauksen.

Kaikkein huonoimpia arvosanoja annettiin todella paljon. Se on asia, jota ei kannata yrittää selittää pois. Se, että hyviäkin annettiin paljon, ei asiaa muuksi muuta. Kysely ei anna paljon vastauksia siihen, miksi huonoja arvosanoja on niin paljon. Avovastauksissa on jonkin verran viittauksia siihen, että suojelua tärkeämpää joillekin on rahanteko. Mutta syihin antavat vastauksia tämän kokonaisuuden muut osat paljon enemmän.

2.2. Lasten ja nuorten työpajat

Lasten ja nuorten työpajoilla pyrittiin keräämään sellaisten lastensuojelun asiakkaiden ajatuksia lastensuojelusta, jotka eivät toimi aktiivisesti kokemusasiantuntijana lastensuojelun kehittämistyössä. Työpajoihin toivottiin osallistujiksi lapsia ja nuoria, joiden ääni ei välttämättä muuten tule kuulluksi, tai se jää heikoksi lastensuojelun kehittämistyössä.

Työpajoja järjestettiin marraskuussa 2022 neljä kappaletta. Kohderyhmiksi valikoitui jälkihuollon asiakkaana olevat nuoret aikuiset (3 osallistujaa), päihteillä oireilleet sijaishuollon asiakasnuoret (3 osallistujaa), virtuaalisessa ympäristössä toimivat nuoret (3 osallistujaa) ja avohuollon asiakkaana olevat alakouluikäiset lapset (6 osallistujaa).

Työpajat rakentuivat pääpiirteittäin samanlaisen rakenteen ympärille kulloisenkin kohderyhmän ja toimintaympäristön muokaten jonkin verran työpajassa käytettäviä menetelmiä. Kaikille työpajoihin osallistuneille lapsille ja nuorille toimitettiin ennen työskentelyä infokirje, jossa kerrottiin työpajan tarkoituksesta ja siinä kerättävän tiedon käyttötarkoituksesta. Osallistuminen oli täysin vapaaehtoista ja mitään tunnistetietoja ei osallistujilta kerätty. Työpajojen järjestelyissä ja toteutuksessa oli mukana lapsille ja nuorille tuttuja aikuisia.

Työpajoissa osallistujat saivat tuottaa ajatuksiaan lastensuojelun hyvistä ja säilyttämisen arvoisista asioista, ja poistettavista tai muutettavista asioista. Lisäksi osallistujien kanssa pohdittiin erilaisten esimerkkiperheiden tilannekuvausten kautta lastensuojelun roolia auttajana tai tilanteeseen puuttujana muiden palveluiden ja tukimuotojen joukossa. Työpajoista kirjattiin muistiot, joiden sisältöä analysoitiin tiivistäen ja teemojen mukaan ryhmittelemällä.

Pienten lasten ajatuksia

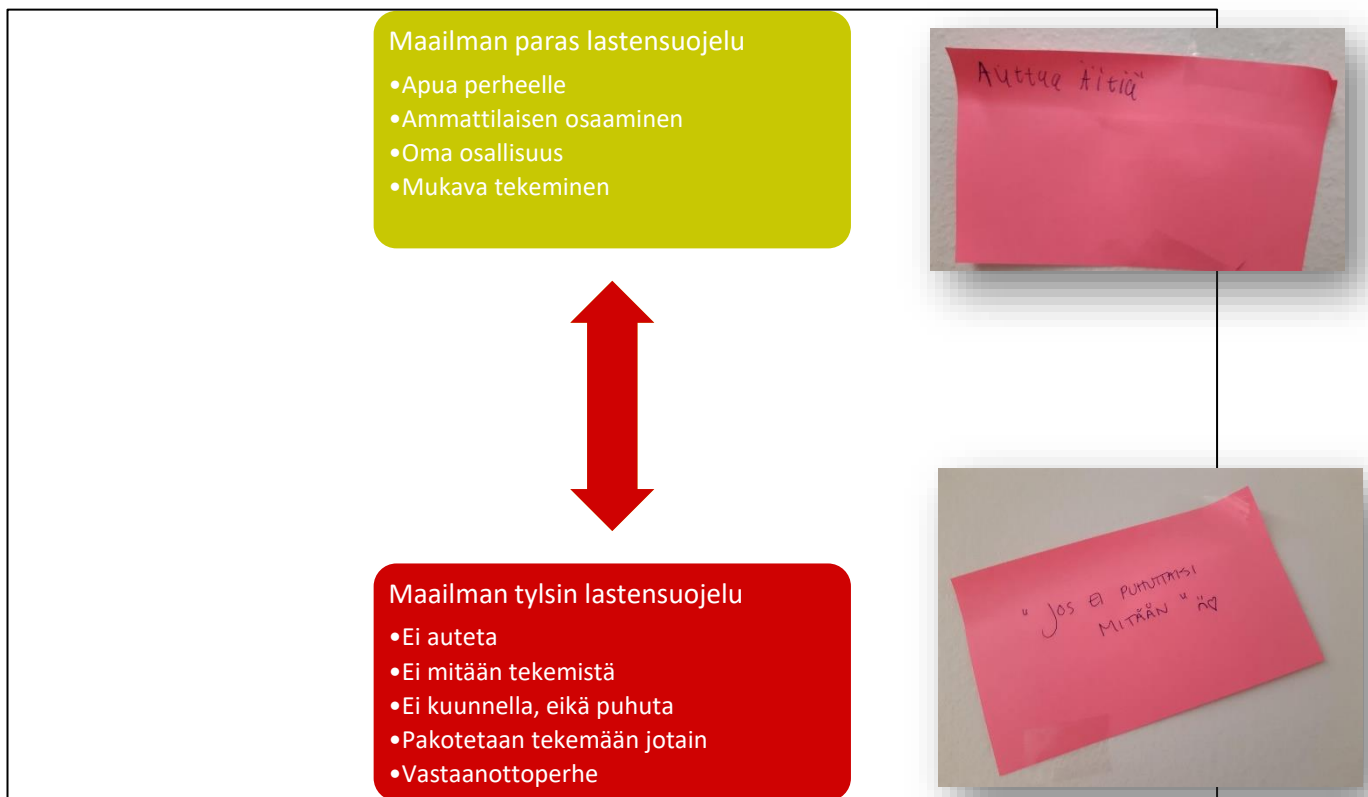
Pienten lasten työpajaan osallistui kuusi 7–12-vuotiasta lastensuojeluna avohuollon asiakkaana olevaa lasta. Lapset osallistuivat työpajaan yhdessä oman sosiaalihoajaan kanssa. Työpajan sisältöä sovitettiin alakouluikäisille lapsille sopivaksi.

Maailman paras ja tylsin lastensuojelu

Ajatuksia lastensuojelun hyvistä ja säilyttämisen arvoisista sekä poistettavista ja muutettavista asioista käytiin läpi kirjoittamalla asioita, jotka kuuluvat maailman parhaimpaan ja toisaalta tylsimpään lastensuojeluun (ks. kuvio alla). Maailman parhaassa lastensuojelussa *perhe saa apua*. Tässä lapset nimesivät oman ohjaajansa jopa nimeltä, että *XX* auttaa äitiä. Lapset halusivat myös samalla kertoa, kuinka he rakastavat omaa äitiään.

Maailman parhaassa lastensuojelussa *ammattilaiset ovat osaavia ja kuuntelevia*. Tärkeintä on, että he pitävät huolta lapsista. Keskeistä on myös *oma osallisuus*, että saa sanoa sen verran kuin haluaa ja saa itse ehdottaa asioita. Maailman parhaaseen lastensuojeluun kuuluvat myös *mukavat tekemiset ja retket*.

Maailman tylsimässä lastensuojelussa *ei auteta* riittävästi ja ei pidetä huolta. *Siellä ei ole mitään tekemistä* ja siellä *ei kuunnella, ei puhuta*, eikä aikuisia kiinnosta. Maailman tylsimässä lastensuojelussa *pakotetaan tekemään jotain*, mitä lapsi ei haluaisi, kuten puhumaan ikävistä jutuista. Maailman tylsimpään lastensuojeluun kuului myös *vastaanottoperhe*.

Lasten perhekuvauksia

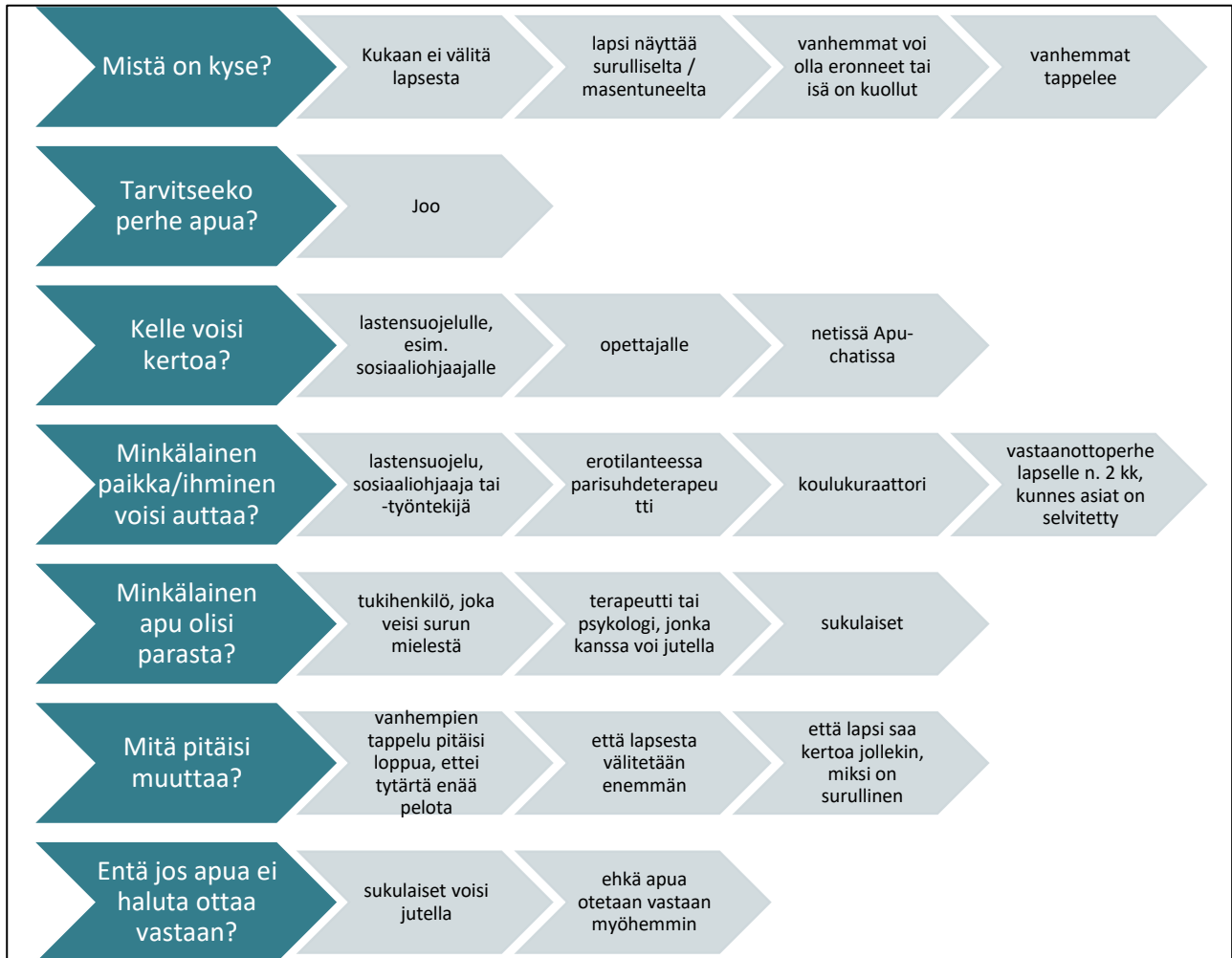
Lasten ajatuksia lastensuojelun roolista perheiden tukena kartoitettiin tarkastelemalla kolmea erilaista perhettä esittävää kuvaa. Jokaisesta kuvasta kävi ilmi, että perheen tilanne on jollain tavalla haasteellinen ja niissä esiintyi surullinen tai muuten oireileva lapsi tai aikuinen. Tehtävänä oli pienryhmissä oman tutun työntekijän kanssa pohtia mistä tilanteessa voisi olla kyse ja tarvitseeko perhe mahdollisesti apua? Lisäksi lapsilta kysyttiin kelle avuntarpeesta voisi kertoa, minkälainen apu tai auttaja voisi sopia tilanteeseen ja mitä muutoksia tilanteeseen olisi hyvä saada? Lopuksi pohdittiin lyhyesti tilannetta, jossa apua ei halutakaan ottaa vastaan.

Lapset yhdistivät esimerkkikuvissa esiintyvien lasten haasteita paljon koulumaailman ilmiöihin kuten kiusaamiskokemuksiin. Koulun henkilöstö mainittiin useassa kohdassa myös tahona, jolle perheen haasteellisesta tilanteesta voi kertoa ensimmäisenä.

Myös sosiaalihuollon ja lastensuojelun piiriin kuuluvia tahoja mainittiin. Sosiaaliohjaaja, sosiaali-ihminen, tukihenkilö, perhetyöntekijä, sosiaalityöntekijä ja perheterapeutti olivat lasten ehdottamia tahoja, joille perheen haasteista voi kertoa ja jotka voivat tarjota apua. Kodin ulkopuolisen sijoituksen lapset nostivat esiin lyhytaikaisena ratkaisuna, kunnes vanhempien asiat saadaan kuntoon ja perheen tilanne rauhoittuu.

Muina perhettä tukevinahoina lapset mainitsivat verkkovälitteisen kanavan avun pyytämiselle, erilaiset terapeutit ja psykologit, poliisin ja naapurin. Lapset tunnistivat tuen tarpeita sekä vanhemmilla, että lapsilla ja pohtivat molemmille sopivia tukimuotoja.

Lapset pitivät vastauksissaan tärkeänä sitä, että tulee nähdä, on joku, jolle kertoa omista asioistaan ja että joku välittää. Keskusteltaessa tilanteista, joissa ulkopuolista apua ei haluta ottaa vastaan mainittiin perheen oma pärjääminen ja omien sukulaisverkostojen hyödyntäminen. Alla olevassa esimerkissä on yhden lasten ryhmän kuvaus perheestä ja heidän tarvitsemastaan avusta.

Nuorten ajatuksia

Kolmeen nuorten työpajaan osallistui yhteensä yhdeksän nuorta tai nuorta aikuista. Yksi työpajoista järjestettiin virtuaalisessa, nuorille tutussa ympäristössä, jonka kautta oli mahdollista tavoittaa esimerkiksi harvaan asuttujen alueiden nuoria. Jälkihuollon asiakkaana olevien nuorten työpaja järjestettiin heille järjestetyn iltapäiväkahvihetken lomassa ja päihteillä oireilleiden nuorten työpaja laitoksen omissa tiloissa. Seuraavassa käydään läpi työpajoissa nousseita nuorten ajatuksia lastensuojelun muutettavista, poistettavista ja säilytettävistä asioista.

Yksin puolustamassa omaa asemaa ja oikeuksia

Työpajoihin osallistuneet nuoret toivoivat muutosta lastensuojelun toimintakulttuuriin kohtaamisten, osallisuuden ja lasten ja nuorten kunnioittamisen osalta. Kokemukset siitä, että lasten ja nuorten kertomia

asioita ei lähtökohtaisesti uskota olivat yleisiä. Nuoret toivoivat, että lastensuojelussa kuultaisiin muitakin, kuin aikuisia, joiden kertomia asioita nuorten mielestä pidetään arvokkaampina.

”Tuntuu, että sosiaalityöntekijöillä tai muilla viranomaisilla on sellainen käsitys, ettei lapsi voi puhua totta.”

Myös tuki omien oikeuksien selvittämiseen tai puolustamiseen oli heikkoa tai sitä ei ollut lainkaan. Tämä korostui erityisesti sijaishuollossa.

”Meille sanottiin alun perin, et jos halua tehdä valituksen niin meitä autetaan siinä. Sit kun halusin tehdä sen ja pyysin siihen apua niin se ohjaaja sano, et miks mä sua auttaisin tekee mun työpaikasta valituksen.”

Nuoret nostivat esimerkkejä tapauksista, joissa he ovat omatoimisesti tutustuneet lastensuojelulakiin voidakseen nostaa esiin epäkohtia kohtelussaan sijaishuollon aikana. Nuoret toivoivat työntekijöiltä avoimuutta ja rehellisyyttä ja nostivat haasteeksi oman sosiaalityöntekijän tavoittamisen esimerkiksi loma-aikoina.

Omien mielipiteiden kuulematta jääminen tai tuen puuttuminen omaan asemaan liittyvien oikeuksien selvittämisessä nousivat merkittävänä kielteisinä asioina nuorten kokemuksissa. Prosesseissa ohitetuksi tuleminen ja kokemus siitä, ettei itsellä ole mahdollisuuksia vaikuttaa omiin asioihin voi nuorten mukaan passivoida nuorta ja johtaa siihen, että nuori lakkaa yrittämästä.

Apua ajoissa ja oikealla tavalla

Varhaisen tuen puute korostui nuorten kokemuksissa. He painottivat työpajoissa sitä, että jo ensimmäisiin lastensuojeluilmoituksiin tulee reagoida heti, tilannetta täytyy arvioida kokonaisvaltaisesti ja lasta on kuultava aina. Joskus viranomaisten reagointi oli ollut puutteellista nuoren ollessa jo sijaishuollon asiakas. Myös tavat, joilla viranomaiset puuttuvat tilanteisiin ja kohtaavat asiakkaita ensimmäisiä kertoja puhuttivat nuoria.

”sä lähdet nyt meidän mukaan tai poliisit tulee hakeen” (olin silloin tosiaan 9v) ensinäkin se saa mut vihaamaan lastensuojeluu ja toisena se saa mut vihaamaan poliisia. Että ehkä uhkailu ei oo paras tapa jo muutenkin stressaavassa ja noh sen tyylisessä tilanteessa”

Harvaan asuttujen alueiden palveluiden puutteet ja esimerkiksi terveydenhuollon palveluiden ongelmat mainittiin myös esteiksi oikeanlaisen tuen saamiselle. Sijaishuollon aikana annettava tuki ja kuntouttava näkökulma korostui.

”Mutta ehkä ihmisten pitäis älytä että kehäkolmosen ulkopuolellakin asuu ihmisiä koska täällä ei koko palveluita oo vaikka kyseessä onkin semmonen pikku kaupunki...”

”laitoksessa ei tueta mental breakdownissa...ne uhkailee aina poliisilla ja vartijoilla, jos sä vaikka paiskot jotain sun omassa huoneessa.”

Lapselle tai nuorelle sopiva sijoitusmuoto ja sijaishuoltopaikan erityispiirteet tulisi harkita tarkoin sijoitusta valmisteltaessa. Nuorten kokemusten mukaan perhesijoitukseen on vaikea päästä, vaikka sen nähtiin

tarjoavan paremmat mahdollisuudet oppia elämään ”normaalia elämää”. Laitoksia tarvittaisiin nuorten mukaan lisää eri tarpeisille nuorille.

Yhdenvertaisempaa ja laadukkaampaa sijaishuoltoa

Useat työpajoihin osallistuneista nuorista olivat eläneet monissa laitoksissa ja nähneet erilaisten sijaishuoltopaikkojen arkea ja käytäntöä läheltä. Ongelmakohtiksi nostettiin kohtaamisen, käytäntöjen ja toimintatapojen laadulliset ja sisällölliset erot eri laitosten kesken, mutta myös saman laitoksen työntekijöiden kesken. Kohtelun laitoksissa tulisi olla yhdenvertaisempaa ja ilmapiirin myönteisiin asioihin keskittyvämpää. Joskus ohjaajien koettiin provosoivan tiettyjä nuoria huonoon käytökseen.

”Kaiken kaikkiaan siellä pitäisi muuttaa negatiivinen meininki. Ne soitti vanhemmille vaan negatiivisista asioista.”

”Siellä ei saanu leikata lyhyitä hiuksia, koska se oli lesbojuttu.”

Laitosten toivottiin olevan kodinomaisia. Tällainen ympäristö voisi nuorten mukaan rakentua vapaammilla tapaamisilla omien läheisten kanssa ja yhteisillä hetkillä lasten ja nuorten kanssa. Sijaishuollon muoto ei saisi vaikuttaa kodinomaisuuteen. Nuoret nostivat esiin myös epäkohtia kohtelussaan sijaishuollon aikana.

”Huono kohtelu näkyy niin että, Istut väärällä tavalla sohvalla. Ne (ohjaajat) ei oo ikinä positiivisia, ku ne näkee sut. Yks kysy, mikset sä voi kutsua tätä sun kodiks?”

Nuoret näkivät erittäin ristiriitaisena sen, että laitosten työntekijät asennoituivat kielteisesti laitoksessa asuviin nuoriin, mutta samalla odottivat nuorten pitävän laitosta kotinaan.

Myös sosiaalityöntekijän rooli lapsen asioista vastaavana viranomaisena nousi tarkasteluun sijaishuollon näkökulmasta. Nuoret kyseenalaistivat sen, että sijaishuoltopaikkoja muutetaan nopealla tahdilla eikä sijaishuollon vaikutuksia näin ehditä arvioimaan. Usein tieto sijaishuoltopaikan muutoksesta oli saattanut tulla nuorelle viime hetkellä eikä nuori ehtinyt valmistautua muuttoon. Haasteena koettiin myös epätietoisuus omasta sosiaalityöntekijästä ja vaikeudet tämän tavoittamisessa.

Selkeyttä, avoimuutta ja johdonmukaisuutta rajoitustoimenpiteiden käyttöön

Sijaishuollon aikana käytetyt rajoitustoimenpiteet herättivät työpajoissa paljon keskustelua. Perusteet ja niiden avaaminen nuorelle itselleen oli usein koettu puutteellisena. Nuoret kokivat, ettei heidän kanssaan keskustella riittävästi rajoitustoimenpiteitä tehtäessä. Perusteet rajoittamisissa olivat nuorten kokemuksen mukaan usein olleet myös epäselviä tai epäjohdonmukaisia ja rajoitusten kesto kohtuutonta. Kynnyksen rajoitustoimenpiteiden käyttämiselle koettiin olevan perustason laitoksissa matalampi, kuin erityistason laitoksissa.

”jos sä oot kaks päivää pois, ni sä saat kuukauden lvr:n siitä”

Merkittävänä ongelmana nähtiin sosiaalityöntekijän etäisyys ja vaikea tavoitettavuus rajoitustoimenpidettä koskevan viranomaispäätöksen tekijänä. Nuorten mukaan laitosten työntekijät tuntevat usein nuoren tilanteen paremmin, mutta eivät voi riittävässä määrin vaikuttaa rajoitustoimenpiteeseen.

”sossui ei oo näkökulmaa siihen millanen ihminen on, vaan se tietää vaa mitä seulois on. Sossui ei kiinnosta myöskään ohjaajien tai muiden mielipide. Se tekee miten se ite halua, vaik se näkee mut muutaman kerran vuodessa.”

“Kesäloimat on pahoja, sossut on pitkillä kesäloimilla. Sijaiset ei tiedä yhtään mitään ja asiat seisoo.”

Nuoret mainitsivat myös erilaisista rajoittamisen käytännöistä, joissa yhden nuoren toiminnan myötä saatettiin rajoittaa kaikkia laitoksen nuoria. Nuoret toivoivat, että rajoitustoimenpiteet olisivat yksilöityjä, ja että niihin voisi vaikuttaa omalla toiminnallaan.

Epätietoisuus esteenä tuen vastaanottamiselle

Huostaanoton pelko ja syyllistäminen asiakkuudesta nousivat työpajakeskusteluissa lastensuojelun kielteisen julkikuvan aiheuttamiksi ilmiöiksi. Nuoret toivoivat tietoisuuden lisäämistä lastensuojelusta. Tietoisuuden lisäämistä toivottiin myös asiakkaiden suuntaan esimerkiksi jälkihuollon tarkoitusta ja mahdollisuuksia selventämällä.

“Lastensuojelusta mun mielestä pitäis poistaa se syyllistäminen siitä, että sijoitus olisi lapsen tai nuoren oma vika”

“Ne sanoo et ne (jälkihuollossa) vaik maksais jotai, mut ei ne maksa mitää. Se on paperilla ihan eri asia, kun käytännössä. “

Epätietoisuus jälkihuoltoon liittyen koskee nuorten kokemuksen mukaan usein myös epäselvyyttä itsenäistymisvarojen kertymisestä ja mahdollisuuksista käyttää niitä. Epätietoisuutta nuorten mukaan lisää sijaishuoltopaikassa annettu ristiriitainen tieto jälkihuollosta ja sen tarjoamasta tuesta. Epäselvyydet esimerkiksi taloudellisesta tuesta aiheuttivat nuorille negatiivisia tunteita, kun jälkihuolto ei vastannutkaan heidän luulemaansa kuvaa.

Hyvän kohtaamisen käytännöt säilytettävä

Työpajoihin osallistuneet nuoret kertoivat asiakkuutensa aikana kohdanneensa myös työntekijöitä, joiden kanssa oli vahva luottamussuhde ja vuorovaikutus toimivaa. Nuoret toivoivat työntekijöiltä pysyvyyttä, kykyä ja halua kuulla nuorta ja reagoida tarvittaessa muuttuviin tilanteisiin.

“Joskus kun olin kotilomalla ja työntekijällä oli viimeine työpäivä silloin, kun tulin laitokselle niin hän halus odottaa niin kauan aika siellä, et hän kerkee mulle sanoa heipat”

Kohtaamisen ja kuulluksi tuleamisen merkitys korostui paitsi arjen tilanteissa, myös asiakkuuteen liittyvissä neuvotteluissa ja päätöksenteossa.

“Se kysy multa, et haluunks mä laitokseen vai perheeseen. Sit se sai mulle parissa viikossa perheen. Mut mä en ollut tottunut hyvään perheeseen kotona, niin lopulta mulle oli parempi tulla laitokseen ja mä oon viihtynyt täällä.”

Eräs nuori toivoi myös neuvotteluita lisättävän ja koko perhettä pidettävän tietoisena siitä, mikä asiakkuuden ajankohtainen tilanne on.

Kohtaamisiin toivottiin enemmän aikaa ja kiinnostusta lapsen asioihin peräänkuulutettiin.

”Enemmän aikaa työntekijöille, jotka tapaa nuoria ja perheitä! Myöskin saada nuoren ääni kuuluviin ja hänen mielipiteet.”

”Luottamus nuoriin voitaisiin osoittaa esimerkiksi niin, että seuloja ei oteta aina lomien jälkeen, tai reppua pengota aina ulos lähtiessä.”

Työntekijän tulisi tutustua omaan asiakkaaseen ja tämän tilanteeseen ja osoittaa kiinnostus tämän asioita kohtaan. Nuoret kertoivat kohdanneensa välinpitämättömiä sosiaalityöntekijöitä.

Viimesijaiset keinot edelleen tarpeen

Vaikka useilla työpajoihin osallistuneista nuorista oli kielteisiä kokemuksia sijaishuoltoon ja esimerkiksi rajoitustoimenpiteisiin liittyen, nähtiin ne kuitenkin joskus tarpeellisina keinoina tilanteen pysäyttämiseksi.

”jos mä en ois joutunu laitokseen, niin mä oisin ollut haudassa. Se pysäytti mut, jos se ei ois pysäyttäny mua ni en ois tässä.”

On nuorten mielestä kuitenkin tärkeää, että rajoitustoimenpiteitä käytettäessä asiakkailla säilyy kokemus siitä, että he voivat edelleen vaikuttaa tilanteeseensa. Liikkumisvapauden rajoittamiseen liittyen nuoret toivoivat korvaavaa tekemistä sijaishuoltopaikkaan poistumisen ollessa kielletty.

Lastensuojelu tukemassa muiden palveluiden rinnalla

Työpajoissa pohdittiin myös lastensuojelun asemaa perheiden auttajana. Erilaisten tilannekuvausten pohjalta nuoret saivat kertoa ajatuksiaan siitä, minkälainen apu ja taho voisi olla sopivin perheen tilanteeseen. Tarkoituksena oli selvittää nuorten näkemyksiä siitä, minkälaisen haasteiden yhteydessä he näkivät lastensuojelun tuen tai puuttumisen olevan oikea ratkaisu.

Työpajoja varten keksittyihin tilannekuvauksiin oli pyritty tuomaan tyypillisiä lasten, nuorten ja perheiden haasteita. Joissakin tilannekuvauksissa haasteita aiheutti lapsen tai nuoren oirehdinta ja joissain vanhempien käytös tai muut pulmat elämässä.

Nuorten nostamista avun tarjoajista selkeimmin nousi esiin mielenterveyspalvelut, jotka mainittiin jokaisen tilannekuvauksen kohdalla. Esimerkiksi lapsen pääsy lääkärin arvioon, lääkityksen tai kuntoutuksen aloittaminen ja diagnoosin saaminen nähtiin ensisijaisiksi tilannetta parempaan suuntaan vieviksi asioiksi useissa tilanteissa.

”...kuunnella lasta, viedä se hoitoon, tutkimuksiin ja oikea lääkitys, maailma ei ole hyvä paikka...”

”Hmm tommosiin tilanteisiin on muistaakseni olemassa ihan kelan kautta jonkinlaisia kuntoutus kursseja. Se vaan, kun se kelan sivusto on semmonen että pitää jo valmiiks tietää sen tarkka nimi, että sen löytää”

Koulu ja sen henkilöstö mainittiin tahona, jonka kautta apua voi pyytää ja joka voi edistää palveluihin pääsyä. Koulun henkilöstö sai kuitenkin myös kritiikkiä ja eräessä työpajassa toivottiin kouluihin uusia nuoria paremmin ymmärtäviä aikuisia, joilla olisi monipuolista kokemusta elämästä.

”Lapsi voisi puhua koulussa terveydenhoitajalle asiasta.”

”Koulusta oltaisiin yhteydessä vanhempiin.”

”Kouluun joku, jolla on kokemusta elämästä. Kouluissa voisi olla uudenlaisia tyyppejä töissä...elämäntutkijaksi kouluun. Koulussa kukaan ei tiedä mistään mitään.”

Lisäksi vanhemmille toivottiin lisää työkaluja ja tukea arjen haastaviin tilanteisiin. Perhetyötä ehdotettiin esimerkkitilanteeseen, jossa yksinhuoltajaäiti kamppaili jaksamisensa kanssa. Nuorten mukaan perheet tarvitsevat myös tietoa tukipalveluista ja siitä, miten ne toimivat, jotta apua uskallettaisiin pyytää.

”Hmm noh kukaan ei sitä (apua) voi tarjota koska yleensä jos menee huonosti se haudataan maton alle mutta tähänkin on esim monia lastensuojelu järjestöjä, joilta saa tukea esim. neuvontaa.”

Nuoret nostivat esiin lapsen kuulemisen keskeisenä asiana tukipalveluiden kartoittamisessa ja asioiden viemisessä eteenpäin tukea tarjoaville tahoille. Lapsen toiveiden huomioimista ja kunnioittamista siinä, miten asioita lähdetään selvittämään, pidettiin tärkeänä.

”...niin ehkä henkilökunta eka kysyis siltä lapselta haluaako se, että sen vanhempien kanssa puhutaan jos tää ei käy niin sit kunnioitetaan toivetta ja käännetään jonkun muun tahon puoleen”

Lastensuojelun tuki nousi esiin muutamissa tilannekuvauksissa. Jo edellä mainitun perhetyön lisäksi nuoret nostivat esiin kodin ulkopuolisen sijoituksen vaihtoehtona tilanteissa, jossa lapset kokivat kotona henkistä väkivaltaa aikuisen toimesta tai aikuisella oli haasteita oman mielenterveyden ja jaksamisen kanssa. Näihin tilanteisiin nuoret ehdottivat perhesijoitusta. Tilannekuvaus, jossa nuori oireili päihteillä ja oli paljon luvattomasti pois kotoa, sai nuoret pohtimaan lastensuojelun väliintuloa ja avoimen päihdekuntoutuksen tarjoamista nuorelle.

Lastensuojelua ei mainittu yhdessäkään nuorten ratkaisuehdotuksessa ainoana auttajana, vaan sen nähtiin toimivan esimerkiksi mielenterveyspalveluiden, aikuispalveluiden, terveydenhuollon tai päihdepalveluiden rinnalla.

Lasten ja nuorten kuulemisen eettinen pohdinta

Eettisten ulottuvuuksien pohdinta nuorten ja lasten kohdalla, joilla ei ole aikaisempaa kokemusta oman lastensuojelun kokemuksensa käsittelystä kehittämistyössä näyttäytyy äärimmäisen tärkeänä. Nuorten ja lasten kuulemisen tulee tapahtua turvallisessa ympäristössä, jossa on tuttuja aikuisia ulottuvilla. Kaikissa työpajoissa lähellä tai mukana oli ohjaajia, jotka tunsivat työpajoihin osallistuneet lapset ja nuoret hyvin. Osallistujille korostettiin, että mihinkään ei ole pakko vastata ja osallistumisen saa lopettaa näin halutessaan.

Lastensuojelun kokemuksien käsittely voi nostaa pintaan paljon erilaisia tunteita, joiden käsittelyyn tulee olla aikaa ja työkaluja. Työpajojen lopussa käytiin lyhyesti läpi millä mielellä osallistujat työskentelyn jälkeen ovat ja korostettiin, että mikäli työskentely herättää ikäviä muistoja tai tunteita, voi työpajan toteuttajaan olla yhteydessä myös jälkeinpäin asian käsittelemiseksi. Osallistujille painotettiin myös heiltä saatavan arvokkaan kokemustiedon merkitystä osana kehittämistyön kokonaisuutta.

Lapsilla ja nuorilla tulee olla mahdollisuus tulla kuulluksi ja osallistua lastensuojelun kehittämiseen, mutta on tärkeää kiinnittää huomiota sen toteutustapoihin. Parhaassa tapauksessa lasten ja nuorten osallistuminen on prosessi, jossa he saavat osallistua prosessin kaikissa vaiheissa reflektoiden tuotoksia. Tämä selvitys oli nopealla aikataululla toteutettu projekti, jossa nuoria ja lapsia kuultiin työpajojen muodossa kertaluontoisesti. Työpajan järjestäjillä ei ollut mahdollisuutta tutustua osallistujiin etukäteen tai palata työskentelyn tuotoksiin jälkikäteen ainakaan riittävässä määrin. Tämä nosti tärkeäksi ulottuvuudeksi sen korostamisen, että heidän näkemyksiään viedään eteenpäin siinä muodossa, kun he ne tuottavat. Lisäksi tärkeäksi eettiseksi ulottuvuudeksi nousee tiedon palauttaminen osallistuneille nuorille ja lapsille heidän tietojensa vaikutuksen konkretisoimiseksi. Tästä syystä tähän selvitykseen kerättyjä kokemuksia tullaan koostamaan ja lähettämään osallistuneille tahoille.

Työpajojen järjestämisessä erityisen tärkeässä roolissa olivat osallistujia mukaan kutsuneet työntekijät, jotka olivat mukana työskentelyssä ja valmiina käsittelemään mahdollisesti herääviä kysymyksiä lasten ja nuorten kanssa myös työskentelyn jälkeen. Nuorten työpajoissa osa nuorista kertoi, että kokemuksia, joista kertoa on paljon, mutta se tuntuu vaikealta. Onkin tärkeää huomioida se valtava kokemukseen perustuva tietomäärä, joka lastensuojelun asiakkailta on ja järjestää sen käsittelyä ja vastaanottamista varten riittävästi sopivia tilaisuuksia ja erilaisia mahdollisuuksia. Lastensuojelussa voimakkaasti lisääntynyt kokemusasiantuntijoiden ja heiltä saatavan tiedon käyttäminen ei saa korvata ”tavallisten” asiakkaiden mahdollisuuksia antaa palautetta ja osallistua heitä koskevien palveluiden kehittämiseen.

Joulutodistus-kyselyn toteuttamisessa esiin nousi palautteen antamisen teema. Mahdollisuus osallistua ja antaa palautetta koettiin tärkeänä ja tämä nousi esiin kyselyn avoimissa vastauksissa. On myös tärkeä huolehtia, miten anonyymiin kyselyyn osallistuneet lapset ja nuoret kuulevat jälkikäteen, mitä vaikutusta heidän mielipiteillään on ollut. Projektin tuloksia on päätetty julkistaa sosiaalisessa mediassa ja nuoria pyritään tavoittamaan esimerkiksi Tiktok-sossujen kautta, jota kautta myös kyselyä levitettiin.

3. Vanhempien näkemyksiä

Vanhempien osuus lastensuojeluun liittyvän lainsäädännön kokonaisuudistuksen kuulemisesta on toteutettu marraskuussa 2022 käyttäen aineistona aiemmin kerättyä Kasper ry:n kyselyä, vanhemmille kohdennettuja työpajoja ja haastatteluja. Vanhempien näkemykset on koottu eri aineistoista yhteen ja raportoidaan kaikissa aineistoissa nousseiden keskeisten teemojen kautta yhteisesti. Osatoteutuksesta ovat vastanneet Sanna Välimäki, Sari Hellsten ja Armi Ahvenainen Kasper – Kasvatus- ja perheneuvonta ry:stä.

3.1. Vanhempien kuulemisen toteutus ja käytetty aineisto

Tienviittoja lastensuojeluun- kysely

Kasper- Kasvatus- ja perheneuvonta ry toteutti Lastensuojelun Keskusliiton (LSKL, 2019) teettämän selvityksen pohjalta laajan kyselyn lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten vanhemmille kesällä 2021. Tienviittoja lastensuojeluun -kyselyn tarkoituksena oli kuulla vanhempien näkemyksiä siitä, mihin lastensuojelun kehittämiskohteisiin tulisi erityisesti panostaa, jotta perheet saisivat lastensuojelusta tarvitsemansa tuen. Kehittämiskohteiden teemat olivat osallisuus, rakenteet ja resurssit, inhimillinen ammatillisuus, yhdessä tekeminen, hyvä johtaminen sekä lastensuojeluun liitetty häpeä. Kysely toteutettiin avoimena Webropol-kyselynä. Kyselylomake sisälsi yhteensä 18 kysymystä, jotka koostuivat taustatiedoista ja eri teemoihin liittyvistä osioista. Kyselyyn vastasi yhteensä 227 vanhempaa. Kyselyn tuloksia on käytetty tässä raportissa soveltuvin osin.

Vanhempien työpajat

Vanhempien kuulemiseksi järjestettiin kolme työpajaa, joista yksi etäyhteyksillä. Työpajoihin osallistui yhteensä kymmenen vanhempaa. Työpajoissa haluttiin kuulla vanhempia, jotka ovat eri vaiheissa lapsensa lastensuojeluasiakkuutta. Yksi työpaja toteutettiin parhaillaan lastensuojelun avohuollon perhekuntoutusyksikössä asiakkaana oleville vanhemmille, toinen kokemusasiantuntijavalmennuksen läpikäyneille ja kolmas kokemusasiantuntijatoimintaan pidempään ja monipuolisesti osallistuneille vanhemmille. Kokemusasiantuntijoina toimiville vanhemmille tarkoitettut työpajat koottiin Kasper ry:n toiminnassa mukana olevista vanhemmista ja perhekuntouksen työpaja yhteistyössä Helsingin kaupungin kanssa.

Vanhempien yksilöhaastattelut

Vanhemmille toteutettiin kymmenen yksilöhaastattelua marraskuun 2022 aikana. Haastatelluilla vanhemmilla (9 äitiä ja yksi isä) oli oman lapsensa kautta kokemusta lastensuojelun asiakkuudesta; kolmella haastateltavalla oli kokemusta perhesosiaalityön ja avohuollon asiakkuudesta ja seitsemällä oli kokemusta sekä avohuollosta että sijaishuollosta. Muutamalla vastaajalla oli kokemusta myös jälkihuollosta ja yhdellä vanhemmalla oli kokemuksia sekä oman lastensuojelu- ja sijaishuoltotaustansa kautta, että nyt jälkihuollossa olevana vanhempana, jonka oma lapsi oli lastensuojelun asiakkaana. Vanhempien kokemukset lastensuojelupalveluista painottuivat isompiin kaupunkeihin, useilla vanhemmilla oli kokemusta eri kaupunkien ja kuntien lastensuojelupalveluista.

Haastateltaviin vanhempiin saatiin yhteys usealla eri tavalla: Facebook-ryhmästä, Kasperin toiminnan kautta sekä muiden järjestö- ja kuntakontaktien kautta. Haastatteluissa painotettiin ns. pimeitä kohtia, joita lastensuojelussa tunnistetaan, mutta joista on heikosti kerättyä tietoa. Haastatteluissa saatiin erikoistietoa mm. vankitaustaisen ja päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivän vanhemman näkökulmista,

adoptiotaustaisen lapsen lastensuojeluasiakkuudesta, vieraannuttamisilmiöstä ja ylisukupolvisesta asiakkuudesta. Vanhemmat kokivat haastattelun olevan todella merkittävä asia ja kiittivät mahdollisuudesta olla vaikuttamassa lastensuojelulakiin liittyvään kokonaisuudistukseen.

Haastattelusta nousi esiin monenlaisia asioista ja teemoja, jotka on raportissa yhdistetty isompien kokonaisuuksien alle. Kaikki tunnistetiedot, nimet, paikkakunnat ja työntekijöiden tiedot on poistettu haastattelun jälkeen tiedoista, joten yksittäisen vastaajan kommentteja ja kokemuksia ei ole mahdollista tunnistaa.

3.2. Vanhempien kuulemisen eettinen pohdinta

Vanhemmilla oli suuri tarve tulla kuulluksi. Haastatteluissa ja työpajoissa tuotiin esiin laajastikin lastensuojeluun liittyviä epäkohtia ja virheellistä, jopa lainvastaista toimintaa, ja asioista kertominen tuotti vanhemmille monenlaisia tunteita. Tämän tyyppisissä kuulemisissa tulee käyttää suurta sensitiivisyyttä. Koulutettujen kokemusasiantuntijoiden käyttöä kuulemisissa puoltaa se, että heillä on koulutuksen kautta syntynyt työkaluja asioiden ja niistä nousevien tunteiden käsittelyyn ja he pystyvät katsomaan asiaa laajemmassakin mittakaavassa. Osalle vanhemmista asia oli hyvin tuore ja kipeä. Nämäkin äänet on syytä saada esiin, mutta jatkossa on hyvä miettiä vielä lisää sitä, miten vanhemmat saavat kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja että tällä annetulla panoksella on oikeasti merkitystä asioiden muuttamiseksi.

Vanhempia on erilaisia, perheenjäsenten kokemukset ovat vaihtelevia ja näkemykset hyvin moninaisia. Vaikka tekstissä kirjoitetaan "vanhemmista", on selvää, etteivät kaikki jaa samoja näkemyksiä. Olemme kuitenkin nostaneet mahdollisimman paljon näistä näkemyksistä esiin. Monet vanhempien toiveet ja ajatukset ovat itseasiassa hyvin saman suuntaisia niin ammattilaisten kuin lasten ja nuorten kanssa. Kaikessa lastensuojelutyössä tulee kuitenkin olla ensisijaisena lapsen etu ja lapsen turvaaminen ja näin ollen vanhempien näkökulmat tulee suhteuttaa tähän lastensuojelun ensisijaiseen tehtävään.

3.3. Vanhempien keskeiset näkemykset lastensuojeluun liittyvän lainsäädännön kokonaisuudesta ja lastensuojelun paikasta palvelujärjestelmässä

Vanhempien näkemykset esitellään viiden isomman ja yleisemmällä tasolla olevan "paremman lastensuojelun vision" kautta sekä nostetaan vielä erikseen esiin niitä lastensuojelulaissa olevia epäkohtia, joihin vanhemmat toivoivat muutosta.

1 Vanhempien visio:

Ennen lastensuojelua perhe saa ennalta ehkäisevästi monipuolista, konkreettista apua, työtä tehdä yhteistyössä eri peruspalveluiden kanssa ja perhe huomioidaan kokonaisuutena näitä palveluja suunniteltaessa ja toteuttaessa.

Sosiaalihuoltolain toteutuksessa on hyvin suurta vaihtelua. Kriteerit sosiaalihuollon asiakkuuteen ovat epäselvät ja ne eroavat kunnittain. Kriteerit sosiaalihuollosta lastensuojelun asiakkuuteen siirtymiseen on vaihteleva, riippuen kuntien omasta asiakastilanteesta eri palveluissa, ei välttämättä asiakkaan tarpeista.

Asiakkaat myös seilaavat näiden asiakkuuksien välillä ymmärtämättä, että heidän asiakkuutensa perustuu eri lakiin.

Ennen lastensuojelun asiakkuutta toimivat palvelut ovat siilomaisesti toimivia ja hajanaisia ja niiden sisältö vaihtelee kunnasta toiseen: esimerkiksi perheneuvonnassa on hyvin suurta vaihtelua siinä, mitä palvelu sisältää.

Sosiaalihuoltolaki kytkee yhteen monimutkaisesti sekä aikuisten että lasten palvelut. Lasten osalta sosiaalihuoltolain mukainen erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi näyttää olevan käsitteenä hyvin monimutkainen ja jättävän tuen ulkopuolelle ison osan lapsista. Sosiaalihuoltolain ja vammaispalvelun lainsäädännön raja tulisi selkeyttää. Sosiaalihuoltolain kohderyhmäksi tulisi ensisijaisesti tulla lapsi, jolla on jonkinlaisen sosiaalisen, taloudellisen tai psykososiaalisen tuen tarve. Lisäksi tulee ottaa kantaa lapseen, jonka tuen tarve on hänen perheessään aikuisella ja jonka tuen tarve heijastuu lapseen.

Vammaispalveluiden saatavuudesta tulee antaa selkeämpi linjaus, joka velvoittaa hyvinvointialueita toimimaan tasalaatuisesti tilanteessa, jossa lapsella on vammaisuuteen verrattavia haasteita. Vammaisuuden määrittelmä tulee avata selkeämmin lainsäädännössä ja ottaa siinä kantaa mm. neurokirjon lasten oikeuteen vammaispalveluihin. Myöskään aikuisten palveluissa lapsen huomioiminen ei tapahdu tällä hetkellä siten kuin sosiaalihuoltolaissa säädetään. Aikuisten päihde- ja mielenterveyspalvelut toimivat irrallaan lapsesta ja hänen tilanteestaan. Laki ei tällä hetkellä riittävästi velvoita yhteistyöhön tilanteissa, joissa vanhemman päihde- tai mielenterveysongelma heijastuu lapsen tuen tarpeeseen. Näissä tilanteissa usein tulkitaan, että lapsi ei ole sosiaalihuoltolain mukaisen erityisen tuen tarpeessa ja jää auttamatta.

Sosiaalihuoltolain mukaiseen asiakkuuteen voisi olla hyvä tehdä koko perhettä koskeva palvelutarpeen arviointi ja sen jälkeen tarvittaessa koko perhettä koskeva palvelusuunnitelma. Jokaisen perheenjäsenen oma avuntarve voidaan jo varhaisessa vaiheessa kirjata ylös samoin kuin koko perhettä koskeva tarve ja perheelle kohdennettavat tukitoimet. Tässä kohtaa on syytä kartoittaa myös perheen toiveet, voimavarat sekä muut toimijat ja läheisverkosto. Tulee tuoda myös selkeästi esiin, miksi asiakkuus aloitetaan ja mihin asioihin ja millaisilla tukitoimilla pyritään vaikuttamaan.

Erityisesti terveydenhuollon ja opetustoimen osalta tulisi tehdä selkeämpää määrittelyä tukitoimien velvoittavuudesta suhteessa sosiaalihuollon ja lastensuojelun tukitoimiin. Lapsen lastensuojelun tarpeen syntyessä ensisijaisesti koulutilanteesta ja koulun tukitoimien puutteista (lapsi ei saa avustajaa, liian suuri ja vaativa luokkatilanne, tarve erityisopetukseen tai muihin tukitoimiin, tarve erityisluokkaan) tai terveydenhuollosta saatavien palveluiden puutteista (nepsyvalmennus, psykologin tutkimukset, psykoterapia, puhe-, toiminta-, tai fysioterapia jne.) tulisi sosiaalihuollon tai lastensuojelun osalta olla mahdollista velvoittaa nämä muut toimijat toimimaan ensisijaisesti. Haastattelussa ja työpajoissa tuli esiin räikeitä epäkohtia palveluiden saatavuuteen liittyen, esimerkiksi nepsylasten sijoittaminen kodin ulkopuolelle koulun tukitoimien puuttumisen vuoksi.

II Vanhempien visio:

Kun lapsi perheeseen päätyy lastensuojeluun, annetaan perheille palvelusta tarvittava tieto ja lastensuojelun toiminta on avointa ja asiakaslähtöistä

Tiedon puute on vanhempien näkökulmasta yksi keskeisimpiä ongelmakohtia lastensuojelun ja yleisesti lapsi- ja perhepalveluiden toiminnassa. Vanhemman voi olla vaikea hahmottaa koko lapsi- ja perhepalveluiden kokonaisuutta ja organisaation toimintatapoja. Eroa lapsi- ja perhepalveluiden, sosiaalihuoltoalain mukaisten palveluiden sekä lastensuojelun välillä ei välttämättä tunnisteta.

Lapsen siirtyessä sosiaalihuoltoalain mukaisista palveluista lastensuojelun asiakkuuteen vanhemmalle on voinut tulla yllätyksenä lastensuojelun toimintalogiikka ja tehtyjen toimenpiteiden oikeudelliset vaikutukset. Lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten vanhemmilla ei ole riittävästi tietoa siitä, mitkä ovat asiakkuuden kriteerit, minkälaisia palveluita tai tukitoimia perheen on mahdollista saada, mitkä ovat työskentelyn tavoitteet, mitä muutoksia tulisi tapahtua, jotta asiakkuus voitaisiin päättää, ja mitä vanhemmilta ja lapsilta odotetaan.

Asiakkaan oikeusturvan kannalta on oleellista, että asiakas ymmärtää tehtyjen toimenpiteiden ja päätösten seuraukset ja vaikutukset omassa elämässään. Niin lastensuojelussa kuin lapsi- ja perhepalveluissa toimenpiteiden, palveluprosessien, arvioinnin, päätösten ja asiakkuuden kriteerien tulisi perustua vahvaan tietoperustaan. Tämän tietoperustan tulisi olla myös asiakkaille läpinäkyvä ja selkeästi viestitty siten, että varmistetaan asiakkaan ymmärtäneen sen. Oikeaksi todennetun, viranomaisen itsensä tuottaman tiedon antaminen asiakkaalle aktiivisesti ilman, että asiakkaan tarvitsee sitä itse pyytää, on erityisen tärkeää.

Lapsi- ja perhepalveluista ja lastensuojelusta, niiden toimintatavoista, työprosesseista ja palveluista tulisi olla saatavilla kuntakohtaiset (tai tulevien hyvinvointialueiden mukaiset) sähköiset ja paperiset esitteet. Myös puhelimesta annettu neuvonta ja palveluohjaus sosiaalihuollon palveluista nähtiin tarpeellisena. Asiakkaan tiedonsaantia tulisi vahvistaa monikanavaisesti ja monella eri tasolla, niin suullisesti kuin kirjallisesti. Tiedonsaannin ja ymmärryksen varmistaminen tulisi olla osa työprosesseja.

Lastensuojelun toimenpiteistä lapselle kertomisen ei tulisi olla vanhempien varassa, vaan asiaa hoitavan viranomaisen pitäisi varmistaa, että myös lapsi saa häntä koskevan tiedon siten että hän ymmärtää sen sisällön. Lastensuojelun toimenpiteiden, palveluiden suunnittelun ja työskentelyn tavoitteiden asettamisen tulisi tapahtua avoimesti, yhteistyössä asiakkaan ja perheen kanssa. Samoin kuin asiakkuuden alkaessa, myös asiakkuuden päättämiseksi tulisi olla käytössä kriteerit, jotka asiakas ymmärtää. Tähän tulisi kiinnittää erityistä huomioita silloin kun lapsi on sijaishuollon asiakkaana.

Lastensuojelun asiakkuuden kriteerit tulisi määritellä uudelleen ja ottaa keskeiseksi määritteeksi lapsen suojelun tarpeen. Näin ollen voitaisiin nähdä lastensuojelun keskeisenä tehtävänä lapsen suojelemisen joko vaurioittavalta kasvuympäristöltä ja ihmissuhteilta tai lapsen oma itseään vakavasti vaurioittava käytös. Lapsen kohdalla tulisi tehdä moniammatillista verkostotyötä, jossa vastuut on tarkasti määritelty. Tällä verkostolla tulee olla mahdollisuus päättää tukitoimista myös esimerkiksi kouluun tai erikoissairaanhoidon, silloin kun suojelun tarve on näiden puutteesta johtuva. Jokaisen lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen vanhemman kyky vastata lapsen tarpeisiin tulisi tarvittaessa pystyä arvioimaan moniammatillisesti luotettavin menetelmin. Tätä toivottiin erityisesti huolto- ja tapaamisriidoissa, vanhemman henkisen

väkivallankäytön epäilyksissä ja vieraannuttamisilmiöissä. Vanhemmat itse toivoivat läpinäkyvää ja monitoimijaista vanhemmuuden arviointia tällaisissa tilanteissa. Lisäksi vanhemmat toivoivat, että jokaiselle sijoitetulle lapselle turvataan lasten- tai nuorisopsykiatrinen arvio automaattisesti, kun se nähtäisiin olevan tarpeellista.

III Vanhempien visio:

Lastensuojelussa kuullaan vanhempia, pyritään hyvää yhteistyöhön ja kohtaamiseen ja perheen eri jäsenet otetaan huomioon prosessissa, joka on kirjattu avoimesti ja oikein ja johon asiakas pääsee itse vaikuttamaan.

Useilla vanhemmilla on kokemuksia siitä, että he jäävät työskentelyssä ulkokehälle, eikä heidän ajatuksiaan oteta arvioinnissa, palveluiden valinnassa tai päätöksenteossa huomioon. Vanhemmat kokevat tulevansa ohitetuksi, kun heidän asiantuntijuutensa oman perheen ja lapsen asioissa kyseenalaistetaan ja päätöksenteko tapahtuu perheen ulkopuolella.

Vanhemmat kokevat hyvän kohtaamisen ja kuulluksi tulemisen yhdeksi merkittävimmistä asioista toimivassa lastensuojelussa. Vanhemmat ovat arvioineet niiden merkityksen jopa korkeammalle kuin palveluiden saamisen. Lastensuojelun toiminta-alue ja siinä käsitellyt teemat ovat herkkiä ja vaativat erityistä sensitiivistä työtettä ja kohtaamisen taitoja. Tunteiden tunnistaminen ja niiden sanoittaminen yhteisissä kohtaamisissa tulisi olla osa ammattilaisten työprosesseja. Panostus vanhemman kuulluksi tulemisen kokemukseen saattaa lisätä merkittäväällä tavalla vanhemman sitoutumista lastensuojelun työskentelyyn, jolloin myös tavoitteiden saavuttaminen on todennäköisempää.

Vanhemmat toivovat neutraalia, informatiivista, kunnioittavaa, arvostavaa, henkilökohtaista kohtaamista, josta välittyy aitoa halua auttaa. Vanhemmat toivovat ammattilaiselta myös erityistä palveluun kutsumista, motivoimista ja vastaan tulemistä tilanteessa, joka voi olla asiakkaalle vaikea ja traumaattinen. Lastensuojelun asiakkuus, siihen sisältyvä epävarmuus, pitkät odotusajat, sekä perheen elämää muuttavat päätökset, voivat aiheuttaa vanhemmassa kriisin, jolloin kyky vastaanottaa tietoa ja käsitellä tunteita heikentyy. Vanhemman näkökulmasta lastensuojelun raskaimmissa vaiheissa, kiireellisessä sijoituksessa, huostaanoton kynnyksellä tai lapsen asiakkuuden siirtyessä avohuollosta sijaishuoltoon, vanhemman saama tuki ja apu saattavat katketa.

Omaan vanhemmuuteen kohdistunut kritiikki, sekä epäonnistumisen, syyllisyyden ja häpeän kokemukset ovat vanhempien kokemuksissa yleisiä. Vanhempien huonot kohtaamisen kokemukset liittyvät esimerkiksi tilanteisiin, joissa kerrotaan saapuneesta lastensuojeluilmoituksesta pelkästään kotiin saapuvalla kirjeellä, palavereista, jossa ammattilaiset keskustelevat keskenään perheen jäädessä taka-alalle, tai tilanteeseen, jossa vanhempi on kuultavana huostaanottoon liittyen ja aiemmin tutut työntekijät käyttäytyvät muodollisesti seuraten kuulemisen prosesseja jättäen vanhemman tunteet huomiotta. Erityisiin tilanteisiin kuten kiireelliseen sijoitukseen tai huostaanottoon liittyen tulisi olla mahdollisuus erikseen järjestettävään tilaisuuteen asian käsittelylle tai tunnepurulle. Vanhemman myöhemmän selviytymisen ja asian käsittelyn kannalta vanhemmalle annettava vahva tuki erityisen vaativissa tilanteissa olisi turvattava.

Vanhemmat kokivat myös monet kirjaamiskäytännöt ulossulkeviksi. Lisäksi ne tuntuivat vanhemmasta usein vierailta tai jopa vääristellyiltä. Vanhemmilla oli runsaasti kokemusta monenlaisista asiakasturvallisuutta vaarantavistakin epäkohdista liittyen dokumentointiin.

Niistä keskeisimmät ovat:

- Asioita ei dokumentoida
- Päätöksiä ei tehdä kirjallisesti
- Virheellisiä kirjauksia ei korjata ja ne alkavat vaikuttaa asiakkaan tilanteeseen (esim. väärä mielenterveyden diagnoosi)
- Asiakirjat ja päätökset tulevat huomattavan myöhässä tai niitä pitää erikseen useita kertoja pyytää
- Asiakirjoista tai päätöksistä puuttuu olennaisia tietoja
- Asiakkaan sanomaa on vääristelty tai asiakkaan näkökulma puuttuu
- Kirjaukset tapahtuvat "salassa" ja asiakkaan täytyy aina pyytää tiedot erikseen
- Asiakassuunnitelmat ym. ovat n.s tyhjiä papereita, joissa ei ole merkityksellistä sisältöä: pahimpina epäkohtina suunnitelman kopiointi aina samana tai kirjattu lause "lapsen huostaanotto lakkaa 18 vuoden iässä", kun lapsi on alakouluikäinen- arviointia ei siis ole tehty ollenkaan vanhemman toiveista huolimatta
- Vanhemman asiakassuunnitelma on lähes poikkeuksetta vanhempien kertomusten mukaan tekemättä
- Lakisääteisestä tietojensaannista on tehty vaikeaa ja tietoja ei anneta kohtuullisessa ajassa

Vanhemmat ehdottivat ratkaisuksi asiakkaille avointa dokumentaatiota minimissään niin, että kirjaukset tarkistetaan tapaamisen lopussa yhdessä. Parhaimmillaan dokumentointi toimisi yhteisellä alustalla, jonne olisi mahdollisuus päästä tarvittavien toimijoiden ja joissa myös asiakas voi kirjata tärkeitä asioita omiin asiakirjoihinsa. Riippumatta siitä, että tämä on ehkä haasteellinen asia toteuttaa, olisi syytä pohtia, miten dokumentoinnin avoimuutta ja asiakkaan osallisuutta voitaisiin lisätä.

IV Vanhempien visio: Lastensuojelussa palveluiden suunnittelu lähtee ensisijaisesti asiakkaan arjen haasteista ja tilanteista, on joustavaa ja vahvasti yhteistyössä monitoimijaisesti toteutettua

Lastensuojelun avohuollon tukitoimia moni vanhempi kuvailee riittämättömiksi, viranomaislähtöiseksi ja kankeiksi. Tukitoimien variaatio ei ole kovin laaja. Vanhemmat toivovat huomattavasti enemmän arkeen ja perheen omiin ympäristöihin suuntautuvia palveluja. Vanhemmat toivovat mm. tukea lasten käytösongelmien ratkomiseen, lastenhoitoapua, siivousapua, laajempia tukiperhepalveluja, kouluun kuljettamista ja sosiaalista isännöintiä. Näitä oli kuitenkin usein heikosti saatavilla. Sen sijaan perheille oli tarjottu hyvin laajasti perhetyötä.

Tehostettu perhetyö on yksi kritisoiduimmista palveluista. Sen tarkoitus ja toteutustavat herättävät vanhemmissa hämmennystä ja epätietoisuutta. Keskeiseksi haasteeksi vanhemmat kokevat sen, ettei perhetyön tarjoama keskusteluapu tuo kaivattuja keinoja arjen konkreettisiin haasteisiin. Perhetyön ja tehostetun perhetyön käytännöt saattavat vaihdella eri kuntien ja työntekijöiden välillä, ja myös yksityisten palveluntuottajien tarjoaman perhetyön nähdään eroavan kuntien työstä. Monet vanhemmista eivät näe yhteyttä perheiden ongelmien, perhetyön käytäntöjen, työskentelyssä määriteltyjen tavoitteiden ja avun saamisen välillä.

Vanhemman kertoivat kokemuksistaan perheterapeuteilta saatavasta tuesta. Perheterapeuteilla on osaamista perheen vuorovaikutuksen vahvistamiseen, perhedynamiikan työstämiseen ja vanhemmuuden tukemiseen monenlaisissa perhe- ja kriisitilanteissa sekä myös jo katkenneiden ihmissuhteiden uudelleen vahvistamiseen, joista vanhemmilla oli hyviä esimerkkejä mm. vieraannuttamisen jälkeisessä työssä tai perheen jälleenyhdistämisen tilanteissa. Vaikuttaisi siltä, että perheterapeuttisella työskentelyllä olisi mahdollisuuksia lastensuojelussa laajemminkin kuin vain systeemisen toimintamallin yhteydessä. On kiinnostavaa, että puheeseen perustuvaa perhetyötä ei toivottu, mutta perheterapeuteilta saatua apua arvostettiin. Kyseessä saattaa olla esimerkiksi työorientaatioon tai osaamiseen liittyvä asia; perheterapeuteilla on psykoterapeutteina laaja ja syvä perheiden vuorovaikutukseen ja perhesysteemiin liittyvä osaaminen.

Sosiaalihuoltolain mukaisen asiakkuuden tai lastensuojelun avohuollon asiakkuuden aikana vanhemmilla oli ollut suuria vaikeuksia saada tarvitsemiaan peruspalveluita, esimerkiksi puheterapiaa, toimintaterapiaa, tutkimuksia ja hoitoa. Myös koulun tukitoimia oli ollut äärimmäisen vaikea saada (pienempi luokka, avustaja, erityisluokka). Osassa tapauksista oli selkeästi nähtävissä ongelmien kasaantuminen nimenomaisesti lastensuojelun ulkoisten tukitoimien puutteen vuoksi. Ongelmilla ja avun saamattomuudelle oli yhteys sijaishuoltoon päätymiseen. Sijaishuollossa saatiin tarvittavia tukitoimia, mutta vanhemmat kokivat hyvin epäreiluna sen, että lasta alettiin tukea ja kuntouttaa vasta sijaishuollon vaiheessa.

Vanhemmat tuovat yleisesti esille ongelmia, joiden he tulkitsevat johtuvan organisaatiolähtöisestä tavasta järjestää palvelut. Pitkät ja monimutkaiset palveluprosessit, palveluiden väliin putoaminen, asiakkaiden jonottaminen luukulta luukulle, palvelut, jotka toimivat enemmän erillisinä silloina kuin yhdessä, ongelman ratkaiseminen etäällä arjesta ja vanhempien jääminen työskentelyn ulkopuolelle ovat tästä esimerkkejä. He kokevat organisaatiolähtöisten palveluiden vaikuttavuuden olevan heikkoa mm. siksi, että siinä perheet asettuvat eri asiantuntijoiden arvioitavaksi ja heidän työorientaationsa saattavat olla keskenään ristiriidassa. Kun esimerkiksi aikuissosiaalityö kieltäytyy maksamasta vuokratästejä, jää lastensuojelun tehtäväksi järjestää kallis tilapäisasuminen. Palvelut tuntuivat usein myös etenevän kuin juna, palvelusta seuraavaan, ilman harkintaa palvelun sopivuudesta. Toisaalta tuntui, että monessakaan asiakasprosessissa palveluissa ei voinut "palata taaksepäin", jos palvelu oli joskus aiemmin ollut perheelle toimimaton. Vanhemmilla oli myös erityisen suuria haasteita siinä, miten he selviävät oman työelämän tai opintojen ja palveluiden vaatimusten kanssa; lapsen kuljettaminen kesken päiväkotipäivän tapaamiseen tai verkostoneuvotteluun pääseminen kesken aikuisen työpäivän kuormittivat vanhempia eikä tätä useinkaan otettu palveluiden suunnittelussa huomioon.

Monitoimijaisuus on välttämättömyys lastensuojelun työskentelyssä, mutta se ei aina toteudu toivotulla tavalla. Lukuisat asiantuntijat saattavat tahollaan pyrkiä ratkaisemaan samaa ongelmaa. Usein vanhempi joutuu olemaan eri ammattilaisten välillä tietoa kuljettava viestinviejä ja kokonaisuudesta huolehtija, minkä vanhemmat kokivat hyvin raskaaksi rooliksi. Monitoimijaisuuden aito toteutuminen edellyttää tuntuvaa muutosta siihen tapaan, jolla monitoimijaisuus lastensuojelussa ja muissa lapsi- ja perhepalveluissa tällä hetkellä toteutuu. Systemisellä työskentelyotteella, jossa jokaiselle perheen jäsenelle ja mukana olevalle työntekijälle määritellään oma rooli ongelman ratkaisussa, olisi sekä osallisuutta että toimijuutta vahvistava tavoite.

Monitoimijainen joukko voisi lähteä ratkaisemaan ongelmia perheen tasolta käsin siten että työskentelyn tavoitteita määrittellee enemmän perheenjäsenet ja heidän tarpeensa, kuin palvelujärjestelmä. Parhaassa tapauksessa arjen haasteet havaittaisiin jo varhaisessa vaiheessa, esimerkiksi lähestulkoon kaikki perheet tavoitavissa neuvolapalveluissa. Monitoimijaisen tiimin ja koko lapsen ympäröivää systeemiä ja arkea tarkastelevan työorientaation tuominen neuvolaympäristöön voisi toimia yhtenä kokeilun arvoisena paikkana.

V Vanhempien visio: Lastensuojelun rakenteet tukevat suhdeperustaisen työn tekemistä ja sosiaalityöntekijöiden osaaminen tuo laatua lastensuojelutyöhön

Vanhemmat kertoivat usein lastensuojelun toimintatapojen jo itsessään rikkovan syntyneitä vuorovaikutussuhteita asiakkaiden ja ammattilaisten välillä. Erityisesti avohuollosta sijaishuoltoon siirryttäessä monessa kunnassa asiakkuus tyypillisesti siirtyy sosiaalityöntekijältä toiselle. Huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen näyttäytyy monella tavalla tilanteelta, jossa vanhempi muutenkin jää kriisitilanteessa sivuun lapsen elämästä ja samaan aikaan tulisi opetella yhteistyötä uusien työntekijöiden kanssa, mikä tuntui kohtuuttomalta. Lastensuojelussa ylipäättään tapahtuvan suuren vaihtuvuuden lisäksi myös rakenteet ohjaavat työntekijöiden vaihtuvuuteen.

Vanhempien kokemukset lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä ovat moninaisia. Osaava ja hyvä sosiaalityöntekijä on näyttäytynyt prosessin kannalta aivan keskeisenä henkilönä ja hänen toimintansa on vienyt koko perheen tilannetta oikeaan suuntaan. Toisaalta vanhemmilla oli kokemusta siitä, että asioiminen sosiaalityöntekijän kanssa oli monin tavoin haasteellista eikä yhteistyö sujunut.

Lainsäädännössä tulisi huomioida se, miten ja millä tavoin vanhemmalla on mahdollisuus pyytää työntekijän vaihdosta tai saada työskentelyyn mukaan muita henkilöitä, silloin kun yhteistyö lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa ei suju. Tämä näyttäytyi jopa asiakasturvallisuuteen vaikuttavana tekijänä.

“just kun se oli saanut kiinni tästä meidän ongelmasta niin se lopetti siellä se sosiaalityöntekijä ja siihen tuli tää sitten meillä nykyäänkin oleva sosiaalityöntekijä, joka on aivan kuutamolla oleva ihminen ja lähti viemään tätä juttua yhtäkkiä ihan eri suuntaan”

Vanhemmat kokivat joidenkin sosiaalityöntekijöiden vuorovaikutustyöskentelyn ja kuuntelemisen taidon puutteelliseksi. Vielä ongelmallisempina vanhemmat kokivat sen, että koko työskentelyn suunta muuttui: aiemmin vapaat tapaamiset muuttuivat uuden työntekijän toimesta valvotuiksi tai kotiin suuntaava työskentely lopetettiin. Työskentelyä näyttää ohjaavan liikaa yksittäisen työntekijän valta asiakkaan prosessissa.

Lisäksi he kokivat, että sosiaalityöntekijöillä on puutteita lain tuntemuksessa ja soveltamisessa, erityislasten huomioimisessa, traumaattisten kriisien ymmärryksessä, adoptiosta ja sen vaikutuksesta perheeseen jne. Erityisesti vaikeat tapaamis- ja huoltoriidat, vaikeat päihdeongelmat, henkisen väkivallan käyttö sekä vieraannuttaminen nousivat esiin asioina, jotka vaativat hyvin monialaista osaamista ja jossa vanhempien mukaan sosiaalityöntekijöillä oli haasteita sekä ymmärtää ongelmaa, että puuttua siihen asianmukaisesti.

Tähän nähtiin keinona mm. oma pakollinen, syventävä pitkä koulutus lastensuojeluun suuntautuville sosiaalityöntekijöille, jossa syvennettäisiin lastensuojelussa tarvittavia kohtaamistaitoja ja tietoja. Sosiaalityössä vastuu ja valta on hyvin vahvasti lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä ja mikäli hänen vuorovaikutustavoissaan tai osaamisessaan on puutteita, heijastuu se vahvasti koko lapsen asioiden hoitoon. Lapsen asioista tulisi vastata enemmän moniammatillinen tai systeeminen tiimi, vaikka lapsen asioista olisikin vastuussa nimetty sosiaalityöntekijä.

3.3. Vanhempien keskeiset näkemykset tämänhetkisen lastensuojelulain puutteista ja ongelmista

Nykyisessä lainsäädännössä on vanhempien näkökulmasta epäkohtia. Monet huomiot ja epäkohdat liittyivät kuitenkin alalla olevaan vaihtuvuuteen, resurssointiin, osaamiseen, kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen sekä eri ammattilaisten yhteistyöhön, joihin vaikuttaminen lainsäädännön avulla on haastavaa. Paljon muutettavaa tuntuisi olevan erityisesti lastensuojelun toimintatavoissa ja työkäytännöissä sekä palvelun tasalaatuisuudessa.

Vanhempien tuomissa kertomuksissa kiinnittyi huomio myös nykyisen lainsäädännön soveltamisen ongelmiin: lakia ei osattu soveltaa, sitä tulkittiin väärin tai nykyistä lainsäädäntöä rikottiin. Vanhemmat kertoivat haastatteluissa, kyselyssä ja työpajoissa myös konkreettisia esimerkkejä nykyisen lainsäädännön toimimattomuudesta. Olemme keränneet keskeisimmät esiin tulleet ongelmat ja esittäneet samalla myös vanhempien esiin tuomia ratkaisuja.

Ongelma asiakkaan määrittelyssä, huoltajan, oheishuoltajan ja vanhemman oikeudessa osallistua lapsen asioiden käsittelyyn sekä läheisverkoston huomioiminen lastensuojelun asiakkuuden aikana

Lastensuojelulaki määrittää ensisijaiseksi asiakkaaksi lapsen. Tämä tuottaa heti ongelman siihen, että ongelmia ei katsota koko perheen tasolta. Samalla lapsen huoltajat eivät ensisijaisena asiakkaana koe olevansa lastensuojelussa ensisijainen kiinnostuksen ja työskentelyn kohde, vaikka useat tukitoimet kohdistuvat vanhempiin.

Vanhemmat toivat esiin sen, että lastensuojelussa on ollut selkeitä vaikeuksia erottaa eri huoltajuus- ja vanhemmuusmuotojen eroja. Näin ollen ei ole selkeyttä esimerkiksi siitä, miten huollosta erotettu vanhempi, oheishuoltaja tai adoptiovanhempi ovat mukana työskentelyssä ja millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia heillä on. Erityisen hankalaa näytti olevan isien huomioiminen työskentelyssä ja esimerkiksi maahanmuuttajataustaiset isät olivat työskentelyssä erityisessä marginaalissa, sillä heitä otettiin hyvin heikosti mukaan työskentelyyn. Vanhempi kuvasi, että maahanmuuttajataustaiselle perheen isälle ei suoraan puhuttu mitään, sillä hän ei osannut kieltä tai isältä ei kertaakaan kysytty mielipidettä tai näkemystä asiaan. Usein toinen huoltaja tai vanhempi joutui tässä vaikeaan asemaan. Samoin kun toista huoltajaa tai vanhempaa pyrittiin aktivoimaan lapsen asioissa:

“Mun mielestä sosiaalityöntekijän pitäisi koska meillä on yhteishuoltajuus niin vielä enemmän yrittää saada sitten lapsen isää osallistumaan ja tekemään niitä toimenpiteitä mikä auttaisi sitä tapaamaan lasta”

Sijaishuollon aikana ongelmat korostuivat ja esimerkiksi huoltajuuden siirtyminen huoltajalta toiselle ei välttämättä muuttanut työskentelyä lastensuojelussa. Oheishuoltajien oikeutta osallistua huoltajan tavoin ei aina toteutettu. Huoltajan mukana oloa lapsen asioissa sijaishuollon aikana myös rajattiin:

“Multa evättiin niinku noi kaikki lääkärit missä oli neurologikäyntejä ja ne oli tehnyt niitä sitten etänä ilman että mua (äitiä) on niinku konsultoitu edes koko asiasta. Joo että mut on niinku ohitettu huoltajana ja äitinä ja se tuntui ihan helvetin pahalta joo koska mä olen kiinnostunut mun lapsen asioista, mä haluan tietää mikä sitä lasta auttaa ja mä haluan olla niinku mukana sen elämässä.”

Vanhemmat kertoivat, etteivät ole aina saaneet olla mukana keskustelemassa lapsen terveyteen ja esimerkiksi koulunkäyntiin liittyvissä asioissa sijaishuollon aikana. Pahimmillaan tämä on tarkoittanut lapsen peruskoulun jälkeisen opiskelun siirtämisen yllättäen kauas omasta biologisesta kodista, mikä on tehnyt perheen jälleenyhdistämisestä mahdotonta. Erityisen ongelmalliseksi vanhemman ja huoltajan mahdollisuuksia osallistua lapsen arkeen näyttäisi olevan perhehoidossa, jossa lapsen arkea hoidetaan perhehoitajien toimesta ja jolloin vanhempi on paljon sen varassa, miten yhteistyö perhehoitajien ja vanhemman kanssa onnistuu.

Läheisverkoston huomioiminen oli vaihtelevaa avohuollon työskentelyssä. Läheisverkoston kartoitus oli kuitenkin usein tehty lakisääteisesti huostaanottoa valmistellessa. Sijaishuollon aikana läheisverkostoa käytetään hyvin vähän lapsen tai vanhemman tukena ja monet kertoivat yhteydenpidon esimerkiksi isovanhempiin käyneen hyvin hankalaksi. Tältä osin monet kokivat, että lapsen oikeus omiin juuriinsa ja sukulaisyhteyteen katkesi.

Lainsäädännöstä puuttuu riittävä velvoittavuus laajaan vanhemmuuden arviointiin ja tukeen, sekä kokonaisvaltaiseen vanhemman tukemiseen lapsen sijoituksen aikana.

Vanhemmuuden tukemisen kokonaisuus tulisi miettiä uudelleen tilanteessa, jossa lapsi on a) sosiaalihuollon asiakkaana b) avohuollossa c) sijaishuollossa d) jälkihuollossa. Tämänhetkinen lainsäädäntö ei huomioi tarpeeksi vanhemman tuen tarvetta eikä riittävää yhteistyötä vanhemman kanssa lastensuojelun asiakaspolulla.

Vanhemmalle olisi jo avohuollossa tehtävä oma asiakassuunnitelma, jossa määritetään vanhemmalle annettava tuki, jotta sijaishuolto olisi vältettävissä. Erityisesti asiakassuunnitelma tulisi tehdä silloin, kun lapsen lastensuojelun asiakkuus johtuu vanhemmuuden haasteista. Vanhemman asiakassuunnitelman tulisi velvoittaa myös aikuisten palveluita esimerkiksi silloin kun vanhemman päihde- tai mielenterveysongelmasta johtuvat haasteet aiheuttavat lapsen lastensuojelun asiakkuuden.

Asiakassuunnitelma tulisi tehdä yhdessä aikuisten palveluista vastaavien tahojen kanssa. Vanhemmat kertoivat, että heistä ei juuri kenellekään ollut tehty sijaishuollon aikana asiakassuunnitelmaa tai se oli tehty, kun vanhempi oli sitä pyytänyt.

Jälkihuollon asiakkaana vielä olevat vanhemmat ovat kokeneet erityisen hyväksi sen, että heillä on oma sosiaalityöntekijä/sosiaalihoaja jälkihuollosta ja lapsella avohuollossa on oma sosiaalityöntekijä. Tätä mallia tulisi laajentaa edelleen vahvasti myös muille asiakkaille erityisesti edellä kuvatuissa tilanteissa. Lisäksi aikuissosiaalityöstä oli joissakin tapauksissa saatu vanhemmalle oma työntekijä ja sitä kautta esimerkiksi sosiaalista kuntoutusta, mikä oli ollut erityisen hyvä kokemus.

Vanhemmilla oli kokemusta jonkin verran vertaistuen kautta saadusta avusta. Apua oli kuitenkin vaikea saada ja löytää, eikä siihen systemaattisesti ohjattu. Vanhemmalle tulisi turvata oikeus saada vertaistukea, vertaisryhmiä tai ammatillista apua kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton tilanteissa niin halutessaan sekä sosiaalityöntekijällä velvollisuus ohjata vanhempia tuen piiriin.

Vanhemman oikeus tietoon lastensuojelun toimintatavoista ja lastensuojelusta tulisi turvata. Vanhemmalla tulisi olla oikeus ilmaiseen juridiseen konsultaatioon kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton kaltaisissa tilanteissa. Vanhemmalle tulisi antaa myös henkistä apua kriittisissä tilanteissa.

Vanhemmat kertoivat hyvin usein, että he eivät ole saaneet mitään ohjausta tai neuvontaa lastensuojelusta, sen palveluista ja toimintatavoista. Vain muutamalle vanhemmalle oli kerrottu lastensuojelulaista. Vanhemmat olivat hakeneet tietoa lopulta erilaisilta nettisivuilta ja osin myös erilaisilta keskustelupalstoilta tai joltakin vertaiselta. Oikean tiedontarve oli ollut valtava. Moni vanhemmista koki, että perehdyttyään asiaan heistä oli tullut "lastensuojelun ammattilaisia". Tiedon lisääntyminen oli tuonut varmuutta vedota lastensuojelulakiin.

Erityisesti kiireellisen sijoituksen, huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen ja erilaisten sijaishuollon aikana tehtävien päätösten osalta vanhemman tarvitsevat apua omien oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa selkeyttämiseksi.

Rajoituspäätösten osalta, kiireellisen sijoituksen, avohuollon sijoituksen ja huostaanotonkin osalta vanhemmat kokivat joskus, että heille ei ollut aitoa mahdollisuutta kieltäytyä tai olla eri mieltä, kun päätös "mainostettiin" heille ainoana vaihtoehtona ja "helpompana tapana". Erityisesti huostaanoton kuulemiseen tulisi jatkossa käyttää enemmän aikaa ja antaa vanhemmalle juridista apua tilanteessa, jotta vanhemmat tietävät, mihin he ovat ryhtymässä. Osa vanhemmista koki, että heidät jätettiin tilanteessa kokonaan yksin, juridisia asioita ei käsitelty riittävästi eikä heillä ollut mahdollisuutta pohtia kenenkään kanssa, miten ja mihin asia lopulta vaikuttaa, mistä oikeuksista he luopuvat ja mitä oikeuksia heille jää. Vanhempien oikeusturvan valmistamiseksi heille tulee kertoa selkeämmin esimerkiksi heidän oikeuksistaan vastustaa huostaanottoa. Vanhemmat eivät esim. olleet osanneet ajatella, miten se, että vanhempi hyväksyy huostaanoton saattaa vaikuttaa lapsen kokemukseen vanhemman hylkäämisestä ja tätä asiaa ei koskaan käsitelty missään. Ns. suostumukseen perustuva huostaanotto ei välttämättä vanhempien kokemuksen mukaan ollut suostumukseen perustuva.

"Miten se hänelle sanottiin (huostaanotto lapselle) ja se miten se mulle esitettiin niin se oli huijausta se ei todellakaan mennyt niin vaan meille puhuttiin siitä niin kun kauniimmin tai sellaisen niinku hyvillä sanoilla että hei että tää voi olla ihan lyhytaikainen ratkaisu että katsotaan että

miten se oli kevät, katsotaan miten tota homma menee että ensi syksynä niinku tilanne voi olla ihan toinen”

Hallinto-oikeus sai näiltä vanhemmilta kiitosta siitä, että siellä asioita hoidettiin oikeudenmukaisesti ja vanhempia käytännön asioissa auttaen, mutta prosessi on aivan liian hidas ja pitkä.

Henkisen tuen osalta vanhemmat kokivat, että se on yleisesti jäänyt saamatta. Vanhempien mukaan sosiaalityöntekijöiltä puuttuu myös osaamista ymmärtää lapseen lastensuojelussa tehtävien interventtioiden aiheuttavan traumaattisia kokemuksia lapselle, sisaruksille ja vanhemmille. Kaikille osallisille tulee turvata mahdollisuus purkaa tilannetta erilaisissa kokoonpanoissa ja erilaisissa yhteyksissä. Vanhemman uupuminen ja mahdollinen perääntyminen tilanteissa tulee ymmärtää traumaattisen kriisin kautta:

”Sitten mä niinku jossain vaiheessa sanoin että mä en mä en nyt jaksa enää mitään, että mä en kerta kaikkiaan niinku pysty osallistumaan mihinkään eikä jaksa että mä olin aivan niinku itsemurhan partaalla itse. Että mä olin niinku niin huonossa kunnossa että mä kerta kaikkiaan halua elää yhtään päivää ja sitten mä pääsin niinku terapiaan ja pikkuhiljaa niinku päässyt päässyt jaloilleen niin siitä ja saanut työstettyä näitä asioita niin. Mutta että jotenkin niinku sekin vaan niinku käännettiin silleen niinku mua vaan vastaan että sitten kun mä niinku sanon että mä en jaksa nyt niin sitten niinku ainoa mitä oli kirjoitettu johonkin raporttiin niin oli sitten että äiti on ilmoittanut ettei suostu olemaan poikansa kanssa tekemisissä. ”

Sijaishuoltoon yleisesti liittyvät ongelmat

Sijaishuollon lastensa kautta kokeneilla vanhemmilla oli sijaishuoltopaikoista sekä hyviä että huonoja kokemuksia. Laatuerot eri paikkojen välillä olivat useiden kohdalla näkyneet selkeästi ja heijastuneet yhteistyöhön vanhempien kanssa.

Useat vanhemmat toivat esiin sen, että lapsen sijoitusta tehdessä sijaishuoltopaikan valintaan ei ollut kiinnitetty tarpeeksi huomiota. Sijaishuoltopaikka on voinut sijaista kohtuuttoman kaukana, ja sen takia oli yhteydenpito vaikeutunut vanhempiin ja sisaruksiin, mutta myös muihin sukulaisiin, ystäviin, kouluun ja harrastuksiin. Näissä tilanteissa välimatka oli ollut pitkä, koska sopivaa sijaishuoltopaikkaa ei löydetty lähempää.

Perheille ei ole aina ollut mahdollista ollenkaan tutustua paikkaan. Vanhemmille on voitu kertoa, että sijaishuoltopaikassa on tiettyä osaamista, mutta tämä ei ole todellisuudessa pitänyt paikkaansa. Esimerkiksi laitoksessa on kerrottu olevan nepsyosaamista, vaikka siellä kukaan ei ole käynyt siihen erityiskoulutusta. Osassa sijaishuoltopaikoissa on ollut suuri vaihtuvuus henkilöstössä. Sijaishuoltopaikkojen kiinnostus vanhempien kanssa tehtävään työhön on ollut vaihtelevaa ja vanhemmat kertoivat ongelmista tapaamisten sopimisessa ja kotilomien onnistumisessa. Usein oli myös epäselvää, kuka laitoksessa vastasi yhteydenpidosta vanhempiin ja vanhempien tukemisesta. Sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikkojen yhteistyössä oli parantamisen varaa: mm. sijaishuoltopaikasta ei saatu yhteyttä sosiaalityöntekijään ja siksi ei esimerkiksi voitu sopia muutoksista tapaamisiin. Oli myös epäselvää, kuka asioista käytännössä päätti: sosiaalityöntekijä vaiko sijaishuoltopaikka.

Perhehoito

Erityisesti perhehoidossa olevien lasten vanhemmilla oli kriittisiä kokemuksia sijaishuollosta. Vanhemmat kokivat vahvasti, että heidät sivuutettiin täysin oman lapsensa asiassa. Vanhemmat kokivat jopa vieraannuttamiseen liittyviä kokemuksia siinä, kuinka paljon sijaishuollossa oleva lapsi oli eriytetty biologisesta perheestään. Perhehoitajien koti yksityisenä alueena oli haastava ja sosiaalityöntekijät usein myös suojelivat perhehoitajien kotia. Vanhemmat kokivat, että sijaisperheellä oli kohtuuttoman iso mahdollisuus rajata käytännön arjessa mm. yhteydenpitoa. Vanhemmat kokivat katkerana sen, että lapselle tuli sijaisperheen kautta esimerkiksi uudet "isovanhemmat", mutta omiin isovanhempiin oli hyvin vaikea pitää yhteyttä sijaishuollon aikana.

Vanhemmilla oli epäluuloja perhehoitajien koulutuksesta ja siitä, miten heidän soveltuvuuttaan arvioidaan kunkin lapsen kohdalla. Esimerkkinä tästä oli, että perhehoitajilla ei ollut ollenkaan kokemusta vanhemmuudesta ja heille sijoitettiin vaativa erityislapsi tai perhehoitajilla tiedettiin olevan uskonnollinen vakaumus, jota vanhempi ei lähtökohtaisesti voinut hyväksyä. Vanhemmat eivät tieneet, miten valvonta perheiden osalta toteutuu ja he kokivat hyvin vaikeaksi tilanteet, joissa he kokivat perhehoidossa olevan epäkohtia. Vanhemmat pelkäsivät usein näiden keskustelujen vaikeuttavan yhteistyötä edelleen. Vanhemmille annettava tuki jäi myös perhehoidossa olevien osalta hyvin heikoksi, sillä se ei ollut tällöin kenenkään vastuulla.

Perhehoidossa perhehoitajat saivat vanhempien näkökulmasta paljon tukea niin taloudellisesti kuin muutenkin. Perhehoidossa olevan lapsen osalta on esimerkiksi järjestetty perhehoitajalle lakisääteisen vapaan järjestämiseksi tukiperhe lapselle. Samat lapset ovat olleet jopa vuosia odottamassa avoimuudessa tukiperhettä jonoissa, joka sijaishuollossa järjestyy perhehoitajan tukemiseksi. Perhehoitajat myös pystyivät taloudellisesti tarjoamaan lapsille esimerkiksi ulkomaan matkoja, joita biologinen perhe ei ole voinut koskaan toteuttaa. Tämä aiheutti vanhemmissa paljon katkeruuden tunteita.

Perhehoidon lainsäädännön tuomisen lastensuojelulain alle voisi ratkaista joitakin haasteita. Erityisesti tulisi kuitenkin vanhempien näkökulmasta ratkaista se, miten yhteydenpitoa tuettaisiin paremmin ja miten valvonta perhehoidossa järjestetään.

Laitohoito

Sijaishuollossa on laitokselle annettu tehtäväksi myös usein vanhemman tukeminen tai "perhetyö". Käytännössä vanhemmat kokivat, että laitoksissa tälle ei tiukassa henkilöstömitoituksessa ole aikaa, sijaishuoltopaikka on liian kaukana tai yhteistyötä ei synny. Vanhemmat kokivat ongelmalliseksi myös, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä nojasi arvioinnissaan paljon laitoksen näkökulmiin ja itse lapselta ja vanhemmalta saatu tieto oli toissijaista. Vanhemmat kokivat laitosten ohjaajien vaihtuvuuden ja osaamisen hyvin vaihtelevaksi ja samassakin laitoksessa saattoi olla työssä hyvin eritasoisia ohjaajia. Omaohjaajuus oli hyvin vaihtelevaa ja usein tiedon siirtymisessä henkilöltä toiselle oli haasteita. Henkilöstömitoitus näytti useissa laitoksissa olevan hyvin niukka ja vanhemmilla oli epäilyksiä sijoitusten tahallisesta "jatkamisesta", jotta laitoksen täyttöaste olisi korkea.

Rajoituspäätökset ja sijaishuollon valvonta

Useiden vanhempien mukaan heidän lapsiinsa oli kohdistettu rajoituspäätöksiä, joista ei ollut tehty asianmukaisia kirjallisia päätöksiä tai kirjauksia. Nämä liittyivät erityisesti yhteydenpitoa rajoittaviin päätöksiin sekä tilanteisiin, jossa lasta oli pidetty kiinni.

Vanhempien mukaan joissain tilanteissa rajoituspäätökset olivat riittämättömiä esimerkiksi katkaisemaan nuoren yhteydet päihdemaailmaan tai haitallisiin ihmisiin. Toisaalta rajoituspäätöksien koettiin olevan epäinhimillisiä, kun niitä toteutettiin väärässä paikassa. Esimerkiksi pieneen ala-asteikäiseen poikaan kohdistettiin toistuvia kiinnipitoja, johtuen siitä, että hänen nepsyoireiluaan ei ymmärretty eikä osattu kohdata oikein. Tämä oli aiheuttanut lapselle traumaattisia kokemuksia. Vanhemmat toivoivat, että rajoittamista ei käytettäisi tilanteissa, joissa ensisijaisesti lapsi tarvitsi lasten- tai nuorisopsykiatrian apua.

Erityisesti yhteydenpidon rajoittamisen käyttäminen ei aina tuntunut oleva kovin loogista tai perusteltua. Yhteydenpito saattoi olla ensin hyvin vapaata, sitten rajoitettua ja taas vapaata, vaikka kyseessä oli sama lapsi ja sama vanhempi, vain työntekijä oli vaihtunut:

“yhteydenpidon rajoituksen se oli ehdoton niinku että siihen ei ollut oikeasti mitään perusteita koska mä en ole äitinä niinku ollut koskaan mä en ole vahingoittanut mun lapsia enkä ollut niille huono äiti muita kuin että mä oon ollut estynyt hoitamasta niitä”

Toisaalta vanhemmat kokivat, että esimerkiksi laitoksesta hatkaavan nuoren kohdalla sosiaalityöntekijöiden valta etsimisen tehostamisessa ja poliisiyhteistyössä olisi suurempi ja näissä tilanteissa rajoitustoimenpiteiden käyttö laajaa. Ongelmaksi muodostui vaikeasti oireilevan nuoren osalta se, että tilanteet usein jatkuivat samankaltaisina rajoituspäätösten loppumisen jälkeen, jolloin uusia päätöksiä jouduttiin tekemään toistuvasti.

Sijaishuollon valvonnan osalta oli haasteellista se, että se oli sosiaalityöntekijän vastuulla. Jos vanhemmalla oli kokemuksia haastavasta yhteistyöstä sosiaalityöntekijän kanssa, oli hänen hyvin vaikea saada epäkohtia esiin siten, että niihin puututtaisiin. Valvonnan toivottiin olevan laajempaa ja tapahtuva useammin, myös siten, ettei siitä ennalta ilmoiteta sijaishuoltopaikkaan.

Vanhemmat ehdottivat mahdollisuutta anonymisti ilmoittaa epäkohdista esimerkiksi hyvinvointialueella valvonnasta vastaavalle, joka olisi eri henkilö, kuin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Myös laajempia vanhempien ja lasten kuulemisia toivottiin, kun valvontaa suoritetaan.

Perheen jälleenyhdistäminen

Huostaanoton aikana olisi perheelle tehtävä vanhemman ja lapsen asiakassuunnitelmien lisäksi perheen jälleen yhdistämiseen tähtäävä suunnitelma, jossa sovitaan asiaa edistävästä tavoitteista ja toimenpiteistä. Mikäli jälleenyhdistäminen ei ole mahdollista tulee suunnitelmassa kuitenkin arvioida mahdollisuus yhteydenpitoon lapselle tärkeiden ihmisten kanssa (sisarukset, isovanhemmat, kummit). Vanhemman asiakassuunnitelmaan tulee sisällyttää suunnitelma siitä, miten ja missä asioissa vanhempi on mukana lapsen elämässä ja arjessa (varhaiskasvatus, koulu, terveydenhuolto jne).

Useille vanhemmille oli epäselvää, miten kotiutus toteutetaan, miten sille asetetaan tavoitteita, kuinka niitä seurataan ja mitä tulee tapahtua, jotta lapsen kotiutuminen voi toteutua. Näissä yhteyksissä puhuttiin paljon siitä, että sosiaalityöntekijä ei tapaa lasta henkilökohtaisesti tarpeeksi usein ja kauan, vaan lapsen kokonaisilanteen arviointi lepää paljon sijaishuoltopaikan harteilla. Vanhemmilla oli suoraan epäilyksiä yksityisten palveluntuottajien motiiveista toimia lasta kotiuttavaan suuntaan.

Vanhemmilla ei ollut tiedossa myöskään, millaista tukea heille olisi saatavissa jälleenyhdistämiseen ja tukityö puuttui lähes kokonaan. Tätä työtä oli myös ohjattu sijaishuoltopaikkojen tehtäväksi ja silloin se oli usein jäsentymätöntä ja riittämätöntä.

Huostaanoton lopettamisen hakemisen vanhemmat kokivat haastavaksi. Oli usein epäselvää, miten prosessi alkaa ja miten se etenee ja moni oli joutunut hankkimaan avustajan tätä prosessia varten. Siihen olisi siis saatava selkeämpi ohjeistus sekä sosiaalityöntekijöille että asiakkaille.

Jotkut vanhemmat olivat todella tehneet mittaviakin muutoksia elämässään mm. muuttaneet paikkakuntaa ja työpaikkaa lapsen sijoituspaikkakuntaa lähemmäs, jotta lapsen kotiutuminen jossakin vaiheessa onnistuisi. Siltikään näissä tilanteissa heille ei ollut annettu konkreettisia ohjeita kotiuttamisen edistämiseksi, vaikka vanhemmalla oli valmius toimia kotiutumisen edistymiseksi.

Jälkihuolto

Vanhemmat kokivat, että he ovat saaneet jälkihuollosta vain heikosti tietoa ja ovat voineet olla hyvin vähän suunnittelemassa lapsensa jälkihuoltoa. Kun jälkihuolto on alkanut, ei vanhempia ole otettu mukaan neuvotteluihin. Tämä näyttää ongelmallisena mm. tilanteessa, jossa lapsen oma ajattelu on vielä vahvasti murrosikäisen ja hänelle annetaan kuitenkin aikuisen oikeudet ja velvollisuudet. Lisäksi kokemus oli, että sijaishuolto heikosti valmentaa jälkihuoltoon ja nuori joutuu pärjäämään omillaan.

Jotkut vanhemmat ehdottivat jälkihuolto- sanan vaihtamista johonkin kutsuvampaan ja kokivat, että jo sana sinällään herättää vastustusta sen vastaanottamiseen.

Jälkihuollon itse omakohtaisesti kokeneet vanhemmat kokivat jälkihuollon tuen hyväksi ja sillä on ollut merkitystä siinä, että ovat ottaneet vastaan lastensuojelun tukea omalle lapselleen. Jälkihuollossa sekä vanhemmalla on oma työntekijä, että tämän lapsella oma. Tämä näyttäisi olevan erityisen toimivaa ja auttavan sekä jälkihuollettavaa itseään, että työntekijöitä keskittymään sekä vanhemman että lapsen tukemiseen. Myös jälkihuollettavat kokivat, että voivat paremmin ja vapaammin jakaa asioitaan ja ottaa tukea vastaan omalta työntekijältään.

Valittaminen, muistutus ja kantelu

Vanhemman mahdollisuudet muistutukseen, valittamiseen tai kanteluun olivat osin toimimattomia. Muistutuksen suhteen ei ollut annettu tarvittavaa ohjausta sen tekemiseen, niihin ei vastattu kohtuullisessa ajassa, muistutuksen vastaukset olivat jääneet epämääräisiksi ja ne eivät olleet konkreettisesti vaikuttaneet asiaa. Vanhempia ei ollut aina konkreettisesti neuvottu, kuinka sosiaalihuoltolain mukainen muistutus tehdään ja koska olisi syytä ottaa yhteys AVI:n tai Valviraan. Asiakasturvallisuuden parantamiseksi olisi ehkä aiheellista lisätä asiakkaiden suoria yhteydenottomahdollisuuksia tilanteissa, joissa he kokevat jotakin

virheitä tai epäkohtia olevan ja saada niitä myös kevyempinä ilmoituksina organisaation ylemmän johdon tietoon. Organisaatiossa on hyvin vaihtelevaa tapa, jolla muistutuksiin vastataan ja kuinka niihin reagoidaan.

Päätöksien osalta vanhemmat olivat tietoisia oikeudestaan valittua päätöksistä. Ongelmana näytti enemmän olevan, ettei kaikista asioista tehty esimerkiksi rajoituspäätöksiä, joista olisi voinut valittua vaan rajoituksia tehtiin sosiaalityöntekijän tai laitoksen keskinäisillä sopimisilla. Lisäksi päätöksestä valittaminen oli hidasta ja esimerkiksi rajoituspäätökset saattoivat jo päättyä ennen kuin asia hallinto-oikeudessa käsiteltiin, eikä sillä näin olleen ollut merkitystä vanhemman tilanteeseen. Päätöksestä valittamiseen tulisi olla myös huomattavasti enemmän nopeasti saatava juridista apua.

Muutamilla vanhemmilla oli kokemusta eduskunnan oikeusasiamiehelle valittamisesta. Tässä prosessi oli ollut näennäisen helppo; nettisivuilta oli mahdollista hyvin helposti tehdä tämä valittaminen. Prosessissa ei kuitenkaan missään vaiheessa saanut mitään palautetta asian edistymisestä ja siksi vanhemmilla ei ollut tietoa edistykö asia mitenkään. Lopulta vastaus saatiin ja näissä tapauksessa eduskunnan oikeusasiamies oli antanutkin huomautuksen tai ohjausta asian suhteen, mutta prosessi oli kestänyt kauan (vuoden). Vanhemmille jäi hyvin epäselväksi, vaikuttiko eduskunnan oikeusasiamiehen kannanotto asiaan; he eivät saaneet asian suhteen muuta tietoa kuin lopullisen vastauksen. Samoin AVI:n tai Valviran osalta kokemus oli samanlainen; prosessi on aivan liian pitkä ja sen lopullinen vaikutus käytäntöön jäi epäselväksi.

Muut ehdotukset; kansallinen lastensuojelun rekisteri ja erityinen perheoikeus

Suomessa on olemassa useita eri asiakastietojärjestelmiä, jotka eivät keskustele keskenään. Näin ollen asiakasperheen muuttaessa vastuu asiakkuuden siirrosta on siirtävällä sosiaalityöntekijällä. On kuitenkin osoittautunut, että uusi paikkakunta onkin päättänyt lopettaa asiakkuuden lastensuojelussa ja näin asiakasperhe on pudonnut perhesosiaalityön piiriin. Usein perhe on kuitenkin tarvinnut lastensuojelun tukitoimia ja tämä "siirrelty" on aiheuttanut viivettä oikeiden tukitoimien saamisessa. Lisäksi oleellista tietoa jää siirtämättä, sillä usein siirto tapahtuu papereina ja vanha tieto ei kerry lapsen uuteen asiakastietojärjestelmään. Olisi syytä selvittää, olisiko Suomeen järkevää toteuttaa valtakunnallinen lastensuojelun rekisteri lastensuojelun piirissä olevista lapsista, johon koottaisiin lasten tiedot keskitetyksi ja jonne jäisi merkintä asiakkuuden alkamisesta, asiakkuuskunnasta, asiakkuuden siirrosta toiseen kuntaan (hyvinvointialueille) ja sinne jäisi myös merkintä ja syy lapsen asiakkuuden päättämisestä. Tällä hetkellä asiakkuuksia päätetään esimerkiksi suoraan kiireellisen sijoituksen tai jopa huostaanoton päätteeksi ilman jatkotukea toiseen kuntaan muutettaessa.

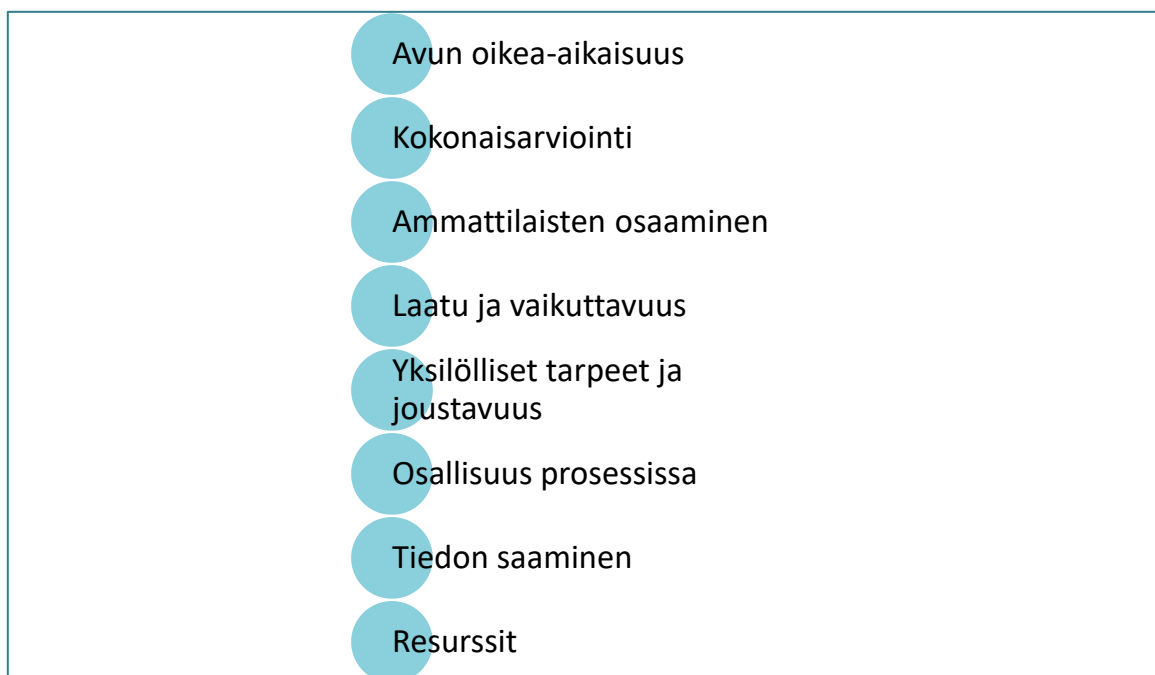
Vanhemmat esittivät ajatuksensa erityisestä perheoikeudesta, joka ratkaisisi lapsiin liittyvät asiat keskitetyksi. Erityisesti tilanteessa, jossa on sekä huoltoon- ja tapaamiseen liittyvää oikeudenkäyntiä käräjäoikeudessa, että lastensuojeluun liittyvää hallinto-oikeuskäsittelyä, tuntui vanhemmista hyvin eriytyneeltä. Lisäksi oli mahdollista, että näistä käsittelyjä käytiin eri puolilla Suomea. Vanhemmat myös toivoivat, että tällaisessa "perheoikeudessa" olisi sekä tuomareilla että muilla asiantuntijoilla erityistä osaamista asioiden ratkaisemiseen lapsen kasvun ja kehityksen näkökulmasta.

4. Yhteenveto

Tämä raportti koostuu kolmesta erillisestä osiosta, joiden tiedonkeruusta, analyysistä ja havaintojen raportoinnista ovat vastanneet eri ihmiset, kahdesta eri organisaatiosta. Tiukan aikataulun takia teimme rajallisesti sisällöllistä yhteistyötä prosessin aikana. Tutustuimme toistemme lopputuotoksiin vasta kootessamme ne samaan tiedostoon. Tähän nähden yllättävää ja jopa hämmästyttävää, on se, kuinka samanlaista tarinaa jokainen erillinen osionsa kertoo lastensuojeluun liittyvistä kokemuksista ja siihen liittyvistä kehittämiskohteista sekä siitä millaiset asiat koetaan lastensuojelupalveluissa tärkeinä.

Loppujen lopuksi ei näytä myöskään olevan väliä sillä onko ”kertojana” kokemusasiantuntija vai asiakkaana ollut, jolla ei ole aiemmin ollut kytköstä lastensuojelun kehittämistoimintaan - kokemukset ja toiveet ovat hyvin samankaltaisia. On myös tärkeää huomata, että monet tärkeiksi koetut seikat ovat sitä niin nuorten kuin vanhempienkin mielestä. Ainoan eron voi havaita siinä, kun pohditaan kuka lastensuojelun asiakas lain mukaan tulisi olla ja tasapainottelussa lapsen ja vanhemman kokemuksen ja mielipiteen välillä.

Lastensuojelu sai lasten ja nuorten joulutodistuksessa kokonaisarvosanaksi välttävän: 6,33. Lasten, nuorten ja vanhempien työpajoissa ja haastatteluissa tuotiin esille monia kehittämistoiveita ja lastensuojelun haasteita, joita on koottu tähän lukuun yhteenvedonomaaisesti. Toiveissa ja haasteissa oli yllättävän paljon yhtymäkohtia, mutta tarkemmat konkretisoinnit ja nyanssierot löytyvät raportista aiemmista luvuista. Keskeisimmät haasteet lastensuojelussa liittyvät asiakkaiden mielestä avun oikea-aikaisuuteen, kokonaisarviointiin, lastensuojelun laatuun ja vaikuttavuuteen, yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen joustavasti, asiakkaiden osallisuuteen prosessin eri vaiheissa, tiedon saamiseen sekä resursseihin. Olemme alla olevaan yhteenvetoon nostaneet näistä keskeisimpiä esimerkkejä. Yhteenveto ei kuitenkaan kuvasta kaikkia raporttimme tuloksia, joten pyydämme lämpimästi tutustumaan koko raporttiimme.

Avun oikea-aikaisuus

Alakouluikäiset lapset kertoivat työpajassa, että maailman paras lastensuojelu auttaa perhettä. Tähän kiteytyy lastensuojelun keskeisin tehtävä: auttaminen. Ja niin, että autetaan lasta ja hänen koko perhettä. Vaikuttaa melko itsestään selvältä lastensuojelun ydintehtävältä. Auttamisen kompastuskiveksi asiakkaiden näkökulmasta nouseekin sen oikea-aikaisuus. Lastensuojelun joulutodistus -kyselyssä kolmasosa lapsista ja nuorista antoi kouluarvosanan 4 lastensuojelusta saamansa avun oikea-aikaisuudelle. Ja jo avun hakeminen koetaan vaikeaksi. Yli puolet vastaajista valitsi vaihtoehdoista, ettei yleensä luota saavansa apua.

Kokemusasiantuntijat korostivat, että parhaimmassa tapauksessa apua annetaan perheelle silloin kun perheen elämään ilmaantuu lapsen hyvinvointiin liittyvä riski. Apua tulee saada viimeistään ja viipymättä silloin, kun tuen tarve ilmaantuu, ja erityisesti ja poikkeuksetta silloin kun sitä itse pyydetään. Myös nuorten työpajoissa nuoret korostivat, että jo ensimmäinen lastensuojeluilmoitus tuleeottaa vakavasti. Lämpileikkaava kokemus oli, että apua sai liian myöhään. Samanlaisia vastauksia oli myös lastensuojelun joulutodistus -kyselyn avoimissa vastauksissa.

Vanhempien aineistossa yllä kuvattujen kokemusten lisäksi oikea-aikaisuutta haastavaksi tekijäksi nousevat kankeat palvelut ja palvelulähtöisyys. Sen lisäksi työntekijöiden vaihtuminen ja sen myötä työskentelyn suunnan muutokset luovat kuiluja palveluiden jatkuvuudelle. Myös lastensuojelun asiakkuuden siirtyminen kunnasta toiseen näyttäytyy avun oikea-aikaisuutta haastavana tekijänä, sillä palveluita täytyy hakea uudelleen, tai työskentelyn suunta muuttuu. Pahimmassa tapauksessa tuki lopetetaan kokonaan tuen tarpeen jatkuessa.

Kokonaisarviointi

Sekä nuorten että vanhempien kokemuksissa korostui kokonaisvaltaisen ja perusteellisen arvioinnin tarve. On ensisijaisen tärkeää, että se vastaa asiakkaan sen hetkistä tarvetta ja tarkastelu on moniulotteista. Nuoret erityisesti toivoivat, että ammattilaiset näkisivät heidän tilanteensa kokonaisuutena, eikä vain pinnalla olevaa oireilua. Nuoret korostivat myös asiakasta osallistavan arvioinnin merkitystä heti ensimmäisestä lastensuojeluilmoituksesta lähtien.

Vanhemmat toivoivat, että palveluja suunniteltaessa ja toteuttaessa koko perhe nähtäisiin kokonaisuutena. Vanhemmat myös peräänkuuluttivat lainsäädännön vahvempaa velvoittavuutta laajaan vanhemmuuden arviointiin ja tukeen. Sekä nuoret että vanhemmat kuitenkin myös huomauttavat, että perhekin koostuu yksilöistä - jokaisella perheenjäsenellä voi olla omat yksilölliset tuen tarpeensa, jotka muodostavat kokonaisuuden.

Moniammatillisesta ja monialaisesta työskentelystä oli positiivisia kokemuksia, ja sen juurruttamista koko lastensuojeluprosessiin peräänkuulutettiin. Monitoimijaisuus vaatii kuitenkin vanhempien mukaan tarkempaa roolijakoa systeemisen mallin mukaisesti eri toimijoiden välillä, sillä tällä hetkellä eri tahot saattavat työskennellä saman ongelman äärellä päällekkäin. Kokonaisarviointi vaatii siis myös osaltaan yksilöllistä otetta.

Osaaminen

Lastensuojelun joulutodistuksen avovastauksissa 75 prosenttia oli negatiivista palautetta lastensuojelulle. Palautteissa korostui erityisesti tyytymättömyys epäreiluksi koettuun kohteluun niin sijaishuoltopaikoissa kuin päätöksen tehneen sosiaalityöntekijän taholta.

Hyvässä ja auttavassa lastensuojelussa keskiöön nousee myös vahvasti ammattilaisten osaaminen. Pienten lasten mielestä maailman parhaaseen lastensuojeluun kuuluvat osaavat ja kuuntelevat aikuiset, joita kiinnostaa heidän asiansa. Nuoret korostivat ammattilaisten avoimuutta, rehellisyyttä ja myönteistä asennoitumista eli taitavaa kohtaamista.

Kokemusasiantuntijana toimivat nuoret ja vanhemmat kaipasivat ammattilaisilta lisää osaamista eri lastensuojelun ilmiöiden tunnistamiseen, niihin puuttumiseen ja niiden kanssa työskentelemiseen. Kokemuksissa korostui traumatietoisuus, mielenterveys- ja päihdeosaaminen sekä neuropsykologiseen epätyypillisyyteen liittyvästä osaamisesta. Osaaminen liittyy vahvasti myös vaikuttavaan vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen. Tähän kietoutuikin myös keskustelu ammattilaisten soveltuvuudesta tehtävänsä, ja siihen liittyvät vaatimukset.

Vanhempien aineistossa osaamisen vaade liittyy myös lain tuntemukseen ja sen soveltamiseen. Lastensuojeluun kaivattiin syvempää osaamista tunnistaa ja käsitellä erilaisia perheitä haastavia ilmiöitä; tapaamis- ja huoltoriidat, vaikeat päihdeongelmat, henkisen väkivallan käyttö sekä vieraannuttaminen nähtiin koulutusta vaativina teemoina lastensuojelussa. Vanhempien mukaan ymmärrys siitä, että lastensuojelu voi olla traumaattinen kokemus vanhemmille ja lapsille, tulisi nostaa vuorovaikutuksen ja osaamisen ytimeen.

Laatu ja vaikuttavuus

Lastensuojelun joulutodistuksessa vain kolmasosa vastaajista antoi hyvän arvosanan (8–10) aineelle: lastensuojelun onnistuminen. Lähes kolmasosa antoi arvosanan 4. Onnistumista kysyttiin siitä näkökulmasta, onko lapsi tai nuori saanut tarvitsemansa avun lastensuojelusta. Nuorten mielestä keskeistä on, että vastuusosiaalityöntekijällä on ajantasainen tieto asiakkaan tilanteesta ja hän saa helposti yhteyden omaan työntekijäänsä. Tärkeää on myös se, miten nuorten omista oikeuksista ja asemasta asiakkaana tiedotetaan.

Lastensuojelun joulutodistuksen avovastauksissa lapset ja nuoret tuovat esille useita sijaishuoltopaikkoja ja sosiaalityöntekijöitä koskevia epäkohtia. Vastauksissa kuvataan vakaviakin kaltoinkohtelutilanteita sijaisperheissä tai perhekodeissa, joita sosiaalityöntekijä ei ole nähnyt. Näitä kokemuksia löytyy myös vanhemmilta. Näissä ei ole enää kyse vain huonosta laadusta, vaan siitä, että asiakasturvallisuus on vaarantunut. Laatu ja vaikuttavuus kietoutuvat vanhempien näkökulmasta myös dokumentointiin ja valvonnan ja oikeuksien toteutumiseen niin sijais- kuin avohuollossa. Kaiken kaikkiaan vanhemmat toivat esille sekä hyviä, että huonoja kokemuksia sijaishuoltopaikoista. Laatueroja eri paikkojen välillä olivat useiden kohdalla näkyneet selkeästi ja heijastuneet yhteistyöhön vanhempien kanssa.

Kokemusasiantuntijoiden näkemysten mukaan kuntouttavaan ja ”korjaavaan” työotteeseen kietoutuu puheissa vahvasti lastensuojelupalveluiden ammattilaisten osaamiseen liittyvät kysymykset, mutta myöskin laadun arviointi. Pitkän aikavälin arviointi perheen jälleenyhdistämisessä ja itsenäistymisen teemoissa nousivat tärkeiksi. Tulevaisuusorientaatio tulisi pitää mielessä kirkkaana työskentelyn aikana. Mitä tavoittelemme ja millä keinoin pääsemme sinne? Nuoret peräänkuuluttavat itsenäistymiseen ja siihen liittyviin taitoihin tähtäävää sijais- ja jälkihuoltoa. Korjaava työote vaatii traumatietoisuutta ja aitoa työskentelyä korjaavien kokemusten saamiseksi ja traumojen vaikutusten vähentämiseksi esimerkiksi terapeuttisin menetelmin.

Yksilölliset tarpeet ja joustavuus

Samaan aikaan kun asiakkaat peräänkuuluttavat lastensuojelun palveluiden tasalaatuisuutta, he toivovat yksilöllisyyttä. Nuoret toivoivat, että erilaisuutta hyväksyttäisiin enemmän ja yksilöillä olisi suuremmat vaikutusmahdollisuudet esimerkiksi omaan arkeensa sijaishuollossa. Yksilöllisyyttä peräänkuulutetaan läpi palveluiden järjestämisen ja se voidaan toteuttaa hyvin pienilläkin teoilla kuten neuvottelujärjestelyillä. Toisaalta yksilöllisyys ja joustavuus lähtee osallisuudesta, ja siitä, että sosiaalityöntekijä tuntee asiakkaansa ja hänen tarpeensa. Sijaishuoltopaikkojen osalta nuoret toivoivatkin samaan aikaan toimintakulttuurin yhtenäistämistä, mutta myös joustoa ja yksilöllisyyden huomioimista.

Vanhemmat korostivat, että palveluiden suunnittelu tulisi lastensuojelussa lähteä ensisijaisesti juuri asiakkaan arjen haasteista ja tilanteista. Avun tulisi olla perheiden tilanteisiin joustavaa ja monitoimijaisesti toteutettua. Palveluiden tulisi joustaa perheiden tarpeiden mukaan eikä asiakkaan mukautua palvelujärjestelmän vaatimuksiin ja logiikkaan. Palveluiden ja lain tulee keskustella tosiasiallisesti keskenään lasten ja aikuisten palveluiden välillä. Laissa on säädetty lapsen huomioimisesta aikuisten palveluissa, mutta tämä ei tosiasiaa toteudu.

Osallisuus prosessissa

Sekä lapset että vanhemmat näkivät oman osallisuuden olevan keskiössä. Heidän mielestään osallisuus tulisi huomioida lastensuojelun prosessin jokaisessa kohdassa paremmin.

Tässä kohdin kuitenkin lasten ja vanhempien näkemyksissä on myös eroa. Työpajoihin osallistuneet nuoret toivoivat muutosta lastensuojelun toimintakulttuuriin kohtaamisten, osallisuuden ja lasten ja nuorten kunnioittamisen osalta. Kokemukset siitä, että lasten ja nuorten kertomia asioita ei lähtökohtaisesti uskota olivat yleisiä. Nuoret toivoivat, että lastensuojelussa kuultaisiin muitakin, kuin aikuisia, joiden kertomia asioita nuorten mielestä pidetään arvokkaampina. Myös jotkut vanhemmat kokivat, ettei lapsia kuulla tarpeeksi – esimerkiksi silloin kun he kokivat, ettei lastensuojelu ole pystynyt suojelemaan lapsia perheväkivallalta.

Toisaalta jotkut vanhemmat näkivät lastensuojelulaissa ongelmallisena sen, että lapsi määrittää asiakkaaksi. Tämä rajaa heidän mielestään huoltajan, oheishuoltajan ja vanhemman oikeutta osallistua lapsen asioiden käsittelyyn sekä myös läheisverkoston huomioimista lastensuojelun asiakkuuden aikana. Huomionarvoista ja osallisuuden merkitystä korostavaa vanhempien aineistossa oli se, että vanhemmat nostivat kuulluksi tulemisen ja kohtaamisen tärkeämmäksi seikaksi vaikuttavalle lastensuojelulle, kuin palvelut. Vanhempien osallistaminen ja aito kuuleminen lisää vanhempien yhteistyötä ja näin vaikuttavaa lastensuojelua. Ulossulkevana eli osallisuutta vähentävänä kokemuksena vanhemmat kokivat myös jotkut kirjauskäytännöt. Kirjauksien merkitystä osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksessa ei tule unohtaa.

Tiedon saaminen

Tiedon puute ja saatavuus lastensuojelusta olivat vanhempien mielestä keskeisiä puutteita. Sama tulee esille nuorten kokemuksissa muun muassa siinä, miten ja missä vaiheessa sijaishuoltopaikan muutoksista oli kerrottu nuorelle. Jos ei ole tietoa, ei voi olla myöskään toimija omassa asiassaan. Lastensuojelun joulutodistuksessa tätä kysyttiin lapsilta ja nuorilta, että onko asioista kerrottu heille ymmärrettävällä tavalla.

Vain reilu kolmasosa lapsista ja nuorista antoi tähän hyvän arvosanan (8–10). Nuoret toivat esille, että tiedon puute liittyy myös lastensuojelun leimaavuuteen. Epätietoisuus voi olla esteenä tuen vastaanottamiselle.

Kokemusasiantuntijoiden aineistossa tiedon saaminen liittyi myös luottamukseen ja omien oikeuksien ymmärtämiseen ja valvontaan. Avoimuus ja rehellisyys työskentelyssä erityisesti nuorten kohdalla sijaishuollossa nousi tärkeäksi vaikuttavan lastensuojelun osa-alueeksi. Tietoa tulee olla saatavilla helposti ja sitä tulee lähtökohtaisesti antaa asiakkaalle. Informatiivinen työskentelyote antaa asiakkaalle ja perheelle mahdollisuuden aidosti tulla osaksi prosessia ja päätöksentekoa, kun heillä on tieto palveluista ja niiden toiminnasta, sekä oikeuksistaan. Näin tiedon saaminen kietoutuu osaksi myös asiakkaan oikeuksia.

Vanhemmat toivoivat, että kun lapsi perheineen päätyy lastensuojeluun, annetaan perheille palvelusta tarvittava tieto ja lastensuojelun toiminta on avointa ja asiakaslähtöistä. Oikeus tietoon lastensuojelun toimintatavoista ja lastensuojelusta tulisi turvata paremmin. Vanhemmalla tulisi myös olla oikeus ilmaiseen juridiseen konsultaatioon kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton kaltaisissa tilanteissa.

Resurssit

Resurssit ovat tässäkin raportissa läpileikkaavana teemana jokaisella lastensuojelun osa-alueella. Kokemusasiantuntijat nostavat esille, että resurssien puute näkyy vuorovaikutuksessa ja kohtaamisessa ajan puutteena, työntekijöiden puute liiallisena asiakasmäärinä ja työntekijöiden vaihtuvuus tiedon kumuloitumisen ja siirtymisen ongelmina.

Lastensuojelun joulutodistuksen avovastauksissa tuodaan esille työntekijöiden vaihtuvuus ja pitkät välit sosiaalityöntekijän tapaamisten välillä. Myös vanhemmat kuvaavat sitä, miten sosiaalityöntekijä ei ota yhteyttä tai ei vastaa viesteihin. Sosiaalityöntekijöiden runsas vaihtuvuus vaikuttaa ja työntekijän vaihtuessa saattaa myös yllättäen työskentelyn suunta muuttua. Myös nuorten työpajoissa nousi toive pysyvimmistä työntekijöistä.

Vanhemmat toivat esille, että myös pilkottu lastensuojelun prosessi itsessään ei tue suhdeperustaista työtä, vaikka resurssi olisikin kunnossa. Vanhemmat nostavat esiin myös räikeitä epäkohtia palveluiden saatavuudessa, joka on lähtökohtaisesti resurssiongelma. Lastensuojelun palveluilla paikataan mm. erityissairaanhoidon ja erityisen tuen resurssipulaa, jolloin esimerkiksi sijaishuollolla korvataan koulusta tarvittavaa tukea.

5. Loppupohdintaa

Tulevaisuuden lastensuojelun toivotaan vastaavan yksilöllisesti, joustavasti ja oikea-aikaisesti perheen tuen tarpeisiin. Tukea tulee saada jo riskien ilmentyessä perheen elämään, ja tukitoimien tulisi aktivoitua perustason ennaltaehkäisevissä palveluissa. Lapsen hyvinvointiriskien kartoitusta tulisi lisätä ja niihin vastaavia ennaltaehkäiseviä palveluita vahvistaa.

Asiakaslähtöisyys tulevaisuudessa tarkoittaa asiakkaan osallistamista työskentelyyn entistä vahvemmin. Tietoa saatavilla olevista perhettä tukevista palveluista, niiden sisällöistä ja toimintaperiaatteista tulee olla riittävästi. Asiakkaan osallistaminen vahvasti prosessien alkuvaiheesta lähtien helpottaa työntekijöitä luomaan moninäkökulmaista ja kokonaisvaltaista kuvaa asiakasperheen elämäntilanteesta, haasteista ja voimavaroista. On erityisen tärkeää, että lastensuojelutyössä kirkastetaan näkemystä osallisuudesta ja asiakkaan toimijuudesta ja siihen vaikuttavista asioista. Osana lastensuojelun työntekijöiden ammattitaitoa tulee olla kyky ymmärtää osallisuuden kokemuksen merkitys ja asiakkaan vahvan toimijuuden mahdollisuudet osana asiakkuuden muodostamaa kokonaisuutta.

Ammattilaisten monipuolisen osaamisen tulisi olla lähtökohta kaikessa sosiaalityössä ja se tulee turvata riittäväillä resursseilla, täydennyskoulutuksella ja moniammatillisella työskentelyllä. Myös henkilöiden soveltuvuuteen tulisi kiinnittää huomioita, eikä sitä saisi koskaan uhrata lisäresurssien toivossa. Pätevyysvaatimusten lisäksi tulee kiinnittää huomiota myös henkilöiden soveltuvuuteen. Taito kohdata ja asettua ihmiseksi ihmisen rinnalle on lastensuojelun työntekijän tärkeimpiä ominaisuuksia. Lastensuojelun ja muiden perheiden palveluiden toimintakulttuureja on tarkasteltava – toimivatko ne aidosti lasten edun mukaisesti yksin tai yhdessä muiden toimijoiden kanssa?

Lastensuojelun ammattilaisten vaikuttava työskentely kietoutuu siis myös useiden muiden palveluiden osaamiseen ja käytettävissä oleviin resursseihin, joita ilman sosiaalipalveluiden laatu ei parane. Kriittistä on se, että tulevilla hyvinvointialueilla on tarvittavat ja oikein jakautuvat resurssit suojella lapsia. Toivommekin rehellistä arviota siitä voidaanko ainoastaan lastensuojelulakia uudistamalla korjata tässä(kin) dokumentissa esiintuojia epäkohtia tai vastata tässä asiakkaiden esittämiin toiveisiin.

Perheiden monimuotoisiin haasteisiin vastaaminen tulisi olla tulevaisuuden lasten, nuorten, aikuisten ja perheiden palveluissa hoidettu tehokkaasti. Kokemuspuheen valossa ratkaisevaa on se, että haastavissa tilanteissa elävien perheiden (ja perheenjäsenten) palvelujärjestelmästä tehdään yksilöllisempi, joustavampi ja aidosti asiakaslähtöinen. Monialainen ja -amatillinen työskentely tulee olla rakenteellisesti turvattu. Palveluiden tulee tukea toisiaan ja olla saatavissa yhtäaikaaisesti yhteensovittaen – esimerkiksi lastensuojelu ja mielenterveyspalvelut eivät voi korvata toinen toisiaan. Asiakkaan haasteita ja tarpeita vastaavan monenlaisen osaamisen on helposti ja joustavasti löydettävä tiensä asiakkaan luokse, ja palvelujärjestelmää, ammattilaisia ja resursseja palvelevat joko-tai-tyyliset raja-aidat näiden väliltä on kaadettava. Haastavissa tilanteissa elävien perheiden palveluita ei saa järjestää monen eri lain, eri hallinnon alojen, organisaatioiden ja budjettien logiikkaa palvellen, vaan perheiden apu ja tuki on järjestettävä niin kuin avun tarpeessa olevan perheen perheenjäsenille on paras ja toimivin. Todennäköisesti se vaatii myös pohdintaa siitä, tuleeko kaikkia lastensuojeluun liittyviä lakeja ja sen rajapintoja säätelevää lainsäädäntöä yhteensovittaa aiempaa paremmin.

Myös yksi keskeinen kehittämiskohde on stigman ja häpeän poistaminen lastensuojelusta. Lastensuojelun asiakasvanhempien mukaan mediassa tulisi nostaa esiin enemmän myös positiivisia näkökulmia lastensuojeluun. Julkista keskustelua olisi heidän mukaansa käytävä enemmän ja positiivisemmassa sävyssä – ihmisille tulisi saada parempi ymmärrys siitä mitä lastensuojelu parhaimmillaan on. Lastensuojelusta tulee olla saatavilla tietoa helposti ja kattavasti sitä järjestävän hyvinvointialueen sivuilla. Aikuisille olisi saatava

kiireesti tietoa siitä, kuinka lastensuojelupalvelut oikeasti toimivat ja näin hälventää epätietoa ja pelkoa sen ympärillä. Myös lapsille tulisi tarjota oikeaa tietoa kouluissa ja muissa ihmisen luonnollisissa kasvuympäristöissä leimaantumisen ja kiusaamisen välttämiseksi. Yhteisenä tavoitteena tulee olla avoin ja ymmärrettävä järjestelmä, joka omalta osaltaan hälventää turhia ennakkoluuloja.

Kaiken kaikkiaan asiakkaiden esiin nostamat haasteet ja kehittämissuhteet eivät ole uusia. Lastensuojelun tilasta ja uudistustarpeista on tehty viimeisen kymmenen vuoden aikana lukuisia selvityksiä, ja niiden sanoma on yhteinen. Tarvitsemme todellista kurssin siirtämistä kohti toimivampia peruspalveluja sekä samaan aikaan selvää panostusta lastensuojelun resursseihin. Lastensuojelun lainsäädännön uudistusta ja visiota pohtiessa tämä raportti tuo tähän työhön kattavasti näkyviin asiakkaiden äänen ja toivomme, että heidän äänensä kuullaan ja otetaan vakavasti.

LIITTEET

LIITE 1.

Lastensuojelun joulutodistuksen kyselylomake.

Tervetuloa antamaan arvosanoja lastensuojelulle! Tällä lomakkeella voit arvioida lastensuojelun onnistumista. Vastauksia toivotaan lapsilta ja nuorilta, joilla on omakohtaista kokemusta lastensuojelusta. Arvosanoja käytetään lastensuojelun uudistustyössä, keruun toteuttaa Lastensuojelun Keskusliitto ry.

Arvosanojen antamisen jälkeen voit osallistua 50 € lahjakortin arvontaan! Arvonta tapahtuu erillisellä lomakkeella. Antamiasi vastauksia ei yhdistetä sinuun millään tavalla.

Kiitos ajastasi!

Pyydämme sinulta kouluarvosanoja lastensuojelulle kuudessa eri aineessa.

Arvosanojen jälkeen kysymme kuusi lyhyttä kysymystä. Voit aloittaa tästä:

Välkommen att ge vitsord åt barnskyddet!

På detta formulär kan du bedöma hur väl barnskyddet lyckats i sitt arbete.

Vi hoppas få svar från barn och unga med egna erfarenheter av barnskyddet. Vitsorden kommer att användas i arbetet med att förnya barnskyddet. Insamlingen av uppgifter görs av Centraförbundet för Barnskydd r.f.

Efter att du gett vitsord kan du delta i utlottningen av ett 50 € presentkort!

För utlottningen finns ett separat formulär. Dina svar är anonyma och kan inte kopplas ihop med dig.

Tack för din tid!

Vi ber att du ger skolvitsord åt barnskyddet i sex olika ämnen.

Efter vitsorden ställer vi sex korta frågor. Du kan börja här:

1. REILUUS

Lastensuojelu on kohdellut minua oikein

SCHYSST BEMÖTANDE

Jag har blivit korrekt bemött hos barnskyddet

2. TURVALLISUUS

Olen kokenut oloni turvalliseksi lastensuojelun kanssa asioidessani

TRYGGHET

Jag har känt mig trygg då jag haft att göra med barnskyddet

3. MIELIPITEENI

Näkemykseni on otettu huomioon, kun asioitani käsitellään

MINA ÅSIKTER

Man har beaktat vad jag tycker när man behandlat mina ärenden

4. OIKEAAN AIKAAN

Olen saanut lastensuojelusta apua silloin, kun siitä on eniten hyötyä.

HJÄLP I RÄTT TID

Jag har fått hjälp av barnskyddet då jag har haft mest nytta av hjälpen

5. ONNISTUMINEN

Olen saanut lastensuojelusta tarvitsemani avun

FRAMGÅNG

Jag har fått den hjälp jag behöver av barnskyddet

6. YMMÄRRETTÄVYYS

Minulle on kerrottu mitä on tapahtumassa sellaisella tavalla, että olen ymmärtänyt asiat

TYDLIGHET

Man har berättat för mig vad som sker så att jag förstått vad det handlar om

7. Ikäni on *

Min ålder

10 tai alle/eller mindre

11... 24

25 tai yli/eller äldre

8. Olen ollut sijoitettuna oman kodin ulkopuolelle Jag har varit placerad utanför mitt eget hem

kyllä

ei

9. Mikä seuraavista vaihtoehtoista täydentää lauseen parhaiten?

Avun hakeminen on vaikeaa, koska

Vilket av alternativen kompletterar bäst följande mening?

Det har varit svårt att söka hjälp, eftersom

en tiedä, mistä sitä voi saada / jag inte vet var man kan få hjälp

kukaan ei vastaa viesteihin eikä puhelimeen / ingen svarar på meddelanden eller i telefon

en kehtaa puhua noloista asioista/ jag skäms för att prata om pinsamma saker

en halua, että kaverini saavat tietää asiasta / jag inte vill att mina vänner ska få veta om det

en yleensä luota siihen, että saisin apua/ jag inte litar på att jag kommer att få hjälp

10. Jos minulla on ongelmia, aikuisista kerron ensimmäisenä / Om jag har problem väljer jag att först tala med en vuxen som är

chatin tai palvelevan puhelimen ihmiselle / en person på chatten eller servicetelefonen

Naapurille / en granne

vanhemmille tai sijaisvanhemmille / en förälder eller fosterförälder

Opettajalle /en lärare

harrastuksen ohjaajalle / en hobbyledare

Kouluterveydenhoitajalle /en skolhälsovårdare

Kuraattorille /en kurator

nuoriso-ohjaajalle / en ungdomsledare

muulle aikuiselle, joka on/ en annan vuxen, som är

sosiaalityöntekijälle

11. Allekirjoittaisin todistuksen lastensuojelulle / Jag skulle underteckna betyget till barnskyddet med

rakkain terveisin / kära hälsningar

kiitollisin terveisin / tacksamma hälsningar

katkerin terveisin / bittra hälsningar

surullisin terveisin/ ledsna hälsningar

12. Haluan lisäksi sanoa/ Dessutom vill jag säga att

LIITE 2. Arvosanat ja muita tunnuslukuja koko Lastensuojelun joulutodistus-aineistosta.

REILUUS/ SCHYSST BEMÖTANDE (n=364), arvosana 6

KESKIARVO 6,28

MEDIAANI (keskimmäinen) 6

MOODI (yleisin) 4

ilman 25-vuotiaita ka 6,52 mediaani 6.

sijoitettuna 6,27

ei sijoitettuna 6,25

TURVALLISUUS/TRYGGHET, arvosana 6

KESKIARVO 6,44

MEDIAANI 6

MOODI 4

ilman 25-vuotiaita ka 6,69 mediaani 7.

sijoitettuna 6,47

ei sijoitettuna 6,28

MIELIPITEENI/ MINA ÅSIKTER, arvosana 6

KESKIARVO 6,05

MEDIAANI 5

MOODI 4

ilman 25-vuotiaita ka 6,2 mediaani 6.

sijoitettuna 6,06

ei sijoitettuna 5,95

OIKEAAN AIKAAN/ HJÄLP I RÄTT TID, arvosana 6

KESKIARVO 6,02

MEDIAANI 5

MOODI 4

ilman 25-vuotiaita ka 6,16 mediaani 6.

sijoitettuna 6,14

ei sijoitettuna 5,63

ONNISTUMINEN/ FRAMGÅNG, arvosana 6

n=362

KESKIARVO 6,19

MEDIAANI 6

MOODI 4

ilman 25-vuotiaita 6,36 ka, mediaani 6.

sijoitettuna 6,30

ei sijoitettuna 5,83

YMMÄRRETTÄVYYS/ TYDLIGHET, arvosana 6

KESKIARVO 6,31

MEDIAANI 6

MOODI 4

ilman 25-vuotiaita ka 6,48 mediaani 6.

sijoitettuna 6,39

ei sijoitettuna 6,01